

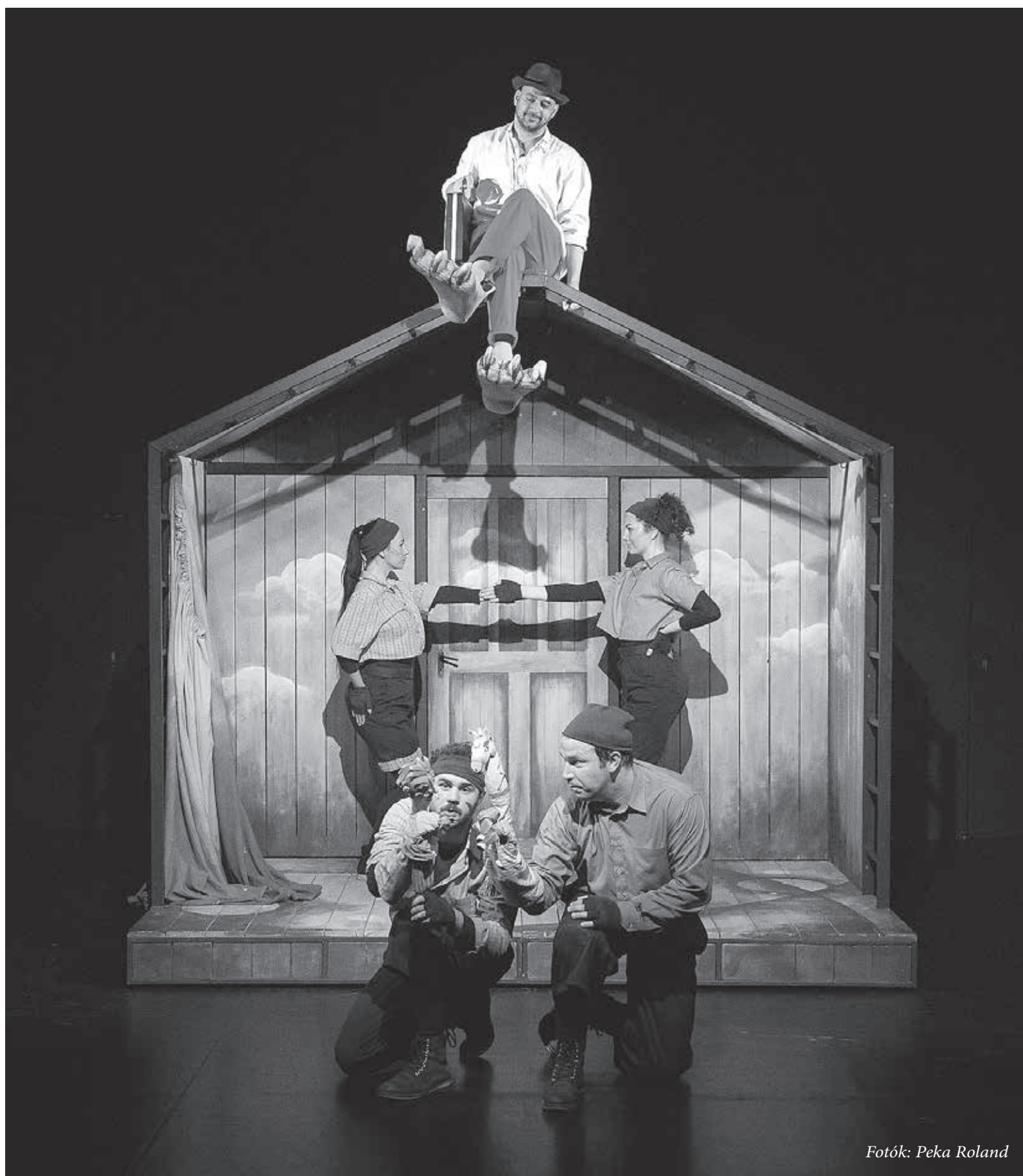
SÉD 53.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

X. évfolyam, 2024. 6. szám

Tartalom

- 10 Molnár Erzsébet
Természetművészet
Herbárium kaleidoszkóp. Áfrány Gábor és Györgydeák Máté közös médiaprojektje. Művészetek Háza Veszprém, f|x|r galéria. 2024. október 19.
- 11 Hankó András
(Mikro)világi szentjeink
Sudár Péter: *Apafigura.* Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria. 2024. november 8.
- 11 Grászli Bernadett
Közös utakon
A japán–magyar együttműködés kortárs képzőművészeti projekteiben
- 14 Tevesz Mária
Erdélyi kiállítások Veszprémtől Kolozsvárig és Sepsiszentgyörgyig
A Mikó család tárgyi emlékei Veszprémtől Kolozsvárig. Kolozsvári Magyar Napok, Erdélyi Református Múzeum, 2024. augusztus 19.; Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium, 2024. október 16.
- 16 Kovács Attila
Erkel, Liszt, Franck és a GyFZ
Győri Filharmonikus Zenekar – A zene világnapja. Közreműködött: Balog József (zongora), vezényelt: Berkes Kálmán. Hangvilla, 2024. szeptember 30.
- 17 Rostetterné Nagy Rita
Vonósok
Mendelssohn-bérlet, I. hangverseny. Hangvilla, 2024. október 24–25.
- 18 Szabó Balázs
Memento
A Liszt Ferenc Kórustársaság hangversenye. Balatonfüred, református templom, 2024. október 26.
- 18 Kovács Gáborján
Füst a szemében
Cseh Tamás történetei és dalai Vecsei H. Miklós, Szabó Balázs és Ratkóczi Huba előadásában. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. szeptember 26.
- 19 Nyakas Krisztián
A kísérletező emberek közös ünnepe
Boomer & Zoomer. Kovács Attila és Juhász Zoli koncertje. Pannon Egyetem, aula. 2024. október 7.
- 20 Vonderviszt Lajos
Magyar zene – a befogadó integritás
A pentatontól Bartókig – a magyar zene története. Kovács Attila előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. október 29.
- 21 Schreiber Márta
Radnóti stációi – Emlékezés a 2014-es emlékmenetre
- 22 Őrsi Ágnes
Egy kivételes polgár nyomában
Országos Könyvtári Napok. *Cholnoky Jenő – történetek és kiállítás a földrajztudós Eötvös Károly Könyvtárban megtalálható műveiből.* Eötvös Károly Könyvtár, Kisfaludy-terem, illetve a Helytörténeti Gyűjtemény olvasóterme. 2024. szeptember 30. és október 8.
- 22 Palotás Dóra
Irodalmi szalon a Hangvillában
Juhász Anna Irodalmi Szalon. Hangvilla, 2024. október 27.
- 22 Molnár Erzsébet
Kabarészínház-átjáró
„Ember tervez, asszony végez” – irodalmi kabaré. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. szeptember 13. és október 10.
- 23 Szabó B. Eszter
Ladányi István: Időszaki kiállítás
A Séd-könyvek gondozásában jelent meg Ladányi István legújabb kötete, az *Időszaki kiállítás*, melynek bemutatója a Kádár Stúdióban volt. A beszélgetést Tömöry Péter vezette.
- 23 Praznovszky Mihály
A kiállítás még nyitva tart...
Ladányi István: *Időszaki kiállítás. Veszprém-írások.* Séd-könyvek 6. Veszprém, 2024.
- 24 Farkasné Molnár Csilla
Lénárd Sándor, a klasszika-filológus blogger
Lénárd Sándor – A Legenda és ami mögötte van. C. Szalai Ágnes előadása. Péter Pál Panzió, 2024. november 16.
- 24 Szabó B. Eszter
Intézményesült barátunk
Nagy Károly a Pannon Kultúrklubban. 2024. szeptember 24.
- 25 Kovács Attila
Barokk környezetben, barokk hangszerrel
- 26 Rostetter Szilveszter
Lengyel lecke éneklésből
A krakkói II. János Pál Egyetem vegyes karának estje. Szent Mihály-székesegyház, 2024. október 26.
- 26 C. Szalai Ágnes
Halottainkra emlékezve
Mozart: *Requiem.* Veszprém Város Vegyeskara és a Győri Filharmonikus Zenekar előadásában. Hangvilla, 2024. október 31.
- 27 Rostetter Szilveszter
Orgonaavató kis hiányokkal
A Regina Mundi plébániatemplom felújított Angster orgonájának bemutatása. 2024. október 27.
- 27 Erdélyi Ágnes
Schola Regina
Harmincéves jubileumi koncert. Regina Mundi templom, 2024. november 9.
- 28 Nyakas Krisztián
Csokolom a Teremben
Csokolom-koncert. Terem, 2024. október 4.
- 28 Kilián László
Tanuljunk alkalmazkodni
Jégkorszakban élünk – Környezet és történelem címmel tartott előadást Rácz Lajos, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, környezettörténész november 23-án a Művészetek Háza – Dubniczay-palotában.
- 29 Kerékgyártó Barbara és Palkóné Jády Melitta
Az ismeretek expanziója 4.
- 34 Palágyi Sylvia
Visszatekintés – 120 éve kerültek elő az első leletek Balácán
- 38 Csirke Orsolya
Villa Romana Baláca – egy fényes jövő ígérete
A római kori kiállítóhely története 2007–2015.
- 39 Kirchhof Anita
Római kori kertek, kertfestmények eredete, kialakulása, fejlődése
- 42 Csirke Orsolya
Jubileumi konferencia a Laczkó Dezső Múzeumban
Palágyi Sylvia-t köszöntő konferencia. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. október 31.
- 44 Paál István levele Praznovszky Tündének
Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Fotók: Peka Roland

nyalt – durva részlet. Mert kemény mese a *Kalamona*: a címszereplő igazi nárcisztikus pszichopata, nőrabló sorozaterőszakoló (még jó, hogy annak idején nem gondoltunk bele!), aki engedetlen feleségét a ló farkához kötteti; Rontó a küzdelemben levágja mindkét karját, majd az így ártalmatlanított szörnyeteget az elrabolt-meggyalázott-eldobott nők kvázi szétgyilkolják, és ez a terápiás megoldás elég hatékonyan bizonyul traumáik feldolgozásában... Horrorfilmbe illő jelensek. Különben izgalmas vállalkozás felnőtt fejjel újraolvasni kedvenc gyermeki történeteinket, sok tanulsággal szolgálnak arról a világról, amelyet népmeséink

évszázadok óta őriznek, valamint a népi humor iróniában, groteszk helyzetekben, nyelvi struktúrákban megnyilvánuló, olykor életstratégia értékű bölcsességéről: hogy egy apa odaigérheti/odaadhatja a lányát annak, akinek akarja, és ezt a lány zokszó nélkül tudomásul veszi; hogy a király csak úgy átpasszolhatja a trónt a vejének; hogy mennyire ősi jelenség a quid pro quo, a kapcsolati tőke halmozásának intézménye (pozícióba segítjük az ördögöt, az sem baj, ha csalással, mert jó lesz az még valamire); hogy az ördögök versenyt futással döntenek el, ki legyen az uralkodó; hogy a szegény asszony csak úgy felmegy a királyhoz: adna-e neki egy kis lisztet,

mert éhezik a család; hogy Rontóból olyan jó király válik, hogy az országában nem szednek adót (ami amúgy közgazdasági csoda); és az olyan gyöngyszemek, mint hogy „a hideg állhatatlan volt, akinek volt kutyája, ölbe vitte ki ugatni”, vagy hogy a végén „az öregek elmentek falura lakni”...

Vajon mikor jön el annak az ideje, hogy gyerekeink figyelmét ezekre a zseniális részletekre is felhívhatjuk? Lehet, hogy meg sem kellene várni, míg felfogják, mit jelent a patriarchális társadalmi berendezkedés, az autokrácia vagy a nepotizmus. Amúgy a gyerekek sokkal többet megértene, mint feltételeznénk.

Fürj Katalin

Életmentő élethazugságok

Örkény István: *Kulcskeresők*. Játsszák: Gazdag Tibor, Kárpáti Barbara, Magashegyi Nóra, Szelle Dávid, Koscsisák András, Oravecz Edit, Kátai Norbert. Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2024. november 9.

A tények válságának korát éljük. Elég meghallgatni különböző hírcsatornák tudósításait vagy akár ellentétes nézeteket valló ismerőseink beszámolóit ugyanarról az eseményről, hogy megtapasztaljuk az interpretáció, az „attól függ, honnan nézzük” olykor múltakat átforgató erejét. A pluralizmus (vagy relativizmus, nézőpont kérdése) egyik hozadéka, hogy talán még soha nem álltunk olyan távol az „örök igazságok” megfogalmazásától, és talán még soha nem volt ekkora igény azokra, akik ilyeneket ígérnek. Emellett életmódtanácsadók sora kínál recepteket arra, hogyan birkózzunk meg kudarcainkkal. Amikor Örkény drámája 1975-ben megjelent, még szó sem volt közösségi médiáról, fake newsról, járványtagadásról vagy kreatív traumaterápiáról. A *Kulcskeresők* talán még soha nem volt ennyire időszerű.

A drámához írt előszavában Örkény az ember lelki immunrendszeréről ír, amely – a túlélés érdekében – képes a vereséget győzelemmé, a kudarcot hőstetté átminősíteni. Egy bezárt ajtó és egy elveszett kulcs – ez a dramaturgiai megoldás zárja össze egy térben a különböző magánéleti és/vagy hivatásbeli életválságaikból kiutat kereső karaktereket. A központi figura, Fóris (Gazdag Tibor) pilótakarrierje és házassága is veszélybe kerül; félresikerült landolása a többiek életére is hatással van. A felesége, Nelli (Kárpáti Barbara) a férje miatti állandó szorongásból a feledékenység jótékony álproblémájába menekül; Katinka, a lányuk (Magashegyi Nóra) anyjához hasonlóan aggódik bevállalós-lázadó riporter vőlegénye, Bodó (Kátai Norbert) miatt, aki állását kockáztatja a lezárással szembe fordított riport elkészítésével; Erika (Oravecz Edit) régen várt szerelme, a Nobel-díjas tudós visszamenekülő választott hazájába. Míg Fóris mutatványával taszítja még mélyebbre a szereplőket kilátástalan élethelyzetükbe, karakterpárhuzama, Benedek, a kétbalkezes szerelő (Koscsisák András), aki haldokló felesége ápolása elől menekül, a zár tönkretételével konkrétan idézi elő egy térbe záródásukat.

Ezzel párhuzamosan egy ellentétes folyamat is végbemegy, amelynek mozgatója, játékmestere a darab legtalánysabbban elvont figurája, a Bolyongó (Szelle Dávid), aki fokozatosan ráveszi Fórist és környezetét, hogy a férfi baklövéseit a középszerűek által irigyelt kiválóság bizonyítékeként, az öntelt, felelőtlen magamutogatást hőstettként értelmezzék át. Az emberi természet védekező mechanizmusára apellál, amely az őszinte szembenézés és a bátorságot, kockázatos döntéseket igénylő változtatás helyett sokszor az elviselhetőség határáig a megszokott gyötrelmes, ám komfortosan otthonos langymelegében tart minket, miközben a helyzetet konzerváló élethazugságok fenntartása felőrli energiáinkat. A lehetőségekkel élni nem tudást, az önhibeztetést, a rátartó kivagyiság életeteket kockáztató, pöffeszkedő nagyot akarását a Kanadába (vissza)disszidált tudós kazettáról elhangzó nyilatkozata és a német utas ítélete („Das ist die echte ungarische Wirtschaft”) nemzeti karakterjeggyé, egyben

az aktuális társadalmi rendszer működési elvévé tágitja.

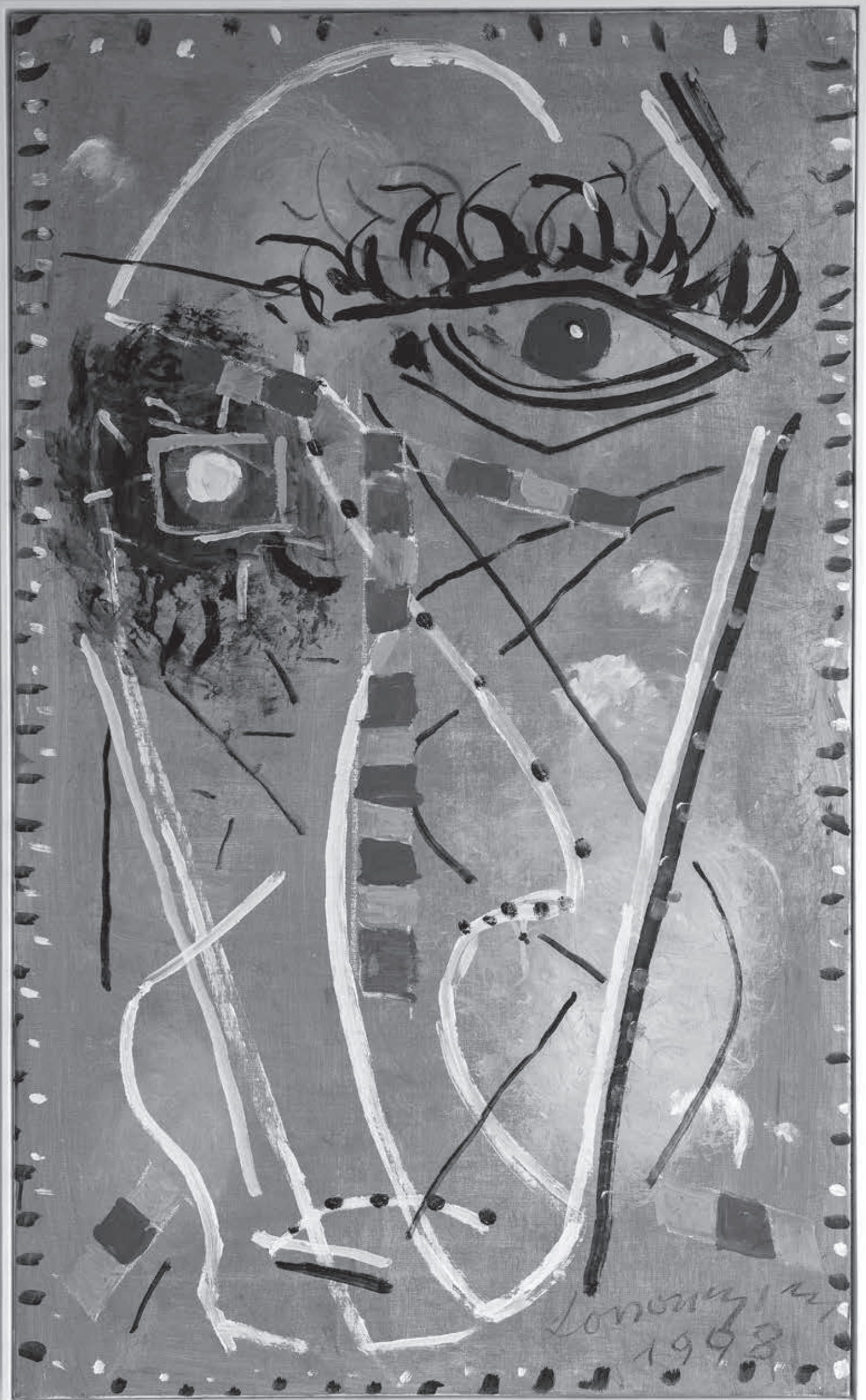
A *Kulcskeresők* viszonylag hagyományos dramaturgiával építkezik, többé-kevésbé kidolgozott és motivációk által mozgatott karakterekkel, konfliktusokkal; ugyanakkor vannak abszurdba hajló elemei, mint pl. a koporsó, az örkényi fekete humor elmúlást megidéző metaforája. Színészpróbáló darab a társalgási vígjátékok és a parabola műfaji jegyeit is hordozó dráma: dramaturgiaiul ugyanis Örkény nem teljesen oldotta meg, hogy végig több szereplő van a színpadon (akik egy része nem ismeri egymást, így kevés a jól megfogható viszony), és a játékosnak úgy kell hitelesen fenntartaniuk az intenzív jelenlét állapotát, hogy sokáig nincsenek játékban, csak figyelnek, követik az eseményeket; Koscsisák pl. a zárat szereli hosszan; és kevesen tudnak olyan jelentőségteljesen állni, mint Oravecz Edit. A darabot az ajánló komédiaként definiálja (Örkény talányosan „színdarabként” határozta meg), és ehhez igazodik a játék stílusa. Szinte végig magas energiaszinten pörög az előadás, így nemigen van hely a dinamikai váltásokra, a hangsúlyos pillanatok kiemelésére. Sok a hangos megszólalás, olykor még azok is indokolatlanul harsányak, akik visszafogottabban, kevésbé kitett eszközökkel fogalmazzák meg karakterüket, mint pl. Oravecz Edit a várakozásba belekeseredett Erikát vagy Koscsisák András Benedeket (nekem túl direkt utalások a kulcs zárba segítségével erotikus mozdulatai vagy Nelli masszírozása). Gazdag Tibornak Fóris szerepében azok a legmegindítóbb pillanatai, amikor az alkalmatlanságát felhánytorogató vádak súlya alatt már-már megtörik, összeroppan, aztán a Bolyongó felszabadító érvei hatására fokozatosan visszanyeri törékeny önbecsülését. Ökonómikusan

adagolt szövegfonetikai eszközökkel és dinamikus mozgással formálja meg Szelle Dávid a Bolyongó figuráját.

A teatrális színészi megoldások, bohózat harsányság különösen Kárpáti Barbara verbális megszólalásaiban, mimikájában, gesztusaiban is megnyilvánuló szerepfelfogásában érhető tetten: nem leül, hanem lehuppan, nem feláll, hanem talpra szökken; nem segít a szűkre szabott szoknya sem, talán emiatt kocogja-pattogja végig az első jelenetet; partnere intim terébe hajolva ad nyomatékot indulatainak; nincs megindokolva ájulása és az sem, hogy senki nem reagál rá; néha azt érzem, hogy idézőjelbe teszi a szerepét, ezért aggodását, kapcsolati vívódását sem tudom komolyan venni. Hozzá hasonló gesztusokkal játszik Magashegyi Nóra; ha ez rendezői koncepció (tudniillik, hogy a lány az anyjától örökölt mintákat viszi tovább), arra viszont nem kapok egyértelmű utalásokat. Egy előadásban, amely a kisrealista színházi nyelvet stilizált elemekkel vegyíti, a groteszk olyankor tud működni, amikor valódi embereket mutat fel, még ha szélsőséges helyzetekben is (gondoljunk csak a *Tóték* című filmre!).

Érdekes felfedezést tesz P. Müller Péter (*A groteszk dramaturgiája*; mek.oszk.hu): Örkény két szereplőt kiemel azal, hogy a nevüket névelővel látja el. „A Bodó” és „a Bolyongó” eltérően értelmezi a Fóris balsikerű landolásához való viszonyulást. „Egy illúzió nemcsak haladék, hanem vigasz is, hogy tovább lehessen élni” – állítja a Bolyongó, az életmentő élethazugságok bajnoka, a lelki immunrendszer megszemélyesítése. „Álmodók! Önhibeztetők! Világbolondítók!” – mondja Bodó, majd hozzáteszi: „a tények beszélnek”. Ezzel a dráma az értelmezésnek, „az interpretációnak a valós tényekkel szembeni prioritására” helyezi a hangsúlyt. Szimbolikus jelentést kap a végén a bezárkózás önkéntes vállalása, ahogy az is, hogy Bodó maga is bent reked a többiekkel együtt, hiába akar elmenekülni: „e kollektív önáltatás kényszerű foglyává válik”. Kettőjük, pontosabban a kétféle életfelfogás vitáját a dráma – és a szereplői iránt ezúttal is elnéző empátiával viszonyuló Örkény – nem dönti el; ezt a befogadóra hagyja.

Fürj Katalin

Antoni Tàpies
1992

kal nem tudták megvesztegetni. Mélységesen egyetértett azzal, amit 1938-ban megismert felesége, Ibolya vallott: a művészetre nem szabad megélhetési forrásként tekinteni, mert annak elzülles lesz a vége. A szatmári ortodox zsidó családból származó Ibolya ugyanolyan megvesztegethetetlen volt, mint férje. Az egykor a Sorbonne-on gyógyszerészetet tanuló, nyelveket beszélő és tanító asszony száját soha egyetlen panasz nem hagyta el azért, mert műterme az a pár négyzetméter volt, amelyet szerény alapterületű budai lakásukból választottak le. Ibolya híres volt arról is, hogy – noha bőven lett volna oka rá, mivel kiállítási lehetőségekkel őt sem halmozták el – senkire egy rossz szava nem volt. Férjével együtt hozzásimult a valósághoz és szüntelenül dolgozott.

A jó értelemben vett világpolgár Lossonczy házaspár az államtól nem kapott megrendeléseket – nem busásakat: semmilyeneket –, de a gyűjtők se sűrűn nyitották rájuk az ajtót. Egy kivétel akadt, Vass László, a cipésmester, aki ugyanúgy outsidernek számított, mint ők, és akinek a jóvoltából összejöhethetett az *Észrevétlen jelenvaló* című kiállítás a Modern Képtárban.

De mit is jelent vajon az, hogy „észrevétlen jelenvaló”? Először azt gondolhatnánk, hogy Lossonczy Tamás ezzel magukra, a hosszú évtizedekig fennálló helyzetükre utalt. Valószínűbb azonban, hogy elválaszthatatlan társára gondolt, hiszen a sorozat, amelyhez az e címet viselő kép tartozik, 1994-ben született, vagyis két évvel azután, hogy Ibolya távozott a földi világból. A festményen meleg sárga, Lossonczy Tamásra jellemző grafikai alakzat látható, amelyet szelíden hagy érvényesülni a barnás-okkeres háttér. A sorozat többi, hol hideg kékek, hol kontrasztok dominálta tagjához hasonlóan itt is jelen vannak a finom pamacsok, amelyek kiemelik a szemlélőt az „itt és most”-ból. Nem is festmények ezek, hanem – miként Lossonczy Tamás szinte összes műve – yantrák, meditációs objektumok. Szikarak, az asszociációs készségeket erőszakmentesen stimulálók. Az 1987-es, a színek kínálta kifejezési lehetőségeket kiaknázó, dekoratív sorozatot – azon belül is főleg a *Kukorékolás* címűt – ellenállhatatlan játékoság jellemzi. Nem sok festőművész veszi magának a bátorságot, hogy olyan nehezen megragadható tüneményt vigyen vászonra, mint az illat. Lossonczy Tamás vette. Átjön, aminek át kell jönnie. A színek, a kompozíció hatására érezzük a rózsailatba vegyülő fanyarságot, illetve az üde frissességbe keveredő, édeskés, izgató pézsmát. A bravúr maga. A *Kapcsolatok* című vásznon a bonyolult, olykor zsákutcás, zárvánnyá merevedő emberi viszonylatokat láthatjuk. Például a magunkéit. Már-már zavarba ejtő a *Nehézkeségünk legyőzése I–II.* című páros a színes éterben lebegő, tehát a normális földfelszín alatti közegükből kiragadott férgekkel. Íme az a keresetlen, becsomagolatlan őszinteség, amely átível a hosszú életpályán. Az *Egy színész álma* című mű pedig a művészsors páratlan erejű, katartikus hatású ábrázolása.

A színkavalkádóteremtő, szuggesztív festmények agyonnyomnának bármilyen, velük közös térben megjelenő kisplasztikát. Lossonczy Ibolya alkotásaival ez nem történik meg. Olyannyira nem, hogy a *Neszre figyelő*, a *Megrendülés*, a *Keringés*, a *Sóvárgás*, a *Forduló*, a *Lángolás* és a többi, lényegre törőségükben némelykor természeti képződményre emlékeztető mű nélkül megtörne a kiállítótérreket belengő varázs. A képek és a plasztikák ugyanis olyan univerzumot alkotnak, amelyet elemi, láthatatlan erő tart össze. A mindenben felülemelkedő, állhatatos szereteté.

Hankó András

Egyetemes kérdésekre személyes válaszok

műalkotás

Vass László, Modern Képtár, Vass László Gyűjtemény, 2022. június 25. – október 31.

Séd, 2022. 4. sz., 44. old.

mmage à All

Éva Veszprém, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2024. március 15. – május 15.

Séd, 2024. 3. sz., 30. old.

Szabadság, szuverenitás, kreativitás, boldogság – a naponta ismételt szavak úgy folynak ránk, mint zuhanyrózsából a klóros víz. De vajon legalább a vízililiom és mangó illatú meszterkelt párafelhőben érzünk belőlük valamit? Vagy csak akarjuk, nagyon, jelentsenek bármit is ezek a szavak... Ki kerül hozzájuk közelebb? Nagy a teperés, tülekedés, műanyag öltönyök susognak (a francba, ez a nyakkendő megfojt!), a bokák pedig meg se várják a vezény-szavakat...

A mindenkori siserehadat tisztos távolból sem figyelték azok, akik nem spóroltak kideríteni, miben jók, abba lelkesen, kitartóan és szorgalommal belevetették magukat, a munkájuk gyümölcsét pedig eszük ágában sem volt luxusautókba fektetni és lakóparkokba beto- nozni. Értelemszerűen nem volt körülöttük bulvárhabzás, arrogáns túlmozgás vagy kényszeres ranglétramánia. Valódi értékeket és élményeket gyűjtöttek hús-vér gyerekekkel, unokákkal és barátokkal, derű és friss levegő lengte őket körül, cukormáz pedig maximum a krémesüket fedte.

Sosem volt kérdés számukra, hogy hol van Európa, mert akkor is ott éltek, amikor még vasból volt a függöny. Nem vitatkoztak senkivel arról, hogy hol dobog a világ szíve, ösztönösen vonzódtak a minőséghez, a jó ízlésű esztétikum pedig már akkor ott lakott az otthonaikban, amikor még divat volt a szekrények te- tején fém sörösdobozokat gyűjteni.

Vannak élmények, amik észrevétlenül a részünkké válnak, megtermékenyítve a gondolatainkat, a hétköznapjainkat vagy épp az üzleti sikerünket. Van szemünk és szívünk hozzájuk? Körbeforgok a könyvesboltban. Dömping van a sikerkalauzokból: hogyan keress sok pénzt, légy kiegyensúlyozott, úszkálj a *flow*-ban, a jó házasság titka, alakíts ki jó kapcsolatot a gyerekeddel... Tényleg tudják? Honnét tudják?

Otthon ösztönösen nyúlok Kornis Mihály kötete után, aki oly egyszerűen fogalmazta meg, hogy ki a világ ura: „Az nem válik pénzzé, aki önmaga felett szerezte meg az uralmat. Legfeljebb csak azután teszi rá a pénzre a kezét, hogy meggondoltan használata vegye. Mert Szezám kincsesbarlangja annak nyílik meg, oda belépve csak az nem botlik hajdani valója pókhálótól belepett csontvázába, akinek nem az arany mondja meg, mit tegyen, hanem ő az arany. És nem még több aranyat óhajt szerezni ezzel a tudásával, de minél többekben világosságot gyűjteni. Azzal nyitja meg a következő kaput, magában. Az aranyál is többet tudni annyit tesz, mint önmagunkról tudni.”

Vass László nem jelentős családi vagyonnal a háta mögött került be a nemzetközi szinten jegyzett műgyűjtők sorába. Budapest egyik kisvárosias peremkerületében született, ahol egymásra ikekként hasonlító családi házakban bérből, fizetésből élő kismemberek éltek. A cipőipari technikum befejezése, cipész-mestervizsgája után a Magyar Divat Intézet tervezőjeként is itt élt feleségével és két kislányával. Terveket, modelleket készített a szabadidejében, amikre felfigyelt egy sikeres, önálló üzlettel rendelkező cipésmester-kereskedő. Társak lettek, négy év elteltével pedig önállósította magát és saját üzletet nyitott a pesti belváros egyik patinás utcácskájában, ahol saját tervek alapján, kézi munkával készült cipőit kezdte árulni.

gyűjteményének darabjai a veszprémi Modern Képtárban bárki által elérhetőek. Vass László szerint a műgyűjtő emberi hozzáállásától függ, hogy az általa birtokolt alkotásokat megtartja magának, vagy az érdeklődők számára is hozzáférhetővé teszi. Az ember életét szebbé, gazdagabbá teszik a műalkotások, de ő idővel úgy érezte, hogy át szeretné adni ezt az örömet.

Lossonczy Tamás (1904–2009) és Lossonczy Ibolya (1906–1992) is nehéz korban született, és rögös út vezetett odáig, hogy Ibolya a magyar organikus absztrakt művészet legelső, kiemelkedő jelentőségű alkotójává, Tamás pedig a hazai absztrakt szürrealista festészet egyik megteremtőjévé váljon. Mindketten más pályáról indultak: Ibolya gyógyszerészetet tanult a Sorbonne egyetemen, Londonban meg nyelvészetet, Tamás pedig a jogi tanulmányait hagyta ott a képzőművészeti főiskoláért. A nyugati levegő Lossonczy Tamást is elérte, Párizsban például Piet Mondriannal kötött barátságot, s Ibolyával együtt mindketten fiatalkoruktól ismerték a magyar művésztszadalom jelentős alakjait, akikkel később szoros barátságot is ápoltak.

Két év ismerkedés után 1940-ben házasodtak össze, közös műtermi kiállításukra Kállai Ernő is felfigyelt, a házuk azonban 1944-ben felrobbant, a korai műveik jelentős része megsemmisült. Az egy évvel később alapított Európai Iskola Magyarország híd szerepét hangsúlyozva integrálta az avantgárd tendenciák széles kínálatát. Ennek egyik platformjához tartozva Lossonczy Tamást – például Gyarmathy Tihamérrel és Martinszky Jánossal – az új természettudományos világkép, az atomfizikai, biológiai és mélylélektani kutatások, illetve a tudomány és a képzőművészet kapcsolata is motiválta. Lossonczyék a kelet és nyugat szintéziséből egy összeurópai művészetet próbáltak létrehozni. Az Európai Iskola tagjai az 1948-as sztálinista kultúrpolitika nyomán belső emigrációba vonultak, a Lossonczy házaspárt pedig a hetvenes évekig megfosztották a kiállítás lehetőségétől.

Az ideai, veszprémi kiállítás megnyitóján Nemes Péter művészettörténész úgy fogalmazott, hogy Lossonczyék „mindketten a látható és érzékszerveinkkel tapasztalható világ mögött meghúzó törvényszerűségeket kutatták, a dolgok lényegéig akartak hatolni”. Eszköznek az absztrakciót, a redukálást választották, természeti asszociációk és kozmikus erők hatják át a vászonra festett vagy bronzba öntött formáikat. A Lossonczy házaspár kivételes életművének több korszakából is válogatott Vass László, aki személyesen is ismerte Lossonczy Tamást. Számos alkotását megvásárolta, néhányat pedig ajándékba kapott tőle, Lossonczy Ibolyától pedig jogot kaptak arra, hogy az összes szobráról öntést készíthessenek.

A Modern Képtár megnyitása után, 2004-ben Lossonczy Tamás századik születésnapján kiállítást rendeztek a munkáiból Veszprémben. Húsz évvel ezelőtt a mester még személyesen jelen volt a kiállítás megnyitóján második feleségével, Pál Édával, aki Tamás 2009-es halála után most egyedül érkezett Veszprémbe. Vass László visszaemlékezett arra a szabadságra, amit Lossonczy Tamás így fogalmazott meg: „úgy festek, ahogy a madár dalol, amihez kedvem van, engem nem befolyásol senki”. Lossonczy Tamás az autonóm képek mellett szívesen készített sorozatokat, ezek közül kettő – egy 1946-os és egy 1994-es – is látható a Vass Gyűjtemény kiállításán. Szabadság, szuverenitás, kreativitás, boldogság – aki közelebb szeretne férkőzni ezekhez a fogalmakhoz, az január végéig nézze meg a Modern Képtár időszaki kiállítását.

Mórocz Anikó

A cipésmesterben a mindennapi munkán túli igények ébredtek, figyelme egyre inkább a modern képzőművészet felé fordult. Az 1980-as évek elején az idős Barcsay Jenő meghívta magához látogatába, a találkozás pedig meghatározó volt: itt született meg Vass Lászlóban az elhatározás, hogy geometrikus, absztrakt műveket fog gyűjteni. Barcsaytól tanulta meg azt is, hogy a gyűjteményét egységes formában tartsa, ne vágyakozzam olyan alkotások után, amik ugyan értékesek, de megbontják a gyűjtemény egységét. Tanulni kezdett – ma is egyfolytában tanul –, s lassan körvonalazódott számára, hogy kik képviselnek értéket a világ képzőművészetében. Az igazán nagyvonalú gesztus persze az, hogy Vass László magán-

Napjainkban egyre több az olyan irányú kezdeményezés, mely próbálja az embereket közelebb hozni a természethez, rávilágítva a természet szépségeire, csodáira, mindazokra az értékekre, melyek nélkül sivár lenne az élet.

Természetművészet

Herbárium kaleidoszkóp. Áfrány Gábor és Györgydeák Máté közös médiaprojektje. Művészetek Háza Veszprém, f|x|r galéria. 2024. október 19.

Már régóta gyönyörködhetünk sok olyan művészeti alkotásban, melyek élénk tárják ezeket a szépségeket akár a zenében, a képzőművészetekben vagy az irodalomban. Most egy egészen újfajta, a 21. század vívmányait kiaknázó művészi megvilágítás indult el hódító útjára. A Művészetek Házában mi is részesei lehettünk ennek az új művészi megvilágításnak Áfrány Gábor médiaművész és Györgydeák Máté grafikus közös projektjével, a *Herbárium kaleidoszkóppal*.

A tapasztalt, sokoldalú művész, Áfrány Gábor talán fotós múltjának technikai elemeit is jól tudta most kamatoztatni. A fiatal grafikus, Györgydeák Máté pedig a digitális világban való jártasságával emelte a művészi hatást. „A herbáriumok, a növények rendszerezett gyűjtése évszázadok óta fontos részei a természettudományoknak. A kaleidoszkópot először Sir David Brewster skót fizikus és feltaláló említette és szabadalmaztatta 1817-ben. Az eszköz azonnal nagy népszerűsége telt szert, és hamar elterjedt Európában mint szórakoztató játék” – mondta Áfrány Gábor az f|x|r galériában megnyíló kiállításon. Szinte családias légkörben zajlott a kiállítás megnyitója. A Művészetek Háza kicsiny galériájába nem is fértünk volna be sokan. A helyiségbe lépve körülölelte a nézőt egy különleges világ. Szébbnél szebb virágok és növények képei peregtek, lüktettek villámgyorsan a falakon, próbára téve az emberi szem, az érzékelés, az éles látás és a homályos tekintet befogadóképességét. S a tekintet, mely az agy felé irányította a képeket, szinte egy mesebeli mezei világba repítette az embert. A ránk zúduló színek sokasága, a gyönyörű virágszirmok, a körülölelő falakról lezúduló növényi világ azt sugallta, hogy milyen parányi az ember a természet alkotta világhoz képest.

Ez az új művészi ág, mely szinte mozgatja az egy helyben álló nézőt is a kiállítóteremben, egyre több helyen jelenik meg napjainkban. De kiváló, szakmailag hozzáértő alkotó művészek nélkül nem érheti el célját. Az f|x|r galériában most különleges csoda aktív részesei lehetnek a jelenlévők. Kötetlen beszélgetés alakult ki az alkotók és a nézők között. A művészek elmondták, hogy a mesterséges intelligenciát is megkérdezték, ő milyennek látja a növényi fajok változásait. Tudjuk, a mesterséges intelligencia beszívárgott életünkbe, s ha még sokan nem is tudunk banni vele, nap mint nap megjelenik valahol, amerre járunk. Hogy jó irányba viszi-e az emberiséget, azt majd a jövő bizonyítja. Mindenesetre a művészetekben már aktívan jelen van. E mostani kiállítás megvalósítói is jól ismerik, érzékenységgel használják ki lehetőségeit. Rendkívül izgalmas, szépséget sugárzó világot

hoztak létre. A vibráló képeket nézve talán csak egy halk, lágy, andalító zene hiányzott. A zene lassú, könnyed, ringató hangja kompenzálhatná kicsit a falakról lecsorduló vibráló hatást. De a helyszínen erről is megoszlottak a vélemények. Volt, aki úgy érezte, a zenének is lüktetni kell, pergő ritmust ütve. Másvalaki pedig a madarak énekét hallotta volna szívesen a színes virágok szirmai közül. Lélekiemelő dolog virágok zuhatagában állni. S vajon meddig állhatunk ebben a színes világban? Tudunk-e rá vigyázni? A körbevevő négy fal közelsége s a gyorsan mozgó képek, ha próbára is tették az érzékszerveket, mégis nyugtatólag hatottak. Mert a színes természet képei között jól érzi magát az ember. Talán nem is gondol rá, hogy egyszer mindez eltűnhet mellőlünk, ha nem vigyázunk rá. Erre is felhívja a figyelmet ez a mozgalmas művészi világ. Igazi kihívás volt ennek a projektnek a megvalósítása.

Bárki számára, aki betér a galériába a vibráló falak közé, a siker garantált. A természet szépségével, egy új látásmóddal a 21. század új művészeti ága tért hódított Veszprémben is.

Molnár Erzsébet

„Hányadszor megy ez nyaralni?” vagy: „Milyen gázul néz ki, nem veszi észre, hogy hány éves?” és: „Ez a csávó milyen tökös, jól beszólogat mindenkinek. Dübörög is a karrierje. Persze, mert otthon nem rombolták le az önbizalmát. Jó neki.” Közben apánk előjön a szobából, anyánk elénk teszi a levest.

(Mikro)világi szentjeink

Sudár Péter: *Apafigura*. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria. 2024. november 8. – 2025. január 31.

Séd, 2024. 6. sz., 36. old.

Séd, 2023. 3. sz., 36. old.

Mindig másból akarunk lenni. Le is tudjuk a szülői házból látogatást olyan gyorsan, ahogy lehet. Impulzusokat hajszolva rohanunk tovább, elvégre mi izgalmas lehet a milliószor látott környezetben, mozdulatokban, gesztusokban, életképekben? Sudár Péter szelíden megpróbál választ adni nekünk erre a kérdésre.

Nem lenne csoda, ha sokan már a kiállítás első termében zavarba jönnének. No nem feltétlenül pusztán a susogós melegítő miatt, amelyek ott figyelnek minden vásznon. Vegyük mindjárt a nagybányai stílusban megfestett, *Porcelánok cipővel* című csendéletet, amelyen egymás mellé kerül a herendi (?), az olcsó szarvasi kutyogós fajansz kávékiöntője és a sárga fűzős sportcipő. Ez a káosz szinte megköveteli a ki tudja, honnan jövő és hová

tartó kábelt. Az ember ösztönösen szereti a rendezettséget, mégsem bírja levenni a szemét a képről. Elképzélhető, hogy azért, mert az stimulálni kezd valamit a tudatunkban a vastag guanó, a mindennapok hordaléka alatt? Azután kiterjed a látószög. Azelőtt érezzük, hogy Sudár Péter szentélyként tekint a közönséges hétköznapi tárgyakkal találomra telepakolt zugra, hogy ott felbukkanna a súlyos, drága brokát – és az apa, akit a művész következetesen „édesapa”-ként emleget. A *Mutatás* című festményen a szabadidőfelsős-munkásnadrágos Öreg uralkodói kiállású. Mozdulata határozott, de nem parancsoló. A következő kép hirtelen nagy hangulati változást hoz. Ugyanabban a helyiségben vagyunk most is, de foltszerűen, jelzésértékűen jelennek meg az iménti dolgok, sőt maga az apa alakja is. A nézőnek hátat fordítva térdel. Szerelni akar, és így kényelmesebb? Vagy imádkozni készül? Ez a kétértelműség van jelen az *Alvó*, illetve az *Édesapa alszik* sorozat esetében is. Ha ugyanis nem olvassuk el a címeiket, azt hihetjük, hogy egy ravatalon fekvő halottat látunk. Egy picit megint feszengünk, pedig alvó szüleinket látva valószínűleg egyszer-kétszer életünkben mindannyiunk agyán átfutott a rémült gondolat, hogy mi van, ha... Lehet, hogy kellene is az ilyen rádöbbenések: addig szeressünk szóban és tettben, ameddig lehet. Élünk az „itt és most”-ban. A tovarohanó élet a spongyájával úgyis sok mindent letöröl, elhomályosít. Például az arcokat, ahogyan azt a kiállítás talán legmegrendítőbb, legszívbelemarolóbb festményén, a *Dzsekin* látjuk. A kék-fehér nejlonszálak, idősebb férfival szemben az üveg (amely elinduló, egyre gyorsuló vonaté is lehetne) másik oldalán egy fiatal, elmosódottan látszó srác. Ki ez? Egy konkrét személy? Vagy az elhagyott, az emlékekben lassan szertefoszló ifjúkori tervek, álmok metaforája? Meglehet. Az *Atlasz és glóbusz* Édesapája az ölében félrecsúszott térkép felett mereng. Mint aki régen rájött arra, hogy a kalandos, megannyiszor elképzelt utazásokra – legalábbis a fizikai térben – nem nagyon kerül sor. Legfeljebb képzeletben.

Sudár Péter azon törekvése, hogy harmóniát teremtsen a különböző korok és stílusok között, a legmarkánsabban a stólás képeken, azokon belül is a *Szabadidő* című, a művész jellegzetes

motívumait felsorakoztató festményen jut érvényre. Az ábrázolt hétköznapi, nagyon emberi pillanat ünnepélyessé, magasztossá nemesül. Minden benne van ebben a képben. Zseniális összefoglalása ez az eddigi életműnek.

Noha a kiállítás vezérfonalát az apa figurája jelenti, más családtagok is megjelennek a festményeken. Például az édesanya. Széttárt – áldást osztó? – karokkal, mint valami főpap vagy varázsló. Csak díszes miseruha helyett színes melegítő van rajta. Vagy hadvezéri, konyhai edényekből álló vértzet. De nehogy bárki azt higgye, hogy ebben egy szikrányi gúny is van. Ellenkezőleg. Az *Édesapa és édesanya* című festmény egy, a szülőkhöz intézett óda, amelynél őszintébbet és meghatóbbat nehéz elképzelni.

Íme hát a mi szentjeink. Ha meg szeretnénk fürdeni szerelmetes energiáikban, elég rájuk nyitni az ajtót. Vagy ha ez nem lehetséges, felidézni magunkban mosolyukat, az arcukon átfutó árnyékokat, az alakjukat. Mondjuk, a melegítőtset.

Hankó András

Közös utakon

A japán–magyar együttműködés kortárs képzőművészeti projekteiben

A Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt érdemei közé tartozik, hogy felismer- te a fontosságát annak, hogy a szokásos, Európára fókuszáló kapcsolatfelvétel mellett különböző művészeti területeken Európán kívüli kultúrákkal is kapcsolatot létesítsen. A Művészetek Házának amel- lett, hogy kiállításokat és programokat szervezett argentin, brazil, indiai, perui projektpartnerekkel, a japán kultúra és művészet megismerése és európai bemutatása vált az egyik fontos tevékenységévé a nemzetközi szakmai kapcsolatfejlesztés területén. 2022-ben kezdetét vette egy új, hiánypótló művészeti program létrehozása Veszprémben, amely az elmúlt két évben, a japán és az európai kultúra kapcsolódási lehetőségeit keresve, a kortárs művészet számos területén indított el közös gondolkodást.

A japán kerámia tradíciójában máig eleven jelentősége van a föld- höz, a tájhoz, a természeti környezethez fűződő szerves kapcsolatnak. Ezzel a szemlélettel kezdeményezett alkotó párbeszédet *A föld útjai* című kulturális program Néma Júlia képzőművész kurátori koncepciója alapján. A közös munkában Japánból a gazdag minói kerámiaakadémia két kortárs képviselője, Aso Rando és Hioki Tetsuya, valamint Hayashi Izumi kurátor (Museum of Modern Ceramic Art – Gifu), magyar részről Néma Júlia, Czigány Ákos fotóművész és Korbély Barnabás geográfus vett részt. A Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa Balaton EYE rezidenciaprogram keretében a művészek kölcsönösen megismer- ték Mino és a Veszprém–Balaton régió kulturális és művészeti hagyományait. Együtt bejárt tájakon közösen gyűjtött ásványok-

ból és élményekből alkottak új műveket közös kiállításokra. A tárlat 2024 májusában Veszprémben, majd októberében Tajimiben, a Museum of Modern Ceramic Art – Gifuban látható a Gifu, a Tiszta Vizek Földje Nemzeti Kulturális Fesztivál 2024 hivatalos programjaként, és egy válogatás formájában november hónapban pedig a tokiói Liszt Intézetben került bemutatásra.

A *föld útjai* című kortárs kerámiaművészeti projekt a Museum of Modern Ceramic Art – Gifu, a Művészetek Háza Veszprém és a Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark együttműködésével, Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, az EU–Japan Fest Japan Committee és a Japán Alapítvány támogatásával valósult meg. Ennek a nagyszabású együttműködésnek köszönhetően a Művészetek Háza Veszprém szakmai partnerévé vált a Museum of Modern Ceramic Art – Gifu. A 2024-ben Veszprémben, Tajimiben és Tokióban bemutatott kiállítások örökségként az együttműködők tervezik, hogy közös

AIR programot szerveznek, amely során japán és magyar alkotók részvételét támogatjuk a kortárs művészeti és oktatási területeken. 2025 folyamán a Művészetek Háza meghívására külföldi és magyar képzőművészek érkeznek Veszprémbe, hogy egy-egy projekthét idején a városban éljenek és alkossanak. A művésztelepen magyar alkotók mellett japán vendégeket is fogadnak, s a részt vevő művészek lehetőséget kapnak arra, hogy a Művészetek Háza műtermeiben dolgozzanak. A részt vevő művészek esti beszélgetések során a veszprémi közönségnek is bemutatkoznak. Workshopokat tartanak, amelyek nyári egyetemi programként is meghirdetésre kerülnek a művészeti felsőoktatásban tanuló egyetemi hallgatók számára. A művésztelep a Művészetek Házában és a Veszprém–Balaton régióban rendhagyó helyszíneken megrendezett kiállításokkal zárul.

A tavalyi évben elindított japán–magyar fotográfiai projekt a Közép–Japán kulturális és természeti örökségét feltáró kezdeményezés folytatásaként a japán nemzeti kulturális fesztiválnak otthont adó Gifu prefektúra értékeivel foglalkozott. Pápai–Vonderviszt Anna magyar tervezésű furosiki kendőket és hozzájuk kapcsolódó kreatív foglalkozásokat mutatott be a Tokiói Magyar Napon. Ezt követően a Liszt Intézet Tokióban tartott sikeres workshopokat a fenntartható kendőcsomagolásról. Az eddigi eredmények folytatásaként a 2025-ben áprilistól októberig megrendezésre kerülő oszakai világkiállítás alkalmából Veszprémben a japán kultúrára fókuszáló, autentikus programsorozat (fotókiállítás, fotókönyv, kortársékszer-kiállítás, ismeretterjesztő előadások, AIR program) valósul meg.

Az Európa Kulturális Fővárosa program idején elindult kezdeményezések pozitív jövőképpel rendelkező, fenntartható alapon szerveződő japán–magyar kortárs művészeti projektet alapoztak meg, amely a design, a képzőművészet és a fotóművészet területén szervez nemzetközi együttműködések, kiemelve a japán kultúra és művészet európai bemutatási lehetőségeit.

Grászli Bernadett

Erdélyi kiállítások

Veszprémtől Kolozsvárig és Sepsiszentgyörgyig

A Mikó család tárgyi emlékei Veszprémtől Kolozsvárig. Kolozsvári Magyar Napok, Erdélyi Református Múzeum, 2024. augusztus 19.; Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium, 2024. október 16.

A Laczkó Dezső Múzeum negyvennégy műtárgyának felhasználásával a közelmúltban két helyszínen is megrendezésre került az „Erdély Széchenyijeként” emlegetett gróf Mikó Imre politikus, kultúraszervező személyéhez kapcsolódó, igazi ritkaságokat felvonultató kiállítás.

A haladó, reformszellemű 19. századi államférfi, a magyar kultúrát ápoló, a művelődést pártoló Mikó Imre személye hazai viszonylatban nem eléggé közsímtartó ugyan, erdélyi tekintélye, személyének széles körű, élő tisztelete viszont megkérdőjelezhetetlen. A kiállítások sikere, látogatottsága is ezt bizonyítja. A jelentős közművelődési, tudományszervező és mecénási tevékenységet kifejtő főúr befolyásos politikai pozíciókat töltött be: 1847-től kincstárnok, 1848-ban és 1860-ban Erdély főkormányzója, a kiegyezést követő Andrássy-kormányban közmunka- és közlekedési miniszter volt. Az erdélyi reformnemzedék kiemelkedő tagjaként munkálkodott hazája felemelkedésén, kiállt a magyar szabadságharc mellett. Sokrétű közéleti és művelődésszervezői tevékenysége nyilatkozik meg az Erdélyi Gazdasági Egyesület (1854) és az Erdélyi Múzeum Egyesület (1859) megalapításában, az Erdélyt Magyarországgal összekötő vasúthálózat kiépítésében, Kolozsvárhoz, lakhelyéhez kapcsolódóan a Kolozsvári Tudományegyetem (1872) létrehozásában, a Kolozsvári Nemzeti Színház támogatásában. 1856-tól Kolozsvár követe volt a pesti országgyűlésben.

A kolozsvári kiállítás, megvalósítva az intézmények közötti együttműködést, több gyűjteményből, a Laczkó Dezső Múzeum műtárgyai mellett az MNL Veszprém Vármegyei Levéltára, a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, a szintén kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár anyagából válogatott. Létrejöttét a sepsiszentgyörgyi Liszt Intézetnek és vezetőjének,

Szebeni Zsuzsannának, partnerintézményként a kolozsvári Erdélyi Református Egyházkerületnek, ill. Magyarország kolozsvári és csíkszeredai főkonzulátusának köszönheti. Kurátora, Somogyi Gréta, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézetének munkatársa hosszú ideje kutatója a témának, néhány éve rendezte sajtó alá Liphay Endrével, az Országos Széchényi Könyvtár történetésével gróf Mikó Imre és felesége, gróf Rhédey Mária 1848–1849-es, a könyvtár kéziratárában őrzött levelezését. A források ismerete a Mikó családhoz tartozó személyes tárgyak azonosításánál és kiválasztásánál is segítségére volt. Munkáját a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeumból Mitu Melinda történész, a Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtárból Luffy Katalin könyvtáros, a Laczkó Dezső Múzeumból e sorok írója támogatta.

Fotók: Sárközi Judit

Így kerülhetett bemutatásra egy olyan gazdag és értékes műtárgyegyüttes, amelyben szerepelnek az egykori családtagok és leszármazottjaik személyes használati, ill. dísz tárgyai a viseletektől a filigrán örvösmunkákig, a bőrtárgyaktól a numizmatikai emlékművekig, a meissenai porcelántól az aranyozott ezüst kanálkészletig, az utazó írókészlettől a díszmagyar mentegombokig. Cizellált intarziaberakásos kártya-, ill. sakkasztal idézte az egykori kedvelt időtöltést, tollas legyező, svájci készítésű selyem-tüll ruhaderék a női eleganciát, vaddisznópatába illesztett ezüst tubákosszelece, névsorral ellátott bőr szivartárca, faragott domborműves gyufatartó, címerrel ellátott habkő csibuk a korabeli dohányzási szokásokat. A teázás rituáléjához kapcsolódnak az újezüst teás-, kávéskannák, cukor- és tejtartók.

Külön említést érdemelnek a tárgyak mellett a Laczkó Dezső Múzeum Képzőművészeti gyűjteményéből származó, családtagokat ábrázoló festmények. A múzeum őrzi gróf Mikó Imre feleségének, gróf Rhédey Máriának két nagy méretű, Vastagh György és Hora

Lajos neves festőművészek által készített kvalitásos portréját. Joggal feltételezhető, hogy a két, Kolozsváron is tevékenykedő festő alkotásai ott készültek annak idején, és most a kiállítás alkalmával visszatérhetnek oda. A veszprémi gyűjteményből került kölcsönzésre a grófnő gyerekkori arcképe és szüleinek portréja is, a tízéves kislány és édesanyja, gróf Teleki Mária portréja Joseph Krafft bécsi miniatűr festő munkája. A műtárgyakat olyan rendkívül értékes kolozsvári iratanyag is kíséri, mint Rhédey Mária drámafordítása, „hasznos házi jegyzetei”, vagy fiuk, Rhédey Ádám Kolozsvár-története, londoni, erdélyi útinaplója. Ha Rhédey Mária grófnő alakja hangsúlyosan megidézett a bemutatott milióban, ez azzal is magyarázható, hogy a kiállítás halálának 175. évfordulója alkalmával jött létre.

A kolozsvári kiállítás után október 16-án a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium frissen felújított múzeumi termében nyílt meg az újabb Mikó-kiállítás, amelyet ezúttal is tekintélyes érdeklődés kísért. A gróf jelentős anyagi támogatásával megépült líceum ma is alapítója nevét viseli, Mikó Imre

könyvtárának tekintélyes részét őrzi. A felújítás során dísztermének eredeti kazettás mennyezete is restaurálásra került. A működő kollégium diákjai énekkarral, előadással szerepeltek Antal Árpád polgármester és Sztakics Éva igazgató asszony köszöntő szavai mellett. Az itteni kállitást a sepsiszentgyörgyi Liszt Intézet szervezte.

Mindenképpen szólni kell a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből válogatott kollekciónak ezeknek a tárgyaknak az eredetéről, múzeumba kerülésük körülményeiről, a Mikó családhoz való kapcsolódásáról. Ritka, amikor egy család birtokában lévő portrék, használati tárgyak, kéziratok generációról generációra tudatosan megőrződnek, összetartva vándorolnak a családtagok helyváltoztatásai ellenére. Mikó Imre halála után lánya, Mikó Anna vitte magával az ereklyeként őrzött, identitást megtestesítő örökséget második házassága révén Erdélyből a Nógrád megyei Ludányba, onnét pedig fia, Pejacsevich Endre szállította tovább, aki tiszteletből még a kihalt Mikó nevet is felvette. Pejacsevich-

Mikó Endre házassága révén a Bakonyban lévő szépalmapusztai Esterházy-kastélyban telepedett le feleségével, Esterházy Mária Amália grófnővel, halála után pedig az 1952-es államosítási törvény végrehajtása során az ingóságok, több száz tárgy a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményébe került.

A mostani kiállítások azért is jelentenek különleges örömet, mert a Mikó család és leszármazottjaik mindennapjainak megidézése mellett olyan műtárgyegyüttest szerepeltetnek, amelynek bemutatására eddig nem volt lehetőség. Történeti háttérüket, jelentőségüket Kákonyi Anna és Somogyi Gréta utóbbi években végzett kutatásainak köszönhetően látjuk, értékük is ennek következtében rajzolódhatott ki. A raktár mélyén rejlő ismeretlen tárgyak, portrék ennek köszönhetően elevenedtek meg és kerültek reflektorfénybe most a kiállítások alkalmával. Csak remélni tudjuk, hogy a jövő évben Székelyudvarhelyen tervezett újabb Mikó-kiállítás szép folytatása lesz az eddigieknek.

Tevesz Mária

Erkel, Liszt, Franck és a GyFZ

Győri Filharmonikus Zenekar – A zene világnapja. Közreműködött: Balog József (zongora), vezényelt: Berkes Kálmán. Hangvilla, 2024. szeptember 30.

A zene világnapjának előestéjén Veszprém igazi ünnepi koncertet kapott, nemcsak a művek jók, a zenekar és Balog József zongoraművész is remekel. A nagyterem jó háromnegyed házas (csak tudnám, miért, bár sejtem) közönsége igazi zenei értékkel gazdagodott.

Nem sok kivetnivalót találtam az esten, azonban a koncert előtti, vagy 10 percig tartó kakofónia, ami a hangszerek próbálgatásából, bejátszásából, az ujjak bemelegítéséből árad, végtelenül zavaró volt. Elhiszem, hogy erre szükség van, be kell játszani a termet is, fel kell mérni az akusztikát, a hangszereknek is át kell venni a terem hőmérsékletét, de miért kell ezt a beültetett közönség előtt tenni? Nem érte volna meg, hogy egy kicsit korábban érkeznek Győrből vagy akárhonnan, és kicsivel a koncert előtt teszik meg mindezt? Hogy őszinte legyek, lesajnálva éreztem magam. Pedig nagyszerű a zenekar, a bemutatott művekben magas színvonalú szólóhangszeres tehetségek mutatkoznak meg, nagyon jó az összjáték, az összhatás, az interpretációk magas nívón áradnak. Az nem a zenekar hibája, hogy a Hangvilla nagytermének színpada, dacára a kiváló akusztikának, nem ekkora zenekarra méretezett. A Liszt-zongoraverseny alatt éppenhogy maradt hely a karmesternek, a zongora teljesen a színpad elejére került, és néha még így is elveszett a zongora hangja a hatalmas zenekar tuttijában. Ennyi dohogás után viszont már csak pozitívumokról tudok számot adni, még akkor is, ha Berkes Kálmán karnagy kívülről nézve visszafogottnak tűnt. A dirigálás ugyanakkor maximumon pörgette a zenekart, és a romantikus művek a korszakhoz méltó, pozitívan vett szélsőségek között tudtak megszólalni.

Erkel Ferenc *Hunyadi-nyitánya* eme nevezetes napon a magyar szerző és zenéje előtti tisztelgés. Maga a mű a mindenki számára ismert témák felhangzása mellett következetes építkezéssel, tiszteletben tartva a formai követelményeket csillogtatja meg Erkel kompozíciós képességeit. A mű az egyik legkorábbi magyar szimfonikus építmény, és jó is, nem kétséges. Berkes Kálmán fel fogásában a Győri Filharmonikus Zenekar

képes ezt a csillogó, gazdagon hangszerelt anyagot úgy átadni, hogy a nemzeti opera megteremtője maga sem találta benne hibát. Ezzel a műsorszámmal a zenekar máris megkapta azt az adrenalinszintet, amely a következő műhöz nagyon is kell.

Liszt Ferenc *A-dúr zongoraversenyéről* van szó. Nem tudom, mondhatjuk-e, hogy Liszt magyar szerző. Doborjánban, de német ajkúnak született, élete nagy részében csak vendégként látogat Magyarországra, mégis magyarnak vallja magát, hiszen még a Zeneakadémiát is ő alapítja. Az viszont biztos, hogy fölényes technikai tudásával a világ legkiemelkedőbb zongoristái között is az élen járt, művei a romantikus szárnyalás legjobbjai. Több mint 1200 darabjából mélységével, virtuozitásával, sokrétű zenei mondanivalójával, hangszerelésével kiemelkedik ez a zongoraverseny, méltó párjaként az *Esz-dúr zongoraversenynek*. Liszt elképesztő bravúrra készíti a művet előadó zongoristát, félelmetes technikai igényesség és ihletett átélés nélkül hiteltelen lenne a zongorajáték. Balog József azonban mindennek birtokában van, ami a mű megszólaltatásához kell. Belülről fakadó, mély érzésű, tökéletes technikával és formaérzékkel szárnyal, Liszt gondolatai és maga a játék is elragadja a hallgatót, nézőt. Szimpatikus személyiség, a pozórstól mentes kedves emberi kisugárzással, miközben érezhető a mélyen benne munkálkodó maximalizmus. A zenekari talpazat is magabiztos, és a „koncertálásban” is méltó párja a szólistának. A zongorista és a zenekar játékának integritása tökéletesen megvalósul, és ez nem kis szó. Lélekemelő pillanat a magára maradó zongora-cselló kettős, zenei párbeszédük intimitása az egyik legszebb pillanat az esten. Lisztnek ez a műve a lángoló romantikust idézi. Balog József kikövetelt ráadás, a *Szürke felhők* Liszt kései, nyugodt, befelé forduló korszakából származik. Tudjuk,

hogy Liszt kompozíciós tevékenysége olykor egy-két századdal megelőzte korát, ez a mű is inkább az impresszionizmus felé mutat. Hallani vélem Debussy komplex harmóniáit, bitonalitását, de még Bartók szelleme is felrémlik halványan. Balog József lehetfinomsággal sugározza felénk ezt a könnyűnek ható, de sejtelmes színeitől mégis mély átérzést követelő darabot.

Szünet után – ismét egy kis kakofónia a zenekar ráhangolódásából – César Franck francia komponista *d-moll szimfóniája* kerül műsorra. Franck Liège-ben született, francia-német származású szülőktől. Zenei (és rajz-) tehetsége korán megnyilvánul. Jelentős műveket alkot orgonára, és jómaga is templomi organistaként (is) működik. Nagy szerepe van a romantikus zene megkövetelte hangszíngazdagabb orgonák kifejlesztésében. Ebben a szimfóniában is sokszor érzékelhetőek tömörebb orgonáállások, blokkszerű, bár érdekes harmóniák, de kevésbé mozognak a szólamok. A réz- és fafúvósok erőteljes szerepet kapnak mindvégig. A háromtétéles mű gazdagon hangszerelt, de – számomra – kevésbé izgalmasan felépített. Liszt művéhez képest, ahol mínusz és plusz irányban a végtelen a két határ, itt konkrét szélsőértékek között építkezik a szerző. Hatásos, de kevésbé árnyalt, a fúvósok miatt fényesen ragyogó, karakteres, hangszíngazdag, de nem érzek meghittsége. A zenekar és karmester a mű eredeti értelmén nem változtat, híven, pontosan és hatásosan eljátsszák. A közönség érezhetően a mű hatása alá kerül, legalábbis a fogadtatást tekintve, kétségtelenül lelkesítő hatású a zenedarab.

A kezdő és befejező két mű a közjük ékelődő, kimagasló Liszt-versenyművel ünnepe varázsolta szeptember utolsó napját. A zene világnapja tehát méltón megünnepeletett.

Kovács Attila

A Mendelssohn Kamarazenekar első koncertjén – örömmre és nagy meglepedettségemre – igazi vonós kamarazenekari műsorral állt elő, változatos, több évszázadot átívelő műsorral.

Vonósok

Mendelssohn-bérlet, I. hangverseny. Hangvilla, 2024. október 24–25.

A mandolin dí
A mostani bérlet hat koncertet tartalmaz. A több évszázad zenéje, amely ígérve volt, valószínűleg a 18., 19. és 20. századot jelenti, ha a szigorú adatokat nézzük. Ám a kezdő mű, Mozart *c-moll Adagio* és *Fúgája* műfaját tekintve visszanez a barokk korra, a barokk ouverture-ök mintájára áll össze a két rész, lassú, pontosított ritmusokkal, határozott fesszes tempóban az első rész, majd a legszigorúbb imitációs formában a fúga, ahol a szólamok szigorú sorrendben és hangnemben egymás után mutatják be a témát, mely a többi szólam által játszott ellenszólamok közül mindig kitűnik. Az eredetileg két zongorára komponált fúga elé még maga Mozart készítette el a két hegedűre, brácsára és csellóra írt *Adagiót*, amely immár kéttételes művet az este folyamán teljes vonószekari változatban hallhattunk. Érdekes volt a mű, ha nem látom a műsorfüzetben a szerző nevét, valószínűleg nem mondom meg. Az *Adagio* diszszonanciái miatt feltételezhető, hogy nem a barokk korban íródott, de a forma tökéletes. A fúga témája is nagyon érdekes, a hangsúlyos helyeken kromatikus fellépő kisszekundokkal fűszerezve, tulajdonképpen a harmonikus mollból adódó szűk szeptimet töltve ki, mint ezt Bach *Musikalisches Opfer* művének királyi témájában (és még több barokk fúgatémában is) megtapasztalhattuk, s mindezt a legsötétebbnek tartott *c-moll* hangnemben. A mű érzékeny és értő előadását, a témák megfelelő kibontását hallhattuk ezen az estén. Élmeny volt hallgatni.

Séd, 2024. 5. sz., 9. old.

Válogatás a rom
A mostani bérlet hat koncertet tartalmaz. A több évszázad zenéje, amely ígérve volt, valószínűleg a 18., 19. és 20. századot jelenti, ha a szigorú adatokat nézzük. Ám a kezdő mű, Mozart *c-moll Adagio* és *Fúgája* műfaját tekintve visszanez a barokk korra, a barokk ouverture-ök mintájára áll össze a két rész, lassú, pontosított ritmusokkal, határozott fesszes tempóban az első rész, majd a legszigorúbb imitációs formában a fúga, ahol a szólamok szigorú sorrendben és hangnemben egymás után mutatják be a témát, mely a többi szólam által játszott ellenszólamok közül mindig kitűnik. Az eredetileg két zongorára komponált fúga elé még maga Mozart készítette el a két hegedűre, brácsára és csellóra írt *Adagiót*, amely immár kéttételes művet az este folyamán teljes vonószekari változatban hallhattunk. Érdekes volt a mű, ha nem látom a műsorfüzetben a szerző nevét, valószínűleg nem mondom meg. Az *Adagio* diszszonanciái miatt feltételezhető, hogy nem a barokk korban íródott, de a forma tökéletes. A fúga témája is nagyon érdekes, a hangsúlyos helyeken kromatikus fellépő kisszekundokkal fűszerezve, tulajdonképpen a harmonikus mollból adódó szűk szeptimet töltve ki, mint ezt Bach *Musikalisches Opfer* művének királyi témájában (és még több barokk fúgatémában is) megtapasztalhattuk, s mindezt a legsötétebbnek tartott *c-moll* hangnemben. A mű érzékeny és értő előadását, a témák megfelelő kibontását hallhattuk ezen az estén. Élmeny volt hallgatni.

Séd, 2024. 5. sz., 12. old.

koncertéletnek. Most a *Concertino hegedűre és vonószekarra* hangzott el Kovács Péter szólójával. Járdányi Pál fiatalon elhunyt zeneszerző és népzene kutató volt, akinek ezt a művet hallgatva be kell látnunk, hogy a legnagyobb zeneszerzőink között van a méltó helye. A mű kéttételes, rímelt a rapszódiaik lassú-friss tagolására. Lírikus hangvételű első tétel, melyben a zenekar nyugodt játékkal kíséri a szólóhangszer szeszélyes rubato játékát. A szenvedélyes, húrokba kapó akkordja- it ellensúlyozó piano uniszónó egymással szembemenő, majdnem pentaton skálák a zenekarban nekem bartóki „éjszaka zenéje” hangulatot idéztek („Zene”). A második tételt a zenekar vezeti be érdekes, mély fekvésű uniszónó dallammal (érdekes, a zenekari anyagban többször előfordul az uniszónó kíséret), majd a szólista bonyolult ritmusú gyors, népi tánczenére emlékeztető anyaggal lép be. A tétel folyamán végig metrikus a hegedű szólama, de szeszélyesen változtatja tempóit. Középtájon van egy lassú rész, melynek hangulata visszautal a kezdő tételre. Kiváló választás volt a mű, szólista és zenekar rendkívül egymásra figyelve, igazi kamarapartnerként muzsikáltak.

John Rutter szvitjét hallgathattuk még meg az első részben. Bár a szerző még ma is aktív, ezt a művét a 20. században, 1973-ban írta. A szvit a barokkban elterjedt, láncszerűen összekapcsolt (tánc)tételek egymásutánja. Rutter művében ezek a tételek brit-szigeteki népdalfeldolgozások. Mesteri, áttört mozgás, szellemes modulációk, a klasszikus mesterek mélysége és könnyedsége kortárs köntösben. Különösen a 3. tétel gyönyörű!

A szünet után a morva születésű, 19–20. század fordulóján élt cseh Janáček *Szvit vonósokra* művét hallhattuk. Erre a műre is jellemző a fűzérben összekapcsolt tételek sora, ám míg a Rutter-szvit – hűen a barokk szvitekhez – „szórakoztató zene”, Janáček műve túllép ezen a kategórián. Csodálatos „hangfestménysorozat” késő romantikus köntösbe öltöztetve. A második tétel éteri zene, csak hegedűkre

és brácsákra. Az ötödik tétel, ami szintén adagio, mint a második, szép csellószóló szólama lehetőséget adott a zenekar csellószólam-vezetőjének, Kárász Andrásnak csodálatos csellóhangját bemutatni. (Egyébként ez a tétel a csellószólam jutalomjátéka, sok szólóállással.) Igazán felhőtlen hangulatot csak a harmadik tétel áraszt a maga pajkosságával. Gyors tétel csak a negyedik, a többi mérsékelt vagy lassú. Az egész mű erős érzelmi hatást ér el, a korra jellemző énekbeszéd és végtelen dallamformálás jellemző rá.

Az est záró műve Elgar *Bevezetés és Allegro* című darabja volt. A két „sarkokmű” keretet adott az este műsorának, hiszen Mozart *Adagiója* (Ouverture) megfelel Elgar *Bevezetőjének* és fúgája az *Allegro* résznek, amiben szintén van egy fúga. Ekkor értettem meg a hegedűk megsokkottnál nagyobb létszámát a zenekarban, hiszen a művet a szerző vonósnégyesre és vonószekarra komponálta. Az indulás pillanatában úgy szól a zenekar, mint egy szöttek, amiből később különböző színek emelkednek ki, a vonósnégyes hol együtt játszik a zenekarral, hol ellenpontozza azt, hol szólisztikus. A fúgarészre Elgar azt mondta, ördögi. Ez ugyan nem olyan szabályos fúga, mint a mozarti, de a szó eredeti tartalmának (kergetőzés) megfelel, az egész tételben a szólamok vadul kergetik egymást. Lírai, de túlfűtött bevezetés, a gyors tételben sok a tempóingadozás, *ritenutók*, *allargandók* központozzák a tételt, hogy azután a fergeteges fúga után ismét a szöttekhangzás zárja le a művet.

Rostetterné Nagy Rita

Ritkán hallunk Járdányi Pál-művet színpadon, ez nagy adóssága a magyar

Memento

A Liszt Ferenc Kórustársaság hangversenye. Balatonfüred, református templom, 2024. október 26.

A nagy múltra visszatekintő Liszt Ferenc Kórustársaság történetében 2021 őszén, a világjárvány után új fejezet kezdődött: a Lukács Elek és Varga Áron társ-karnagyok vezetésével újjászerveződött énekkar intenzív koncertező tevékenységbe kezdett, gyermekkórust alapított, fesztivált rendezett, s többek között a 2015-ben indult veszprémi Zenetörténeli előadások sorozatát is támogatja.

Programjukban nagy helyet foglalnak el a protestáns egyházzene jeles alkotásai: ritkán hallható kompozíciók feltámasztására is sikerrel vállalkoznak. Már-már misszióknak tekinthető részükről a Gárdonyi család: Gárdonyi Zoltán és fia, a Würzburgban élő Gárdonyi Zsolt oratorikus jellegű műveinek rendszeres megszólaltatása. Ezekre a koncertekre rendszerint összel, a reformáció október 31-én esedékes emléknepjéhez közel kerül sor: minden program több helyszínen is elhangzik.

2022-ben Gárdonyi Zoltán *A sareptai özvegy* és *A tékozló fiú* című kisoratóriumait, valamint *Hálaadó éneket* hallhattuk tőlük. 2023-ban egy ősbemutatóval ajándékozták meg közönségüket: Gárdonyi Zsolt a pandémia alatt komponált és a kórusnak ajánlott *Veszprémi kantátáját* adták elő három alkalommal. Az idei év (többek között a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával megvalósult) „kiemelt projektje” Gárdonyi Zoltán egy újabb nagyszabású művének megszólaltatása volt. A *Memento – Szenevedésből szabadulásra* című, vegyes karra és orgonára írott kantáta azoknak a protestáns prédikátoroknak állít emléket, akiket 1674-ben – vagyis 350 esztendeje – ítétek hitük miatt gályarabságra. Az életének utolsó másfél évtizedét Németországban töltő Gárdonyi Zoltán 1975. október 31-én tett pontot a Debreceni Református Kollégium Kántusának és Berkesi Sándor karnagynak ajánlott kétrészes kompozíció végére, amelyben a bibliai szövegek megzenésítése mellett német és magyar protestáns gyülekezeti énekek (többek között az „Erős vár a

mi Istenünk” kezdetű ismert Luther-korál) művészi feldolgozásai is helyet kaptak.

Az előadást mintaszerűen készítette elő a kórus vezetője: a kézirat alapján mindenekelőtt digitális kottaanyagot hoztak létre, s a művet október 25-én a *Zenetörténeli előadások* keretében Lukács Elek és Varga Áron közelebről is bemutatta az érdeklődőknek. A *Memento* október és november folyamán összesen hat alkalommal szólalt meg különböző helyszíneken (Balatonfüred, Balatonalmádi, Veszprém, Budapest): magam az első, balatonfüredi előadást hallgattam meg, amelyre október 26-án került sor a református templomban. Nemcsak a mű iránti érdeklődés miatt választottam a helyszínt: az egyházzene és orgonisták körében országsszerte nagy figyelmet keltett a hír, hogy a templom orgonáját a Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra a nyáron teljesen felújította és kibővítette.

Az újjászületett hangszer komoly hangversenyélet kialakulásának válhat szilárd alapjává. Bátki Dávid lelkipásztor rövid áhítatát követően erről gyorsan meggyőződhetett a templom padsoraiban helyet foglaló szép számú hallgatóság: Sipos Csaba, a Csermák Antal Zeneiskola ütőhangszeres tanára, a balatonkenesei református gyülekezet kántora kiváló előadásában négy rövid orgonamű csendült fel (Gárdonyi Zoltán: *Praeludium poenitentiale*; *Szelíd szemed, Úr Jézus* – orgonakorál; valamint az *Erős vár a mi Istenünk* feldolgozása Gárdonyi Zoltántól és Gárdonyi Zsolttól). Az instrumentum valóban elsőrangú: magvas és erőteljes hangzásában a sötét tónusok dominálnak, s a 23 regiszter remek lehetőségeket nyújt az orgonistáknak változatos és színes „hangszerelések” kidolgozására.

Az Európa Kulturális Fővárosa-projekt keretében 2023 augusztusában Varga Áron, Lukács Elek és Sipos Csaba kezdeményezésére Vörösberény, Balatonfüred és Tihany templomaiban adott mesterkurzust Sietze de Vries, a világhírű holland orgonaművész, az improvizáció egyik legnagyobb ma élő mestere. A Gárdonyi-blokk után az orgonajátékban magát minden elismerésre méltóan kiképező Sipos Csaba az ott tanultakból is ízelítőt adott: a *42. genfi zsoltár* dallamára töbttételes korálpártitát rögtönzött, változatos karakterekkel, magabiztos zenei és technikai megoldásokkal.

Az orgonablokk után csendült fel a *Memento*, a vendégként visszatérő Lukács

Elek – jelenleg a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Művészeti Karának oktatója – lendületes dirigálásával, Varga Áron biztos orgonajátékával. A kórus – amely hallhatóan nagyon sokat fejlődött az utóbbi években – érthető szövegmondással, a textus drámaiságát erőteljesen hangsúlyozva, szép hangszínekkel énekelt. A későbbi előadások során egyes részletek interpretációja nyilván alakul és finomodik még, de örömmel konstatálhattuk a tényt, hogy a Liszt Ferenc Kórustársaság magas színvonalon sajátította el a zenei-technikai szempontból egyaránt igényes alkotást, s élményt adó módon interpretálta azt. Nagy érdeklődéssel várjuk a reformációs koncertek jövőre a hírek szerint már az országhatárokon is túllépő folytatását.

Szabó Balázs

Füst a szemében

Cseh Tamás történetei és dalai Vecsei H. Miklós, Szabó Balázs és Ratkóczi Huba előadásában. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. szeptember 26.

Szerencsések voltunk Veszprémben, hogy Cseh Tamást sokszor hallhattuk élőben a színpadon. Leggyakrabban az egyetemen lépett fel. Ha elkészült egy-egy új műsorával, Veszprémben szinte mindig azon frissen bemutatta, de jött régi dalokkal is – úgy tűnt, szívesen. Legendák éltek róla a városban, melyik pincézőnek vallott szerelmet a Marica kávéházban, ki találkozott vele valamelyik, még nyitva lévő szórakozóhelyen a műsorok után. Talán ennek a régi ismeretségnek, nosztalgikus emlékezésnek is köszönhető, hogy a Vecsei H. Miklós, Szabó Balázs, Ratkóczi Huba trió *Füst a szemében* című műsorára olyan nagy volt az érdeklődés az Agórán, hogy már napokkal az est előtt elfogytak a jegyek. Természetesen nem csak ez lehetett az oka a nagy érdeklődésnek. A hatvan-hetven éves korosztály (ők alkották a közönség zömét) életérzéséhez hozzátartoznak a Cseh Tamás-dalok. Rádióból is hallottuk, fesztiválokon is átélhettük őket, és persze itt, Veszprémben is.

Cseh Tamás annyira egyedi hangú, stílusú előadó, hogy mindig hiányérzetem támad, ha valaki más adja elő a dalait, mert legtöbbször nem azt érzem, hogy valami izgalmasan új értelmezés készített erre az előadót, hanem inkább a nosztalgiát akarják meglovagolni. Nyilván mindenféle ideológiákkal magyarázzák az „újrahasznosítást”, ugyanúgy, ahogy az LGT, Led Zeppelin, Pink Floyd stb. együttesek sikerszámainak előadásakor, néha csak annyi a magyarázat, hogy ezekre jól lehet bulizni. Egyelőre olyan közel vagyunk ezeknek az előadóknak az egykori sikereihez, hozzánk nőtt előadásaikhoz, hogy nekem inkább visszatérő szövegek ezek az „életben tartások”. Ezért

egy kis szorongással ültem be a *Füst a szemében* című műsor meghallgatására. Tudhattam a műsorelőzetesből, hogy Cseh Tamás életének felidézése lesz a cél, de mégis, ki tudja...

Műsor közben felszabadultam. Örültem, hogy a hangsúly a Cseh Tamás-interjúkon van, hogy nagyon jó dramaturgiai érzéssel kiválogatott és összeállított fontos elbeszéléseket idéznek Bérczes László beszélgetőkönyvéből, melyet a már halálára készülő Cseh Tamással készített (ezt a tragikus helyzetet ki is hangsúlyozzák az est kezdetén, majd a végén is – ezzel keretezve az előadást).

Cseh Tamásnak izgalmas élete volt, legalábbis olyan kiváló mesélőkészséggel adja elő a történeteit, hogy az olvasó (jelen esetben a hallgató) úgy érzi, minden nehézség, megszenvedett változás, döntés ellenére Cseh Tamás fontos, izgalmas kalandként élte meg az életét. A műsor közben sírhattunk, nevehettünk, örömmel idézhettük fel a kor és a helyzetek hasonlósága miatt számunkra is rokon

situációkat. A gyerekkori emlékek, az indián játékok komolysága (innen származik Cseh Tamás indián neve, a műsor címadója: *Füst a szemében*), az első dalok születése, a Bereményi Gézával való találkozás és egymásra találás, a nagy szerelem kezdete, az első előadói sikerek megidézése után az est talán legdrámaibb pillanata az, amikor kiderül, hogy Bereményi Géza úgy érzi, többé nem tud szöveget írni a dalokhoz. Aztán reménytelennek tűnő próbálkozások, a Csengey Dénessel közös munka után mégis újra sikerül. A válságos fordulatok olvasás közben is szívszorítóak, de a műsorban, sűrítetten, még drámaibb hatást keltettek.

Valószínűleg a válogatás legnagyobb erénye az volt, hogy a dalok olyan pontosan illeszkedtek a történetek közé, hogy nem előadásuk mikéntje, hanem a dalok lényege volt a fontos az adott helyeken. Ehhez szükség volt a három előadó, különösen az énekeket megszólaltató Vecsei H. Miklós és Szabó Balázs alázatos hozzáállására – számunkra is a Cseh

Tamás-érzés lett lényeges, nem a saját előadói egyéniségük hangsúlyozása. Talán azzal, hogy fontos szerepet kapott az esten az elektromos gitár, hogy időnként effektivel szólalt meg, elidegenítő módon akarták jelezni, hogy ez most nem Cseh Tamás-koncert lesz, hanem valami más. Számomra többször jelentéstöbbletet adott a szövegeknek, máskor inkább csak hangosra sikeredett. A színpadi füst használatát viszont nem éreztem indokoltnak. A szövegek és a zene működtek a látványeffekt nélkül is.

Kovács Gáborján

A kíséreltező emberek közös ünnepe

Boomer & Zoomer. Kovács Attila és Juhász Zoli koncertje. Pannon Egyetem, aula. 2024. október 7.

Azon túl, hogy a koncert a pillanat művészete, s bár vannak visszatérő darabok Attila koncertjeiben, mégsem szólalnak meg kétszer ugyanúgy, van még egy nagyon tiszteletreméltó tulajdonsága, mégpedig, hogy hajlandó olyan muzikusok felé is nyitni, akik teljesen más műfajban mozognak otthonosan, s még úgy is felvállalja a közös munkát, hogy a választott szerencsés kollégák inkább mesterként tekinthetnek Attilára, mint kollégaként.

Nagyszerű emberi tulajdonság ez, igazán irigylésre méltó és példaértékű. Ráadásul felkészül a játszótársakból, minden tekintetben partnerként tekint rájuk, beszélget, barátkozik, nyitottan fordul a kiválasztottjaihoz.

Az aktuális mázlista Juhász Zoli, a huszonéves generáció helyi tehetsége. Kiváló dalszerző, előadó, gitárosként és énekesként alkot, de – mint ez alkalommal kiderült – ütősnek tanult zeneiskolásként.

Attila egy kis arabos hangulattal melegítette elő a terepet a közös produkcióhoz, aminek egy tavaszi, friss élmény volt az apropója – egy kis máltai kaland. Volt némi Bartók-érzete is a darabnak. (Minél többet hallgatom Attila játékát, annál több nagy előd nyomát fedezem fel a műveiben, ami örömmre szolgál.) Majd színpadra hívta Zolit, és elmesélte, mi módon barátkoztak össze. Én nagyra értékelem, hogy Attila eljár ifjú titánok koncertjeire is, és barátkozik a zenészekkel. Ez az adottság belőlem mindig hiányzott, bár nekem a nagy öregekkel és a sztárokkal esett nehezemre barátkozni. Valahogy sosem ment az, hogy odamenjek és mondjak valami eredetit. Így aztán leginkább oda sem

mentem. Voltak nyilván kivételek, de annak meg a bátorságvíz volt az oka.

Boomer és Zoomer, jópofa szójáték. Helyénvaló, tekintettel a 40 év korkülönbségre, amit egyébként könnyedén áthidaltak a kellő összjátékkal. Mindkettőjük arcán látható volt a közös játékban megélt boldogság. Tán csak annyi volt a különbség, amennyit a kor és a tapasztalat igazol mimikában. Attilán a mesterek figyelme, Zolién az új zenei környezet és a friss tapasztalás öröme látszott egy sokat megélt, nagy tudású kolléga mellett.

Dacára annak, hogy két próbával hozták a koncertet, egyben volt minden. Igazán csak a zenészeknek tűnik fel ilyenkor, hogy mennyire kapaszkodnak egymásba és a közös muzsikába a kollégák, mert a színpadi rutin, a sok gyakorlás egyben tartja a produkciót.

A duót bemelegítő funky kiváló felütés volt – újabb érzet, most Chick Coreáé –, hogy Zoli is felkapja a fonalat, majd jött egy elmélkedősebb darab, amelynek Csányi Vilmos etológus egy korábbi előadása, s az ott elhangzott megszaladáselmélet adta az apropóját. (Az elmélet kifejtésének felkutatását meghagyom a kedves olvasónak.) Itt George Gershwin neve bukkant fel a fejemben. Már meg sem lepődtem. Zoli jó érzéssel kapta el a ritmikai ellenpontozást. Egyébként bátor és egyben végtelenül természetes megoldás volt tőle a hangszerválasztás. Egy zokniba dugott lábcsörgővel és egy cajonnal kísérte végig a bulit, kiválóan. A *Figyelemkufár* című, újabb társadalmi kórképet felvázoló darab következett. Attila képes a zárkózott ember benyomását kelteni, de mindeközben előszeretettel foglalkozik a modern világ problémáival, a mai kor emberének viselkedését, közéleti megnyilvánulásait nagyító alá téve. Ez a darab egy energikus rhythm'n'blues, feszes kettő-négyes dobkísérettel, folyton előrefelé húzó, felütésekkel

teli zongorakísérettel, és az improvizációk sem nagyon borulnak el a jazz irányába. Amolyan gátat nem ismerő menetelést sugall a darab. Majd éles váltásban a *Csend* című szerzemény következik, mindenki megnyugvása érdekében. A dobkísérettel nem lehetett egyszerű dolga Zolinak. Bár a metrum látszólag egy egyenletes negyedes kíséretet igényelt, szerencsére Zoli remekül ráértett azokra az ütemekre, ahol hol a bluesos nyújtott ritmusra, hol felütéses kíséretre, hol pedig egy kis tizenhatodos felvezetésre volt szükség. Érzésem szerint itt jól jött volna egy pár dobseprű.

A koncert itt áttért a latin világba, és az egyik személyes kedvencem következett, amit Attila csak *Latin 3*-ként nevezett el annak idején. Egy robbanékony uniszónóval indul, ami dobbal megtámasztva még jobban hat. A téma felvezetése, a rend kedvéért, majd elszabadult Attila keze. Közben Zoli hozta a feszes latint, az örömenét pedig sikerült csúcsra járatni. Ezután a *Rio* következett, hogy a megemelt hangulatot ne hagyják visszazuhanni. (Ezt a darabot is nagyon kedvelem, elfogult vagyok a latin zene iránt, és ebben Attila nagyon jó.)

Visszatérve a jazz világába, a *To Miles* következett, tisztelegve Miles Davis munkássága, különös tekintettel az 1986-os, *Tutu* című album forradalmian új fúziós jazz stílusa előtt. Ennek a keletes szerkezetű darabnak a folytatásaképpen, mely két lassú blues között egy pörgős háromnegyedes szólisztikus részt tartalmaz, kaptunk egy sodró funkot, amelyet Hermész Triszmegisztoosz, a feltehetően egyiptomi származású alkimista ihletett, majd a *Békét hoztam* című darab következett. A láthatóan szerteágazó kulturális élményekből táplálkozó koncert még javában tart, s hiába hall-

gatnám meg még néhányszor, hogy minden szegletébe belelássak, a következő buli teljesen más lesz. A *Feeling Good* dal zárta a koncertet, s hűen a dal címéhez, tényleg végigmosolyogták az estét. Két próba és a rutin. Meg a zene szeretete. No meg a pillanat művészete iránti szerény odaadás. Ezek mind jelen voltak. Kaptunk még egy *Kis kece lányomat*, megtáncoltatva a *Csillagok, csillagokkal* meg némi rock'n'rollal, búcsúzóul. Ők meg vastapsot.

Nyakas Krisztián

Magyar zene – a befogadó integritás

A pentatontól Bartókiig – a magyar zene története. Kovács Attila előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. október 29.

Kovács Attila a zenetörténeti előadásainak sorozatában szinte lehetetlen feladatra vállalkozik, amikor több mint egy évezredet átfogó képet kíván rajzolni elénk – jelen esetben a magyar zenéről. Személyes hangvételi, közvetlen, saját zenei interpretációkat felvonultató előadása azonban olyan illusztráció, amely mégiscsak pontosan rajzolja meg a „nagy képet”, az igazán lényeges momentumokat.

A kottairás szabályainak kialakulása előtti idők zenéjéről szinte lehetetlen hiteles képet alkotni, hiszen a legrégebbi idők hangszerreire legfeljebb az illusztrációkból, az előadásmódokra szöveges leírásokból, a dallamokra a hangrögzítés kezdete óta elérhető különböző helyekről származó felvételekből a közös motívumok meghatározásával lehet következtetni. Valójában minél régebbi zenét próbálunk meg megidézni, annál inkább igaz lesz az, hogy a megszólaltatáshoz a mai zenei tudásunk és eszközkészletünk áll rendelkezésre, azaz képletesen szólva a ma nyelvén kell elmondanunk a régi idők szövegeit. Kovács Attila, mint gyakorló jazz-zongorista és zeneszerző is pont ezt teszi akkor, amikor a következtethetően honfoglalás kori, illetve annak környékén keletkezett zenéket saját interpretációjában, feldolgozásában jeleníti meg.

A zene az emberiség olyan közös tudása, amelyre a folyamatos egymásra hatás és megújulás a jellemző. Így történhet meg, hogy a honfoglalás kori magyar zenére jellemző pentaton skála – amely egy 926-ból származó feljegyzés szerint furcsa volt az európai füleknek – egy évezreddel később megjelenik a jazz alapjaként európai hatásra az amerikai rabszolgák zenéjében, és amelyet azután Gershwin fogalmaz meg a *Porgy és Bess* operájának egyik legismertebb dallamában, a *Summertime*-ban. Természetesen a pentaton skála más népek zenéjében is megjelenik, mint ahogy a magyar zene is használt más ötfokú skálát is már európai megjelenése idején is.

A zene története egyúttal nem érhető meg jól zeneelméleti, összhangzattani ismeretek nélkül. Ezért is szerencsés, hogy Kovács Attila zenészként a zenei illusztrációkkal hallhatóvá tudja tenni a felhasznált összhangzattani fogalmakat.

A magyar népzene – mint minden más zene is – ki volt téve a környező népek hatásának, így a honfoglalás után mintegy 150 évvel a jellemzően ereszkedő típusú (rég stílusú) dalok mellett megjelentek a kupolás típusú (új stílusú) dalok is.

A keresztény hitre áttérés automatikusan hozta magával a latin szövegű egyházi zenék megjelenését Magyarországon. A hatás és a szigorú szabályok alól nem tudta kivonni magát a magyar zenei gondolkodás sem, így a magyar nyelvű egyházi zene csak a reformációval kapott teret.

Közben a világi zenében már megjelentek egyedi alkotók, mint például Tinódi Lantos Sebestyén, aki fel is jegyezte a saját szerzeményeit – csak sajnos a saját rendszerében, így ezek nem visszafejthetők.

Kevésbé ismert, hogy a barokk zenének is volt jeles képviselője Magyarországon Eszterházy Pál személyében, akinek *Harmonia Caelestis* című, több művet is tartalmazó gyűjteményét csak a második világháború alatt találták meg.

A magyar zene sokáig nem lelte meg a maga sajátos útját. A 18. század második felében azonban a katonai toborzáshoz használt, a környező népeknél bevált, ám a magyar fül számára idegen rézfúvós zenét felváltotta a cigány zenészek hangszerelésében és felfogásában játszott, magyar népzenei motívumokat használó, sajátosan magyar stílusú verbunkoszene, amelyet nem sokkal később olyan tanult zenészek emeltek művészi szintre, mint Lavotta János, Rózsavölgyi Márk, illetve a veszprémi Csermák Antal, akinek egyik szerzeménye a mai napig is a veszprémi tűztorony zenéje, és amit szintén meghallgathattunk Kovács Attila interpretációjában.

A verbunkoszene fejlődésének további állomása volt a patolás, amit instrumentális zeneként játszottak a főúri házaknál, illetve a csárdás, amely sokszor szöveggel kiegészítve vált a szegényebb néprétegek zenéjévé. A verbunkoszene jellemzői megfigyelhetők Erkel művészetében, így a *Himnuszban* is.

A verbunkos elterjedésének mellékhatásaként meg kell említeni az eredeti gondolkodást nélkülöző, sablonokból építkező népies műdal megjelenését, ami olyan mértékben terjedt el az országban, hogy szinte teljesen elfedte, láthatatlanná tette a valódi népzeneét. Ennek áldozatául esett többek között Liszt Ferenc is, aki tévesen azonosította a népies műdalt a magyar népzenevel.

Éppen ezért volt nagyon fontos Bartók és Kodály felismerése, hogy a magyar népzene – elsősorban a paraszti népzene – egy, az ősi zenei motívumokat őrző kincs, amelyet egyrészt mindenképpen meg kell őrizni az utókornak, és ezért szisztematikusan gyűjteni kell, másrészt ehhez visszanyúlva kell sajátosan magyar komolyzenét szerezni.

Bartók valóban a magyar zene igazi csúcspontja, akinek munkássága alapvetően határozta meg többek között a modern jazz műfaját is, és így az előadó Bartók népdalfeldolgozásainak felidézése közben egy kis jazzinterpretációra is sort kerített.

Nem csoda, hogy Kovács Attila Bach mellett tartja számon, és búcsúzóul két Bartók-darabot választott, a 20. századi zongoramuzsika egyik meghatározó darabját, az *Allegro Barbarót*, valamint a *Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok* népdalfeldolgozást.

Kovács Attila előadásából folyamatosan érezni, hogy számára a zene története nem pusztán tények halmaza, hanem személyes gondolatok, élmények és inspirációk tárháza, amelynek minden eleme számtalan más elemmel van szövevényes kapcsolatban. És talán éppen ez az érzelmi kötődés az, ami a zenei illusztrációk mellett a hallgatóság számára élményszerűvé teszi az előadást.

A magyar zene sajátos utat járt be az elmúlt több mint egy évezred alatt. Ezalatt számtalan külső hatás érte, mégis megmaradt a sajátos egyéni arculata, vissza tudott nyúlni a saját legmélyebb gyökereihez, és így tudott a zenei világ számára igazán modernné és nagy hatásúvá válni.

Kovács Attila előadása jól bemutatta ezt a távoli térbeli és időbeli pontokat összekötő komplexitást, amely természetesen nem ér véget Bartóknál, Kodálynál és Dohnányinál. Az előadás időbeli korlátai most csak ennyit engedtek. De lesz folytatás, érdemes meghallgatni.

Vonderviszt Lajos

Radnóti stációi

Emlékezés a 2014-es emlékmetre

Eötvös Károly nevét viselő intézményként természetes volt, hogy könyvtárunk csatlakozik a holokauszt-émlékévhez. Gazdag programkínálatot állítottunk össze, melynek kiemelkedő eseménye volt a *Radnóti stációi* elnevezésű egyhetes gyalogos emlékmene, mely életre szóló élményt jelentett a résztvevőknek.

Az utat hosszú és alapos előkészület előzte meg. Az ötletgazda Praznovszky Mihály volt, aki az útvonal kidolgozásában is kiemelkedő szerepet játszott: a fellelhető források és visszaemlékezések alapján igyekeztünk úgy megtervezni az egyes szakaszokat, hogy a bizonytalanságok és ellentmondások ellenére, amennyire lehetett, időben és térben is kövessük az egykori halálmenet megállóit. Így a következő menetrend alakult ki 2014. november 3–9. között:

1. nap: Szentkirályszabadja, vasútállomás – Gyulafirátót
2. nap: Gyulafirátót – Olaszfa – Nagyesztergár
3. nap: Nagyesztergár – Veszprémvarsány
4. nap: Veszprémvarsány – Pannonhalma (a következő napot is itt töltöttük, mert itt az egykori elcsigázott menet is megállt egy napra)
5. nap: Pannonhalma – Győr
6. nap: Győr – Abda

Ha semmi más nem történt volna, csak Radnóti Miklósról emlékezve, a pihenőkön saját magunknak verseket és naplórészleteket, visszaemlékezéseket olvasva végigjárjuk ezt az utat, az is nagyszerű módja lett volna a megemlékezésnek. De ennél sokkal többet szeretnénk volna elérni: az előkészítés során megkerestük az útba eső településeket, iskolákat, polgármesteri hivatalokat, és mindenhol azonnal mellénk álltak. Alig volt olyan szakasz, ahol csak magunkban

gyalogoltunk volna. Volt, amikor az adott falu diákjai csatlakoztak hozzánk (Szentkirályszabadja, Nagyesztergár), és volt, amikor olyanok kísérték, akiknek az egész út hosszú lett volna, de egy rövidebb szakaszt tudtak vállalni. Az esti programok a települések lakosai számára is nyilvánosak voltak. Gyulafirátóton a Lauder Javne Zsidó Iskola diákjainak megrázó előadása várt minket, Nagyesztergáron a helyi iskola diákjainak előadásán kívül Patka Heléna Radnóti-estje is elhangzott, Veszprémvarsányban egy még elő szenttanú visszaemlékezéseit hallgattuk meg, Pannonhalmán Ásványi Iлона tartott előadást *Az én Radnóti-képem* címmel. Ahol csak annyit kértünk előzetesen, hogy útközben használhassuk majd a mosdót, ott is verset mondó kisiskolások vártak minket. Az utolsó állomáson, az abdai községhez a Radnóti-émlénapok keretében megrendezett kerekasztal-beszélgetés résztvevői számára részletesen beszámoltunk az utunkról.

A szervezett programoknál talán még fontosabbak voltak a spontán találkozások: Bakony Péterd, ahol az eső elől bemenekültünk egy rövid időre a polgármesteri hivatalba, és a polgármester asszony nemcsak frissítővel kínált minket, hanem az idejét sem sajnálta tőlünk. A kocsmáros, aki csendre intette a törzsvendégét, amikor elmondtuk, hogy kik vagyunk és miért olvasunk kocsmában is verset, és távozásunkkor beállt közénk a csoportképre. Az idős házaspár, akiknek a tanyájánál megálltunk pihenni, és akiknek rögtönzött vendéglátását egy *Bori noteszettel* köszöntük meg. A fiatal lány, akit Mihály ismeretlenül megszólított a győri utcán, és felcsillanó szemmel válaszolta, hogy az édesanyja Radnóti-díjas versmondó.

Hogy mit örök magamban ezekről a napokról? Először is annak az összefogásnak és segítőkészségnek az emlékét, ami lehetővé tette, hogy mindez megvalósuljon. Szeretettel emlékszem a kis csapatunkra és alkalmi kísérőinkre. Ha valamiért Győrbe kell utaznom a Bakonyon keresztül, a mai napig eszembe jutnak emlékfoszlányok,

versrészletek az egyes települések nevét olvasva, látom magam előtt a hol elgondolkodva, libasorban haladó, hol egymással beszélgető baráti társaságot. Valószínűleg mindannyiunknak más-más a legmaradandóbb emléke: nekem az egyik ilyen a pannonhalmai téglagyár, ahonnan biztonsági megfontolások miatt fájón hiányzott Mészelyi János megrázó Radnóti-szobra, melyet átmenetileg az iskolában helyeztek el. (Mennyire nem változik a világ: 2024 februárjában arról szóltak a hírek, hogy a téglagyárba visszahelyezett szobrot fémtolvajok megcsonkították.) Emlékszem a fáradságra és a fájó lábakra, és a részben ebből kiinduló gondolatokra és érzelmekre. Frissek és kipihentek voltunk, amikor elindultunk, mindennap meleg szállás és bőséges vacsora várt, mégis egyre jobban éreztük a megtett távolságot. Mit érezhettek akkor azok a szerencsétlenek, aki már Szentkirályszabadjára is elgyötörten érkeztek, akiknek éhesen, fázza, sajgó sebekkel kellett megtenniük az újabb és újabb lépéseket, mindig csak a következőre koncentrálni? Honnan volt lelkierejük, hogy miközben saját magukat is alig tudták továbbvonszolni, mégis lehajoltak a másikért és segítettek, amíg volt egy kis élet még benne? Mit érezhettek, amikor a mellettük vánszorgó nem állt fel többé? És mit érezhettek, amikor leroskadtak és várták a végzetes lövést... Nem tudom, hogyan viselkedtem volna abban a helyzetben. Nem tudom, hogy viselkedtem volna útszéli bámészkodóként, mertem volna-e odaadni egy szelet kenyeret, egy pohár vizet, keresni otthon egy használaton kívüli meleg ruhát. Utunk célja Radnóti Miklós ünneplésén kívül az volt, hogy ezt soha ne is kelljen megtudnunk magunkról. És miközben ismeretlenekkel beszélgettünk, akiknek a Radnóti név talán csak egy utca nevével jelentette, de örömmel és néha meghatódva hallgatták a verseket, azt tapasztaltuk, hogy értik az emberek, hogy miről beszélünk. Értik, hogy rajtuk és rajtuk is múlik, hogy milyen világban élünk.

Schreiber Márta

Egy kivételes polgár nyomában

Országos Könyvtári Napok.
Cholnoky Jenő – történetek és kiállítás a földrajztudós Eötvös Károly Könyvtárban megtalálható műveiből. Eötvös Károly Könyvtár, Kisfaludy-terem, illetve a Helytörténeti Gyűjtemény olvasóterme. 2024. szeptember 30. és október 8.

Az Országos Könyvtári Napok veszprémi rendezvénysorozatába két olyan rendezvény is került, amely a híres veszprémi Cholnoky család ugyanazon tagjával, a geográfus Jenővel foglalkozott.

Az Eötvös Károly Könyvtár Kisfaludy-teremben a *Veszprémi Szemle* város-történeti folyóirat 74. száma ünnepélyes bemutatójának volt része a fiatal Cholnoky-kutató, Rybár Olivér előadása, ami az akkor már híres tudós skandináviai utazásairól szólt. Az előadás *Az „elveszett” Nobel-díj nyomában* címet kapta, ezzel is felkeltve a szép számú hallgatóság érdeklődését. Mint hallottuk, Cholnoky Jenő eredetileg vízépítő mérnökként végzett, s lett később Veszprém és a Balaton-környék aktív kutatója. Kiválóan dokumentált életművet hagyott az utókorra; írt, rajzolt és fotózott, utazásai is napra pontosan követhetők így, utólag is. A szerző kiváló útleírásainak nyomán kutatója élvezetes előadását hallottuk, némi bulvárral fűszerezve, mert például valószínűleg maga a szerző indította újtá az a hírt, hogy munkássága miatt többször is jelölték Nobel-díjra, amit végül nem kapott meg. Rybár Olivér a tudós alaposágával azt bizonyította, hogy nemcsak jelölés nem volt, de kategória sem, ahova Cholnoky Jenőt jelölhették volna.

Aki ezek után végignézte az Eötvös Károly Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményében fellelhető Cholnoky Jenő-műveket, illetve azokat, amelyeknek társszerzője volt, pontosan azt érezte, ha akkoriban a Nobel-díjnak lett volna földrajztudományi kategóriája, bizony pont a magyar geográfus lett volna az, aki kiérdemli az elismerést. Olyat már láttunk, hogy egy író „önti” a köteteket, ám hogy valaki kutatásokon, utazásokon alapuló, ma is érvényes szakmai műveket ekkora számban hagyjon az utókorra, az egyenesen csodálni való. Ráadásul nem csupán írta, rajzolta, fotózta igen pontosan mindazt, amit tapasztalt, de művelte ezt olyan könnyen olvasható, beszélgető stílusban, ami köteteket a nem szakemberek számára is rendkívül vonzóvá tette. Meg hasznosság is – tehetjük hozzá, mert például a nem kölcsönözhető veszprémi állományban szerepel Cholnoky Jenő *Földrajzi és statisztikai atlasz* című köte-

te, amiben ilyen tételek is szerepelnek: a világháború (az első) statisztikája, Magyarország megcsonkításának statisztikája, a film világstatisztikája, a leghosszabb technikai építkezések, meg természetesen a szokásos adatok, térképekkel, betűrendes és névmutatókkal. Hét szerzőtársával együtt írták *A Föld felfedezői és meghódítói* sorozatot, ábrákkal, képekkel, szöveggel. Saját munkája *A sárkányok országából* című kötet, melyben életképeket, útirajzokat találunk Kínából. A Magyar Földrajzi Társaság elnökeként szerkesztette a társaság könyvtára sorozatot, írta Magyarország földrajzát. Utóbbi előszavában emelte ki: „Magyarországot megismerni az első kötelessége minden magyar embernek!” A Műveltség Könyvtára sorozatban jelent meg Kövesligethy Radó egyetemi tanárral közösen írt sorozata, melynek három részét (*A világegyetem, Utazásom Amerikában Teleki Pál gróffal, Földrajzi képek*) is őrzi az Eötvös Károly Könyvtár. Az utóbbi, az Élet Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság által 1914-ben kiadott kötet előszavában olvasható: „A történelmi, humanisztikai és mondjuk művészeti tudás a gyakorlati életben végtelenül fontos.”

Mint a földrajzi társaság elnöke, a Balaton Bizottsága elnöke volt főszerkesztője a *Baltoni Szemle* sorozatnak, szerkesztője, kiadója a Balaton Társaság Könyvtára sorozatnak, és még sorolhatnánk. Ha Cholnoky Jenő családjának kiemelkedően tehetséges embereket felvonultató tagjai számára is példa lehetett, mit szóljunk mi, sima mezei halandók e rendkívüli teljesítmény láttán? Mondjuk azt, hogy a geográfus, aki végtelen kíváncsisága, tudásvágya és teherbírása mellett rendelkezett a korát lényegesen meghaladó történelmi, humanisztikai és művészeti tudással, hazájának ritka értékes állampolgára volt. Köszönet a munkásságát őrzőknek, közöttük az Eötvös Károly Könyvtárnak.

Örsi Ágnes

Irodalmi szalon a Hangvillában

Juhász Anna Irodalmi Szalon.
Hangvilla, 2024. október 27.

Két éve volt először szerencsénk látni a Pannon Várszínház társulatának előadását Szegeden egy jótékonysági előadás keretében belül. *A Pál utcai fiúk* darabot hozták el, s az előadás fantasztikus volt. Ekkor határoztuk el barátnőmmel, hogy Veszprémbe utazunk és ott is megnézzük egyik előadásukat. Ismét nagyszerű darabot láthattunk. Azóta rendszeresen visszajárunk Szegedről, és rajongói vagyunk a színháznak.

Szerencséseknek mondhatjuk magunkat, mert az október 27-i előadás után a színház megtartotta az első *Juhász Anna Irodalmi Szalon*ot. Ennek keretében belül az évadban bemutatott és játszódó *Pablo és Picasso, avagy az állatok karneválja*, valamint a *Bestseller* című művek kapcsán be-

szélgetés zajlott az írókkal, rendezőkkel, illetve a színészekkel.

Az est moderátora Juhász Anna volt. Beszélgetőtársai: Kovács Dominik és Kovács Viktor, a *Pablo és Picasso* szövegkönyvének és dalszövegeinek szerzői, Vándorfi László igazgató, aki a darab rendezője, valamint a másik előadás szereplői: Oravecz Edit, Kárpáti Barbara és Szelle Dávid (aki a *Bestseller* rendezője is).

A beszélgetés a Kovács ikrek most bemutatott *Lesz majd minden* című regényével indult, melyből néhány példány a beszélgetés végén a helyszínen a szerzők által dedikálva megvásárolható volt. Majd az idei évadban bemutatott két darabról folyt a beszélgetés. Hatalmas élmény volt hallani az alkotói folyamatról. Már-már hihetetlen, ahogy egymást váltva fejezik be az ikrek a már megkezdett mondatokat. Sok mosolygást váltott ki az est minden résztvevőjéből. Érdekes volt nézőként hallgatni, hogyan születik meg egy darab, miként rendezik meg és kerül utána színpadra. Megtudtuk, miként zajlik egy casting, amikor gyerekeket keresnek egy előadáshoz. Hogyan épül fel a díszlet, amikor a színészek saját maguk találják ki és építik fel azt, és ennek milyen jelentősége lehet egy adott darabban. Különleges élmény hallani azt is, hogyan élik meg a színészek a szerepüket, és az életben mennyire hasonlítanak, illetve különböznek attól. Megemlítendő a *Pablo és Picasso* gyermek főszereplője is, Ruzsin Ákos, aki elmesélte, hogyan tud azonosulni a darabban eljátszott szerepével.

Szó esett a beszélgetésen a színházak mai helyzetéről. Vándorfi László igazgató elmondta, próbál támogatókat szerezni, de ez egyre nehezebb. Mindent megtesz, hogy minél tovább fennmaradjon a Pannon Várszínház, és a színházat szerető közönség is még sokáig járhasson az előadásaira. Végül pedig a résztvevők is felteheték kérdéseiket, amire az alkotók és a színészek készséggel válaszoltak.

Megkapóan sikerült az első *Juhász Anna Irodalmi Szalon*. Összefogott, kellemes beszélgetés volt, ahol számos kulisszatitokra derült fény, s lett a jelenlévő tájékozottabb a színház világában.

Palotás Dóra

Kabarészínház-átjáró

„Ember tervez, asszony végez” – irodalmi kabaré. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. szeptember 13. és október 10.

Kellemes szórakozásnak ígérkezett még szeptember közepén a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpadának irodalmi kabaréműsora. Az Agóra művelődési központ *Crossover esték a parkban* rendezvénysoro-

zatának keretében került először a műsor bemutatásra szeptember 13-án.

Talán nem is baj, hogy esett az eső azon az estén, így aztán az előadást a kamarateremben nézhették meg a nézők akkor is és október 10-én is, amikor újra bemutatásra került. Szerencsét hozott az eső az előadásnak, mert az irodalmi kabaré nem szabadtéri terekre „teremtődött”. Zavaró lett volna a sok külső tényező, az átmenő forgalom.

Ez a rövid drámai szatirikus műfaj még a 19. század végén Párizsból indult útjára, a vidám kocsmái hangulatok egyvelegével. Nálunk a 20. század elején lett népszerű, mikor Nagy Endre megteremtette a pesti kabarét, az akkori jeles magyar írók, költők könnyed hangvételű műveit vezette be a színpadi világba. Ő maga volt a konferansziéja ezeknek az esteknek. Népszerű lett a konferanszié szerepkör, bár nem volt könnyű az egyes műsorszámok közötti összekötő szövegekkel vidám perceket teremteni, kifigurázva a hétköznapi eseményeit. Ezt a szerepet most itt, Veszprém-ben Felföldi Gábor vállalta magára, aki egyben a műsor szerkesztője és rendezője is volt. Az est címét Szép Ernőtől kölcsönözték: „Ember tervez, asszony végez”. S ez az ősidők óta fennálló igazság nemcsak a múlt századi békeidőkre igaz, hanem napjainkra is. Felföldi kiváló érzéssel válogatott irodalmi nagyjaink kabaréjeleneteiből, szatirikus verseiből. Gábor Andor, Szép Ernő, Rejtő Jenő, Karinthy Frigyes, Heltai Jenő írásai most is jókedvre derítettek. Még az is kiderült, hogy a szelíd, búskomor hangulatúnak ismert Tóth Árpád is tudott néha vidám, fanyar hangulatú verset írni. Nem maradhattak el a jelenetek között az összekötő dallamok sem. Nádas Elemér, a város közkedvelt öreg harmonikása 88 évesen is remek hangulatot teremtett népszerű kuplékkal, régi slágerekkel. De színpadon komédiázni – tudjuk – nehéz dolog, még ha a múlt század nagyjainak írásait hívjuk is segítségül. A műsort négy témakörre osztotta a rendező. Egészség, munka, művelődés, szerelem. Hétköznapi életünk sok fontos apró pillanata került nagyító alá, talán kicsit saját tetteinket is megmosolyogtuk. Örvendetes, hogy az irodalmi színpad hat szereplője közül hárman a fiatalabb korosztály képviselői voltak. Bár a színpadi mozgás rutinjának hiánya még érződött náluk (pl. az énekóra-jelenetnél is), de látszott, hogy maguk is élvezik a vidám szituációkat.

A konferanszié szerepe különösen fontos egy irodalmi kabaréban. Felföldi Gábor inkább csak a műsoregységeket igyekezett bevezetni. Hiányoztak számomra a műfajra annyira jellemző, napjainkat kifigurázó szatirikus megjegyzések, viccek. Ez lendületet adott volna a következő jelenetekhez is. De talán feledtette ezt az a Heltai Jenő tollából született színházi levél, melyet az egykori redaktor úrnak – ma főszerkesztőnek mondanánk – írt a szerző. A szánalmas és megmosolyogni való szöveg humoros, jó előadása vidám hangulatot teremtett, akárcsak a kis Katónak elmondott szerelmi vallomás. A hangulatot pedig fokozta, hogy a műsor végén a közönség együtt énekelt a szereplőkkel.

A harmonikás diktálta az ütemet, s mindenki Budán, a Horváth-kertben érezhette magát este fél nyolc után.

Az elmúlt években az irodalmi színpad több vidám hangulatú műsorának örülhettünk. Ha nehéz is komédiázni, a fanyar önirónia, egy-egy derűs pillanat összhangot teremt a közönséggel, segíthet. S hogy ez a műsor igazi irodalmi kabaré volt-e, ezt nehéz eldönteni. De a közönség jól érezte magát, és ezért köszönet az alkotóknak.

Molnár Erzsébet

Ladányi István: Időszaki kiállítás

A Séd-könyvek gondozásában jelent meg Ladányi István legújabb kötete, az *Időszaki kiállítás*, melynek bemutatója a Kádár Stúdióban volt. A beszélgetést Tömöry Péter vezette.

Aki gyakori vendége a Kádár Stúdió könyvbemutatóinak, pontosan tudja, hogy nem hétköznapi beszélgetésekre számíthat, amikor ellátogat oda. Az atmoszféra – a festmények, a régi bútorok, a tekintetek, a kedves és befogadó pillantások – már eleve megteremt valami megmagyarázhatatlan, művészi, otthonos légkört, amelybe jó megérkezni.

Tömöry Péter szigorú mederben tartja a beszélgetést, ahogy Ladányi estjén is tette, ha mégis szétfolynának a dolgok, csengővel csenget, hogy jelezze, figyeljen mindenki arra, akiről az este szól. Jelen esetben Ladányi Istvánra.

Nem kell túlságosan mélyen ismerni Ladányit ahhoz, hogy tudjuk, óriási Tolnai Ottó-rajongó. Bár a *rajongó* szócskát elképzelhető, hogy kikérné magának, egy biztos, szeretettel és elismeréssel fordul munkássága felé. Mivel is indulna tehát a kötet, ha nem Tolnaival, méghozzá *Balaton* című versével. Amikor Ladányi sorait a közönségben az est folyamán magunk előtt mormogva olvassgattuk, miszerint a szóban forgó verset Tolnai és Domonkos István közös kötetében, a *Valóban mi lesz velünk* címűben is publikálták. „A közös kötet hátterében a Tolnai és Domonkos közötti mély esztétikai és érzelmi kötődés áll, a kettő éppen így, egymástól elválaszthatatlanul” – idézi Thomka Beátát Ladányi a kötetben, és az est folyamán még nem tudtuk, hogy másnap, november hetedikén Domonkos örökre elmegy. A nagyszabású siratóversben, ahogy Ladányi fogalmaz, Tolnai a szabad vers apostolait, példaképeit siratja, akiket az 1967-es év vitt el. Kassák Lajos, Füst Milán, Kodály Zoltán, Sinkó Ervin.

A Tömöry Péter által vezetett esten összesen öt írást vettek górcső alá, tetézzve azzal, hogy a közönség soraiba bocsájtották az éppen szóban lévő alkotásokat. Ezzel konkrétan tapinthatóvá lettek a művek, melyekről a sorok szólnak, és autentikussá

vált az élmény, mely megismételhetetlen. Ladányi a kérdésekre hosszú, belemenős válaszokat adott, vagy mondhatjuk úgy is, hogy előadást tartott.

Györgydeák György, Egry József, Szilágyi László, Széleányi Károly munkássága mind megszólította Ladányit, hogy csak néhányat soroljak. Ladányi elmondta, nem szakértőként írt a művekről, hanem egyfajta befogadóként, az elemzés mellett az élményt fogalmazta meg, amelyet az alkotások nyújtanak.

Most, amikor Ladányi a kötettel egyfajta időutazást nyújt olyan korokba (is), amelyeket jómagam nem élhettem meg, elgondolkodtam, vajon kinek mit jelentenek a jelen cikkben s a kötetben látható nevek. Vajon kiket szólít meg Ladányi az *Időszaki kiállítással*? Úgy vélem, naiv elképzelés, fölös elvárás, hogy mai korunk fiataljai az említett nagy nevekben ne csak egy leírt szót lássanak a sok közül, egy azonban egészen biztos: a könyvet olvasva olyan világok bukkanak fel, amelyekbe Ladányi magával ragadó írásmódja miatt szívesen merül bele az olvasó. Mindenki. És aki esetlegesen addig semmitmondó nevet látott, immár színeket, történeteket lát, illatokat érez, és mindenáron tovább merülne a feltáruuló világba.

Szabó B. Eszter

A kiállítás még nyitva tart...

Ladányi István: *Időszaki kiállítás. Veszprém-írások. Séd-könyvek 6. Veszprém, 2024.*

Mivel ez az írás nem kritika, hanem könyvismertetés, nyugodtan kalandozhatok, sőt csaponghatok térben és időben. Térben nem is annyira, mert a könyv témájában egy az egyben átvihető Veszprémre, Veszprém körül járunk; időben már inkább lépdelhettek: mintegy 15 évet fognak át a szövegek, de a halhatatlanság számára ez semmi idő.

Persze itt közel sem a halhatatlanságról van szó, a cím eleve kizárja az időtállóság érzetét. Ugyanis az időszaki kiállítás rendkívüli rövid idejű bemutató. Egy naptól egy hónapig terjed, de ha a kiállítóhelynek nincs pénze lecserélni az anyagot, akkor tovább. Ha egy színházi előadásra tekintünk, akkor ez az idő egy este, jó esetben három óra, két szünettel. (Néha persze többnek érezzük...) Ha egy kiállításmegnyitót értünk rajta, akkor ez maximum 10 perc, csak a gátlástalanok beszélnek tovább, próbára téve az állóképességünket. Vagyis egy ilyen időszaki tárlat nem az összefoglalás helye és alkalma, arra vannak kitalálva az állandó kiállítások. (Ez képes beszéd részemről: a napi alkotói létezés és a nagy összegzés ellentétét állítom párhuzamba.)

Ladányi István ebben a kötetében számomra az idővel viaskodik. Egy euro-

péer gondolkodó időlenyomatokat készít a körülöttünk megteremtődő művészetéről, művekről. Tudja, hogy minden csak ideiglenes élmény. Ha egy Kádár Tibor-megnyitót hallhatunk, az megint más, mint ha Tibor képét egy albumban felfedezzük, s arról magányos otthoni csendünkben gondolkodhatunk. Ladányi írásaival jelzi, hogy bár minden, amit leírt, az valamilyenkor jelen idő volt, viszont az már a múlt, s hogy lesz-e belőle jövő, az nem rajta áll.

Harmincegy dolgozat a kötetben, s a fejezetcímek önállósodnak bennünk: *Könyvben* (Tolnai, Géczy, Fenyvesi); *Galéria* (Lackó, Györgydeák, Szajkó); *Páholy* (Móricz, Borbély, Márton); *Séd-part* (Bartis, Podmaniczky, Bodor). Valamint az írások 99,9 százaléka a *Séd*-ben jelent meg, amely szintén efemer műfaj, mármint a sajtó, hiszen ezek a lapszámok valóban kurrens alkotások: bizonyos, zömében Veszprémhez csatolható események rögzített pillanatai. S aztán majd az 50-es *Séd* lapszám után jön az 51-es, majd az 52-es stb. Felejtést felejtés követ. Így lesz a napi olvasmányélmény másnap már könyvtárból kikérendő archivált szövegghalom. Az eseményből dokumentum.

S ha már beígértem a magam-ugrálását, számomra úgy is érdekesek, olykor fájdalmas érzetet keltők az írások, még ha nem is voltam ott ezeken, eljutni minden-hová csak Ladányi szokott. Azt éltem át olvasás közben, hogy jó néhányan meghatározó emlékképpé váltak bennem, akikről szó van, még akkor is, ha élnek, vagy ha sajnos már nem. Mert Kádár Tibor barna mélységű képei, Györgydeák György groteszk meséi, Marton László történelmi világa, Borbély Szilárd lét-dramaisága, Szörényi László felfoghatatlan mértékű tudása, Bodor Ádám fájdalmas csendje már mind részévé vált életemnek. Vagyis olvasás közben végig a jó kortársaim között éreztem magam (újra), s ettől lett ez erőt-reményt adó könyv. Hogy tudniillik a helyzet nem is olyan lehetetlen, ha Ladányi, az értéklátó, aki csak válogatott írásai bőségéből e könyvéhez, ilyen sokat tud hozzátenni a körülöttünk folyamatosan létrejövő, elmúló s jó esetben (ritkán) megmaradó értékvilágból.

Végző soron számomra az az érdekes, hogy Ladányi István könyvének tanulságával pontosan az én életemet látom igazolva: olyan rövid az élet, hogy nincs időnk rossz könyvet olvasni, rossz műalkotást nézni, rossz előadást meghallgatni. Mert egy időszaki kiállítást előbb-utóbb bezárnak. (Ez is képes beszéd volt! Az életre gondoltam.)

Praznovszky Mihály

Lénárd Sándor, a klasszika-filológus blogger

Lénárd Sándor – A Legenda és ami mögötte van. C. Szalai Ágnes előadása. Péter Pál Panzió, 2024. november 16.

Talán nem igazán méltó a legendás polihisztor orvos, író, költő, kiváló zenész és műfordító Lénárd Sándort bloggernek titulálni, de úgy érzem, örökre kíváncsi, kutatásra és tanulásra kész személyisége roppant mód élvezte volna, ha a világ számos országában fellelhető levelező-partnereinek válaszáat – akikkel orvostörténetről, műfordításokról, filozófiáról vagy épp gasztrotörténetről levelezett – percekben belül már olvashatta volna is a laptopján. Volt, hogy naponta húsz levelet is írt, s hozta a „posta” a brazíliai Donna Emma völgyébe Weöres Sándor, Karinthy Ferenc vagy éppen Szerb Klára sorait. Saját költségen száz példányban kiadott latin *Micimackó*-fordítását is szétküldte a világ különböző tájain fellelhető barátoknak, könyvtáraknak, kiadóknak. Szerintem feltette volna a netre, ha kortársunk lenne.

Tudom, nem osztja ezt a véleményt az est előadója, C. Szalai Ágnes. Úgy véli, a talán még írógépet sem használó Lénárd nem lett volna kedvelője az internet világának, sokkal inkább élt ő a klasszikus tudományok, a tinta és a papiros bűvöletében. Lehet, hogy neki van igaza.

Lénárd Sándor 1910. március 9-én született Budapesten, 1972-ben hunyt el Brazíliában. A két dátum sejteti, hogy huszadik századunk embert próbáló történelméből bőven kijutott neki. Családjá zsidó származású, a Lénárd nevet édesapja vette fel az evangélikus vallással együtt. Az ifjú Lénárd Bécsben folytatott orvosi tanulmányokat, az Anschluss elől Rómába menekült, nyomorba csúszva megtapasztalta az éhezést is: „Boldog az, aki csak az étvágyat ismeri, az éhezést nem” – írja. Olasz feleségével együtt támogatták az ellenállási mozgalmat, angol tisztetekt bújttak. Rómában sok magyar értelmiségi megismerkedett velük, csalták is haza a háború után, de félelmét, hogy a hidegháború újabb világhétségbe torkollik, nem tudta legyőzni. A gondolat elől egészen Brazíliáig menekült.

C. Szalai Ágnes előadása profi módon felépítve és lebilincselően tárta elénk a világcsavargó polihisztor életét, ahogy mondta: öt szöveglambban. A Péter Pál Panzió (a Sági-Zimonyi család üveggyűjteményét felsorakoztató) különtermében az előadást Zimonyi Máté indította a *Goethe kézszorítása* című írás felolvasásával. A sorokból ízelítőt kaptunk a humanista Lénárd élvezetes stílusából, felcsillant klasszikus műveltsége, bölcselkedésre hajlamos természetete. Hallottunk az orvos Lénádról, akiről páciensei hamar megtapasztalták, hogy nem a pénz a legfontosabb számára.

Másodikként Lénárd és a nyelvek kapcsolatát tárta fel az előadó, bőségesen idézve az író mondásait, gondolatait, mint például: „A toll hegyén jobb alakot ölt a gondolat, mint a nyelvek hegyén.” A német, angol, olasz, francia, portugál, latin nyelvet jól ismerő Lénárdnak a tolmácsolás és műfordítás meghatározta az életét. Latin *Micimackó*-fordítása 1959-ben a New York Times bestsellerlistájára került, oktatott latint és ógörögöt az amerikai Charleston College-ban. A harmadik szöveglamba a zeneértő Lénárd Sándort mutatta be, aki zongorázott és autodidakta módon orgonálni is megtanult. „A honvágy alábbhagy a könyvtárakban és eltűnik az orgonasípok közt” – hallhattuk. 1956-ban egy brazil televíziós kvízműsorban Bach életének kiváló ismerőjeként akkora nyereségre tett szert, hogy patikát tudott vásárolni belőle és valóságos Bach-kultuszt hozott létre szereplésével. Az előadás negyedik tétele a *Római konyha* (egyben könyvének címe is). Élvezetesen ír leveleiben, könyvében azokról az esetekről, mikor az olasz pasta elhagyja trónját és helyet ad más ételeknek. Az előadás ötödik szöveglamba a filozófia volt. Lénárd apja filozófiai doktorátussal rendelkezett, jó nevelést adott fiának. A diktatúrát minden formában elutasító Lénárd Sándor rossz korban, rossz helyre született. 50 évet élt szülőföldjétől távol, verseit németül írta, a *Völgy a világ végén* című munkáját megírta németül, angolul és magyar nyelven is. Műveiből bölcsesség és derű sugárzik. Záró fejezetként megtudtuk, hogy munkásságának lelkes hívei honlapot hoztak létre, s elkészült egy Lénárd-monográfia is (Lénárt-Cheng Helga-Vajdovics Zsuzsa: *Lénárd Sándor – Világok vándora*).

„A szavak tömegében a gondolat nem jut szóhoz” – idézte C. Szalai Ágnes Lénárd mondását. Az ő szavai közt, élvezetes stílusában és jól szerkesztett előadásában bizony szóhoz jutott a gondolat. A jelenlévők megismerhették Lénárd Sándort, aki még mindig nem foglalhatta el méltó helyét a magyar irodalmi és tudományos élet nagyjai közt, de ezerszínű, kivételes életművéről addig is mesélnek nekünk könyvei és rajongói.

Utóirat: lelkes tisztelői magyar nyelvű hagyatékát hazahozták. Magyar nyelven írt könyvei: *Völgy a világ végén*, *Egy nap a láthatatlan házban*, *Római történetek*.

Farkasné Molnár Csilla

Intézményesült barátunk

Nagy Károly a Pannon Kulturklubban. 2024. szeptember 24.

A Pannon Egyetem 75. születésnapjához kapcsolódva egy extra beszélgetéssel is készültek a Pannon Kulturklub szervezői: az E épület adott otthont annak az estnek, amelynek vendége Nagy Károly, vagy ahogy sokan hívják, Nagy Karcsi volt. A

beszélgetést Mészáros Zoltán fesztiváligazgató vezette.

Ahhoz, hogy a történet teljes legyen, muszáj megemlíteni, hogy Nagy Karcsi a város azon kevés személyei közé tartozik, akiről biztos, hogy a legtöbb veszpréminek van egy története. Abonyi János, a Pannon Egyetem rektora nemrég „intézményesült barátunkként” hivatkozott rá, ami úgy vélem, igen találó. Karcsi jön-megy, intézkedik, szervezkedik, a legtöbb városi rendezvényen ott van, ahol nem, csak azért, mert nem lehet egyszerre több helyen. Ma talán mosolygós buzgósága az, ami elsőre átjön személyiségéből, arról viszont kevesen tudnak, hogy még aktívabb éveiben pontosan mit tett a városért.

Mészáros Zoltán egy személyes felvezetéssel indított, hiszen szülei a Pannon Egyetemen dolgoztak, így Zoltán is az egyetem környékén cseperedett. Később, a nyolcvanas években a Lovassy-gimnáziumba járt, ekkorra datálódik Nagy Karcsi fénykora, aki olyan vendégeket hívott a városba, mint a Kaláka, Hobo, Dés László, Sándor György vagy Esterházy Péter.

Mészáros Zoltán kisebb kutatómunkát végezve felderítette, hogy ismerőseinek telefonjába hogyan van betáplálva Karcsi neve. Jöttek a vicces megszólítások a Nagy Káosztól kezdve a Gyalogkakukkig, hiszen tudvalevő, hogy hatalmas tempóban járta Veszprém utcáit, hóna alatt rengeteg papír, feljegyzés, dosszié.

Ezek a nevek természetesen nem a komolytalankodásra utalnak, csupán arra, hogy Karcsi egy szerethető, mindenki által kedvelt népművelő volt, aki nagyon fontos dolgokat tett a városért: népet művelt, a kultúrát tálcán kínálta. Természetesen ma sincs hiány nagy nevekből, ha a kulturális kínálatot nézzük, de azért hallgatva a Nagy Karcsiról szóló történeteket, és azt, hogy milyen életet varázsolt Veszprémbe, szívesen megéltem volna azt a kort is.

A beszélgetés kifejezetten a nyolcvanas évekre fókuszált, extra vendégekkel: Dallos Zsuzsa, Nagy Karcsi egykori pályatársa, aki az *Egyetemünk* lap főszerkesztője volt; valamint Heil Bálint egyetemi professzor, rektorsága épp Nagy Karcsi munkásságának idejére esett.

A beszélgetés rendkívül nagyívűre sikeredett, épp, mint Karcsi pályája; Mészáros Zoltán igen figyelmesen terelte a szót, így egészen messziről, Karcsi és családjának Veszprémbe érkezésétől indult a történet. Karcsi Dimitrovban töltött éveit, kisebb botrányai is szóba kerültek, ilyen például Csoóri Sándor születésnapjának, de a Balázs Béla Filmstúdió alkotásai is, a *Spiegel* és a *The Economist* lapok olvashatósága egyaránt felbukkant. Nem kérdés, hogy Karcsi fejében minden történet évre, hónapra, napra pontosan él.

Heil Bálint 1954-ben került az egyetemre, kisebb történeti kitekintést tett, az intézmény léte elmondása szerint a kezdetektől fogva problémás volt, ahogy telt az idő, a különböző reformok mind erősíteni szerették volna az egyetem működését. A légkör remek volt, de nehéz idők jártak, végül nyolcvan előtt választották meg Heil Bálintot rektornak. A kultúráról elégedet-

ten beszélt, noha szerinte a sport is nagy-szerű volt akkoriban, ennek ellenére úgy véli, ma a nagy többség azt hiszi, Kiss Balázstól indul a veszprémi sportélet. Mesélt Brusznyiáról, s arról, hogy személyesen ismerte.

Dallos Zsuzsa elmondta, sokat dolgozott Károllyal a jó légkörért, ehhez a hallgatók is hozzájárultak. Hozzátette – a saját nevében –, amikor Csoóri Sándort meghívták, nem azért tették, mert egykor máshogy gondolkozott, tehát nem az ellenállás, sokkal inkább a szellemi érték volt a meghatározó. Karcsiról kiemelte, hatalmas érdeme volt, hogy nem egy, hanem megszámlálhatatlan dologra fókuszált, és a kultúra közvetítő szerepéhez is értett, zárta gondolatait Dallos Zsuzsa.

Nem kérdés tehát, hogy Nagy Karcsi jelentőséget alkotott, de abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a mai napig feltehetjük neki kérdéseinket, és bizonyára nyitott lenne a válaszadásra.

Szabó B. Eszter

Barokk környezetben, barokk hangszerrel

A Magyar Művészeti Akadémia Veszprémi Regionális Munkacsoportjának 2024. október 18-i rendezvényén Dobozy Borbála csembalóművész, az Akadémia rendes tagjának koncertjén a kis Szent Anna-kápolna padsorai teljesen megteltek, ami napjainkban nem is kis szó.

Barokk a környezet, a barokk kor kedveltje a hangszer – egyébként Dobozy Borbála sajátja –, többnyire barokk szerző munkái képezik a műsor nagy részét. Nincs is mit csodálkozni ezen. Ahogy Oberfrank Pál megnyitójából megtudjuk, nem véletlen a helyszín megválasztása, igaz, a csembaló ideszállítása némi logisztikai hercehurcával járt, de megérte: mind a művész személye, mind a darabok kiválasztása művészi értékű zenei momentumot teremt. A kápolna plébánosa személyes élményén keresztül beszél a hangszer szeretetéről és a koncert helyszínéhez való azonnali hozzájárulásáról. Szépgesztus.

Aztán fel is csendül Händel *G-dúr Chaconne* című műve. Ahogy az a barokk muzsikára jellemző, gazdag szólamvezetéssel bontódik ki a téma és annak variációi. A kontrapunktba ágyazott nemes veretű dallamok a teraszos dinamika mentén a perfekció érzetét keltik a hallgatóban. Händel mesterműve kiváló előadót kíván. Ebben sincs kérdés, autentikus a játék, belülről fakadóan és a hangszer miatt is. Nekem mindig is érdekes volt a csembaló húrokat pengető mechanikája, a kétsoros klaviatúrája és a regiszterekkel megvalósított dinamika. Akkoriban még ismeretlen volt a crescendo, decrescendo fogalma a billentyűs hangszerek felépítése miatt. A mai fül számára talán kuriózum,

de legalább tudjuk, hogy szólaltak meg akkoriban az orgona-, klavikord-, csembaló-darabok.

Ősbemutató a *Harpsichordially*, Hollós Máté darabja, ráadásul a szerző jelenlétében, aki Dobozy Borbálának komponálta a művet. A darab összetett harmóniái, a tritónuszok és egészhangú skálákból fakadó szólamok valódi kortárs művet képeznek. A komplexitás ellenére kedves dallamosság bújik meg a zord harmóniák és hangközök mögött.

J. Duphly – inkább csak a csembalisták között ismert – francia szerző három műve van soron, *La de Belombre*, *La Forqueray*, *La Damanz* címmel. A francia forradalom kitörésének másnapján elhunyt szerző leginkább a barokk hagyományokat követi, bár a zenetörténet szerint Bach halálával 1750-ben lezárul a barokk korszak, de nyomai ott rezonálnak még a zeneszerzőkben és műveikben. Dobozy Borbála darabok közti felvezetései sokszor érdekes információkkal szolgálnak, ahogy itt is elhangzik, „a francia forradalom vet véget a Franciaországban kedvelt csembalómuzsikának... ahogy másban is sok borzalmat hozott”. Három, személyhez köthető technikás programdarab, a barokk érzetével, de már felismerni a vertikális szemléletet is.

Ősbemutató Dubrovay László *Scherzo, Finale/Cip, cip, cipcirip* műve a *Négy tétel csembalóra* című sorozatból. Játékosság, humor és érzelem sugárzik a darabokból, bár nagyon oda kell figyelni, hogy a diszszonancia mögül kikandikáló dallamokat észrevehessük. Dobozy méltányolja a szerző szándékát, és az alázat mellett érezni érzékeny, egyedi művészi felfogását.

Domenico Scarlatti az egyik legjelentősebb csembalóra komponáló olasz mester. Három szonátája, a D, A, D virtuozitást követelő, kihívást jelentő művek. Scarlatti barokk, de blokkyszerű, tömör építménybe ágyazottak a technikás futamok. Ez a kompozíciós megoldás nagyon hatásos, ahogy az esti koncerten is először ez váltott ki erős érzelmi reakciót a közönség soraiban. Csak érdekességként jut eszembe, Bach, Händel és Scarlatti is 1685-ben születtek, talán nem véletlen? Mindhárman a barokk nagy mesterei, de a barokk dogmák mögött három eltérő zenei személyiség húzódik meg, más-más komponistaszemlélettel.

„Bach miatt lettem csembalista”, konferálja fel a következő művet az előadó. Megértem, nála nemigen lehet nagyobb szerzőt példaképnek állítani, művei – sokszor többérvényű csiszolás után – a zene csúcspontját jelentik örökre, és szinte felfoghatatlan az a tökéletesség, ami árad belőlük. *Kromatikus fantázia és fuga* (BWV 903) című műve a csembalóirodalom és a bachi zenei építmény egyik – különleges – remeke. A barokk csembalómuzsika egyik kimagasló csúcspontja mind igényességével, mind invenciózus-ságával, mindezt az előadó számára szabad teret hagyó kompozíciós szemlélet mellett. Azt nem tudom, hogy Dobozy Borbála mennyit improvizált az este, de egy biztos, a mű előadása ovációra ra-

gadtatta a közönségét, amire a ráadásban eljátszotta „kedvenc” háromszólamú invencióját (csak zárójelben, én az f-mol-lért vagyok oda).

Nagyszerű a helyszín, a hangszer, a művek és az előadó a maga szimpatikus kisugárzásával. Bennem sem maradnak nyitott kérdések, talán kicsit furcsállom, hogy minden darab kottából kerül megszólaltatásra, ami mindig csökkenti a szabadsági fokok számát, a zenei szárnyalásban egy kis akadály. Amúgy minden tökéletes, nagyszerű pénteki késő délutáni történet.

Kovács Attila

Lengyel lecke éneklésből

A krakkói II. János Pál Egyetem vegyes karának estje. Szent Mihály-székesegyház, 2024. október 26.

Nem mindennapi élményben volt része azoknak, akik részt vettek október 26-án a székesegyházban az esti hatórai szentmisén, ill. az azt követő kórushangversenyen. A vendég a krakkói II. János Pál Egyetem vegyes kara volt Włodzimierz Siedlik vezetésével, akik négynapos magyarországi turnéjuk második napján látogattak el Veszprémbe. Nyilván a kapkodva szervezés lehetett az oka annak, hogy nyolc nappal a koncert előtt még senki nem tudott érkezésükről a közönség soraiból. Csak érdekességként jegyzem meg, hogy magam is csupán előtte vasárnap értesültem róla a lengyelországi Wrocławban a krakkói magyar főkonzultól. Ott tehát hamarabb tudtak az eseményről...

Az utolsó pillanatban azért sikerült akkora hírverést csapni, hogy a (méreteiben ugyan szerény) székesegyház csaknem megtelt érdeklődőkkel, s a mise után is elég sokan maradtak ott.

A kórus a szentmise liturgikus zenei szolgálatát is vállalta (természetesen a válaszos zsoltár kivételével): ezzel nem egyszerűen emelte a liturgia fényét, hanem az éteri, kristálytisza angyali hangzás hol rendkívül lágy, hol erőteljes, de sohasem durva kavargásával valósággal együtt élt a liturgiával, magával ragadva a híveket olyannyira, hogy valóságosan érezhettük magunkban az egybetartozás közösségének magasztosságát, s mi is eggyé váltunk a liturgiával.

Pedig lengyelül és latinul énekeltek, csupa lengyel szerző művét. Ahogy itthon, Kodály országában a zenei anyanyelv a népdalban gyökerezik, Lengyelországban a templomi énekben. Ezért a liturgiával való szoros kapcsolat a lengyel ének esetében lényegesen általánosabb, mint nálunk, ahol sajnos az oktatási rendszer sem igen teszi lehetővé a magyar dallamkincs virágzását az énekórák elégtelen száma miatt.

Mindehhez párosul egy olyan kórus-hangzás, amelyről egy amatőr kórus, még ha világszínvonalú is, csak álmodhat: nem tudom, mennyire képzettek énekléstechnikailag az egyes tagok, de tény, hogy interpretációjuk a profi kórusok (nekem pl. a Rádiókórus) magas fényű hangzását idézi. Játszi könnyedséggel éneklük a legigényesebb kórusfaktúrákat Twardowski, Koszewski, Górecki, Świder, Łuciuk vagy Raczynski műveiben, s mindeközben árad belőlük a mosoly, az öröm, az Isten dicsőségének hirdetése iránti vágy.

Marek Pawełek organista mind a misén, mind a koncert első részében remekül, rendkívüli érzékenységgel kiválasztva a hangszíneket, kiváló összpontosítással lélegzett együtt a kórusral, abszolút összhangot teremtve vele.

Vezetőjük, Włodzimierz Siedlak azelőtt a Krakói Rádió énekkaránál volt, lehet, hogy ezt a hangzásideált sikerült átültetnie kórusába. Segítői, Karolina Grodecka és Olga Bodnar, akik a hangképzésben is oroszán részt vállaltak, két-két darabot vezényeltek, hasonló tudással és átéléssel, hol súlyos, hol lágy mozdulatokkal, a mű igénye szerint.

Utóbbiról meg kell említeni, hogy Ukrajnából származó lengyel ajkú lány, aki neve alapján bizonyos, hogy magyar származású, ám erről ő mit sem tud. Saját művét vezényelte, melynek címe Swiaty Boże (Szentelj meg, Isten), mely a hangverseny egyik legkitűnőbb megformált, legmélyebb tartalmat sugárzó, szebbnél szebb hangzatokat tartalmazó kompozíciója volt.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy ez az egyetemi kórus nem pusztán leckét adott éneklésből Kodály országában, abban a városban, ahol a kóruséneklésnek amúgy igen nagy hagyománya és magas színvonala van, hanem megmutatta azt is, hogy a zene nemcsak liturgiát kiegészítő díszítő elem, amint azt sokan vélik, hanem hogy hogyan, milyen eszközökkel és hozzáállással válik az a liturgia szerves részévé. Megérdemelték volna szélesebb körű propagandát.

Rostetter Szilveszter

Halottainkra emlékezve

Mozart: *Requiem*. Veszprém Város Vegyeskara és a Győri Filharmonikus Zenekar előadásában. Hangvilla, 2024. október 31.

Nehezen láttam neki, hogy írjak a fenti, sok szempontból sajátos hangversenyről. Mitől volt ez más, mint Veszprém Város Vegyeskara 68 éves történetének 26 *Requiem*-előadása? Erdélyi Ágnes, a vegyes kar karnagya számolta össze, hogy a különféle zenekarokkal, karmesterekkel megszólaltatott remekmű 5-8 évenként kerül újra pódiumra, a mindenkor előadók és

a közönség öröme. Mozartot hallgatni mindig jó. A *Requiem*ben muzsikálni, értő karmesterrel és zenésztársakkal jó. Nos, akkor milyen volt az idej előadás? Különös. Felemelő, katartikus pillanatokkal és hiányérzettel. Boldog áradással és levertséggel. Tulajdonképpen ezáltal teljesen *életszerű* volt, s ez meglehetősen szokatlan jelzője lehet egy koncertnek.

Mint ahogyan szokatlan hangversenyt egy hosszú verssel indítani. A kevesek által ismert és még ritkábban felhangzó költemény – Kányádi Sándortól a *Halottak napja Bécsben* – Vándorfi László nagyszerű és felkavaró előadásában megidézte a fiatalon elhunyt, boldogtalan sorsú zeneszerző, a múlt század világégséi, Trianon, ötvenhat, a világ, a szülőföld és az ember sorstragédiáit. Iszonyúan nehéz szöveg, amely mögött gondolatban ott dübörögnek a *Dies irae* üstdobjai, hullanak a *Lacrimosa* könnyei. Nemcsak előkészítette a lelket a következők befogadására, hanem felvillantotta a mozarti muzsika gondolati-érzelmi mélységeinek és magasságainak ígértét.

A győri filharmonikusok ezúttal is remekeltek. A szólókvartett – Cornelia Horak, Megan Kahts, Robert Bartneck és Wolfgang Bankl – Mozart zenei világának ezer színét villantotta fel, az érzékeny líraiságtól a rusztikus fortékig. Összeszokott négyesük kiegyenlítettten, gyönyörűen szólt, túlzás nélkül világszínvonalon. Veszprém Város Vegyeskarához erre a hangversenyre több korábbi kórustag és az Orlando énekegyüttes pár énekes csatlakozott, így egy híján hetvenen álltak a pódiumon. Kiváló, dús hangzás, alapos műismeret, a legmagasabb szintű figyelem és odaadás jellemezte minden megszólalásukat. „Még mindig hatása alatt vagyok a tegnapi koncertnek. Folyamatosan hallok a zenét. Érdekes, hogy mindig más tétel ugrik be, amit aztán muszáj végigdolnom, s ezzel együtt újra és újra ismét megélnem azokat a pillanatokokat, amelyek szerintem életem végéig elkísérnek! Nekem bakancslistás volt Mozart *Requiemje*. Megkaptam, és ezért örökké hálás leszek” – írta egyikük.

Hát akkor? Mi baja a krónikásnak ezzel a koncerttel? Csak annyi, hogy az előadóknak – kórusban, zenekarban, szólistákban – több van, mint amennyit a karmester, Norbert Pffaffmeyer hagyott kibontakozni. Partitúra nélkül dirigálta a koncertet, de a zenei formálással, a meghatározó érzelmek megjelenítésével ő adós maradt. Ha rajta múlik, desztillált *Requiemet* hallottunk volna.

A mestermű az mestermű. Mindenkinek, akinek szíve és füle van, megszólít. Hogy az egyéni megszólításokból a közös katarzisz megszülethessen, kell még valami. Azaz valaki, aki muzsikás személyiségén átszűri és új egységbe kovácsolja a dallamokat-akkordokat-ütemeket. Ez ebben az esetben csak néha, pillanatokra sikerült. Mozart mindazonáltal ezúttal is győzött, hála a megszólaltatóknak. Ám az előadók és a veszprémi hallgatóság többet érdemel.

C. Szalai Ágnes

Orgonaavató kis hiányokkal

A Regina Mundi plébániatemplom felújított Angster orgonájának bemutatása. 2024 október 27.

Néhány évtizede, amikor Veszprémbe kerültem, a város legpatinásabb orgonájának számított a Regina Mundi kis, kétmanuális, 10 változatos orgonája, a kevés regiszter ellenére meglepő színgazdagságával, az Angster egykori orgonamanufaktúrára jellemző igényességgel megépített hangszerre. A hangszer az évtizedek során annyira volt pusztán karbantartva, amennyiben azt az ott szolgáló kántorok, orgonisták javíttatták. Hiába szerepelt a cég ajánlásában, hogy két évente szakemberrel ajánlott átnézetni a hangszerrel, ez rendre elmaradt, hiszen „szól az”, mondogatták. (Érdekes, hogy akik e kijelentést tették, saját autójukkal kapcsolatban soha nem legyintettek, mondván, hogy „megy az”, hanem gondosan elvitték az időszakos szervizre.)

Csernai Balázs atya, amikor kinevezték a templom plébánosává, látván az orgona siralmas állapotát, gyűjtést hirdetett a hangszer rendbetételére, amit egy visszatartott pályázat ellenére sikerült megvalósítani. A felújítás Varga László taksonyi orgonaépítő munkája.

Formabontó volt az orgonaavató hangverseny. Ilyenkor általában külső művészeket szoktak hozni még a legnagyobb székesegyházakban is, ahol a főorgonista legfeljebb az avató szentmisén (ha van olyan), ill. a bemutató hangverseny után „veszi birtokba” a rábízott hangszerrel.

Ez esetben a templom kántora, a széles műveltségű, többirányú végzettséggel rendelkező kiváló muzsikusként, Bojnéc Gábor vállalta magára a bemutatót, melyen saját lánya, Eszter működött közre hegedűn.

Az est első felében barokk muzsika szólt. Stanley, Pachelbel és Bach művei korrekt, érzelmektől nem túlaradó előadásban szólaltak meg, apró tempóingadozásokkal ugyan, de a stílus kereteit nem szétfeszítve. A regisztráció nem volt túl változatos, ami megfelelt ugyan e darabok hangzásigényének, de szívesen hallottam volna több lágyabb hangszínt.

Franck *Panis Angelicus*ának szólótája, Bojnéc Eszter kiváló muzikalitással, szép hangon játszotta az ismert művet, ám a túl dús orgonahang elnyomta játékát, alig lehetett hallani belőle valamit.

Lágy hangzást egyedül Dubois *Cantilene religieuse*-ében hallottunk, pedig a hangszer többféle lágy hangszín-összeállításra is képes lett volna, mindössze 10 regisztere ellenére. Okudzsava enyhén klezmeres beütésű, Bojnéc által hegedűre és orgonára – egyébként kiválóan – átdolgozott darabjára ugyanaz volt a jellemző, mint Franck művére: az orgona önmagában hangos volt, elnyomta a hegedűt.

Hasonlóan a nagy hangzásra törő előadói igény jellemezte Bojnéc hangversenyzáró improvizációját is, mellyel

maradéktalanul kielégítette a muzsikáját kedvelők elvárását.

Az orgonaavató lényege lett volna, hogy minden lehetséges értelmes hangszínt bemutató repertoár hangozzék el rajta. Talán nem volt átgondolva. Éppen ezért szokás ilyenkor kívülről hívni orgonistát, s méltón megünnepelni az orgonaavatót. Így azonban néhányan enyhe hiányérzettel távoztunk...

Rostetter Szilveszter

Schola Regina

Harmincéves jubileumi koncert.
Regina Mundi templom, 2024.
november 9.

Értékes és meghatározó eseményen vehetett részt, aki elfogadta a meghívást a Regina Mundi plébániatemplomba. Szombat este egy „életmű” elevenedett meg, Rostetterné Nagy Rita zenetanár-karnagy és egykori kórustagjai három évtizedes zenei munkásságának lehattunk fülszót.

A Regina Mundi templom közösségéhez tartozó gyermekekből szerveződött kórusiskola (Schola Regina) mindig egy célért működött: a szertartások ünnepélyes méltóságának, a lelkek felemelkedésének szolgálata az európai keresztény zene megszólaltatásával. A legmélyebb gyökérből indultak a pedagógiai munkájukban: a latin nyelvű, egyszólamú gregoriántól, és végigjárták a legmagasabb zenei csúcsokat: Palestrina, Byrd, Tallis, Schütz, Mozart, Mendelssohn, Liszt, Kodály és sok más zeneszerző misekompozícióin, motettáin át gazdag repertoárt gyűjtöttek a kereszténység énekes kincséből. Rita karnagnő tanította/tanítja a gyermekeket együtt énekelni, odaadóan gyakorolni és az egyházi szolgálatban jelen lenni, ő szervezte/szervezi a kórus életét, amely által az egykori gyermekekből egymást mélyen szerető és elfogadó felnőtt közösséggé váltak, akik a Regina Mundi plébánia egyházközségének is meghatározó tagjai. Bár többeket messzebb vitt a munka és család, a Schola Regina hazahívta őket is erre az ünnepre, 22 kiváló énekest hallgathattunk. Becsukott szemmel bármelyik híres székesegyházba gondolhatta volna magát a hívó közönség, olyan méltó zenei szolgálatot hallott. De jó lenne mindig, mindenütt ilyen egyházi muzsikában fürdetni a lelkeket! A liturgiát vezető Csernai Balázs plébános atya köszöntötte a jubiláló kórust, megköszönve a templom életében 30 éven át kitartó jelenlétét.

A miseliturgiában a karzatról énekeltek, a gregorián *Missa mundi*-tégeket a templom névadójához, a Világ Királynéjához szóló motetták keretezték. A női kar érett hangjaiban ott csengett az egykori kislányok lelkesedése, muzikalitása. Két motetta – Tallis és Mozart – előadásában vegyes karrá egészültek ki, amely dús hangzása egészen betöltötte az egyébként nem túlságosan nagy templomteret. A frissen restaurált, szép, puha regisztereket kapott orgonán a templom jelenlegi kántora, dr. Bojnéc Gábor közreműkö-

dött. Őt hallgatva még fülünkbe cseng a Regina Schola családjaához szorosán kötődő Kreschka Károly kántor hangja is, aki szintén évtizedekig szolgálta a közösséget.

Az ünnepi hangverseny női kari orgonás művekkel kezdődött, öt latin nyelvű „angyaléneket” hallottunk német, németalföldi és francia komponistáktól, az egyházzenei irodalom legjavából. A hölgyek közül többen is kiművelt hanggal, énektechnikával rendelkeznek, kamaraénekük simogatja a füleket, a *Panis Angelicus* szólója pedig Almásyné Bartl Katalin előadásában szintén megindító volt.

A szentélybe leérkezve már láthatuk is a 14 tagú női kart, akik a cappella művekkel folytatták a műsort, reneszánsz, barokk és modern motettákkal. Örvendezve a látványnak is, azért a hallgatóság és az énekesek is megtapasztalhatták azt az örök érvényű szabályt, hogy egészen más szituáció a karzat „védelmében”, csak a zenére koncentrálni énekelni, mint a közönséggel szemben kiállni, és minden rezdülést, „teljes magunkat” láthatóvá téve koncertkórusként szerepelni. Csak e miatt a helyzet miatt nagyobb elfogódottság és izgalom lehet úrrá az énekeseken, amit egy-egy mű vagy dallam indításánál a szólamokban érezkelhettünk.

A hangverseny végére a női kar kiélezte magát nyolc kiváló férfi énekesrel – a hölgyek társai, fiai, testvérei –, gazdag vegyes kari hangzásban hallhattuk többek között Kodály *Adventi énekét* és Byrd *Ave verum* kezdetű motettáját. Peter Josef Zwyzsig *Anima Christi* motettája a teljes ismeretlenségből került elő, Bruckner dús harmóniáit idézi, széles érzelmi hullámokkal szólaltatta meg a kórus. Ennek hangulati ellenpontja volt Rostetter Szilveszter *Ének Szent Imre hercegről* című, már többször hallott szép feldolgozása, amelynek szelíd zsolozsmázása megragadó hangképben cseng ki. Szilveszter is – mint muzsikusként és családtagként – a kezdetektől áll a Regina Schola mellett, több kórusművet is nekik ajánlva.

Az együttlét, együtt éneklés örömetől, a lelkieken gazdag zenétől meghatódottan a karnagy asszony könnyeivel küzdve mondott köszönetet az énekeseknek, akik már nem tudnak rendszeresen jelen lenni, próbákra és nagy egyházi ünnepekre összejönni. A nagy zenei család összesen 32 gyermeket nevel, éli a fiatal felnőttek mozgalmas hétköznapjait, sokan közülük elég messze Veszprémtől. Ez egyfajta „emlékkoncert” volt, egy nagyszerű korszak lezárása.

És mi lesz ezután a Regina Mundi igényes zenéhez szokott híveivel? Kik emelik fel a lelkeket a csodálatos kórusművekkel? Rita karnagnő még mindig megszólítja és neveli a gyermekeket, gimnazistákat, néhány újabb fiú énekes is jött, tanulják az egyszólamú liturgikus tételeket, esetenként több szólamban is megszólalnak, építik a következő generáció „kórushangszerét”. Van még pislákoló remény! Nem hagyhatjuk, hogy a csodálatosan gazdag keresztény kóruskultúra énekesek híján elnémuljon, hogy a fiatalok ne érezzék meg ennek a szolgálatnak a magasztosságát, fontosságát! Énekeljétek az Úrnak! Cantate Domino!

Erdélyi Ágnes

Csókolom a Teremben

Csókolom-koncert. Terem, 2024. október 4.

B...d meg, vágd már fel az ereidet, ne szenvedj itt nekem, mert rossz nézni, ahogy be vagy borulva! Azt a megveszekegett értelmiségi bűdös mindenségedet!

Hallom, ahogy elcsattannak mondatok olyanoktól, akik nem ismerik a gengszterváltás utáni honi klubélet klaszszikusait, csak véletlenül belefutnak valami alter buliba a kóbor éjszakában. Olyanoktól, akik színpadi kellékként használják a zenét az iváshoz és a csajok hesszeléséhez. Akik jól vasaltan, parfümfelhőben, státuszkarórában vadásszák végig a hétvégi éjszakákat a '90-es évektől, s tudják, hogy egy-két whiskyért talán mindent megkaphatnak. És ez még mindig létezik. Működik, mert működésben tartják a mára stadionokat megtöltő retró bulik, és az újabb generáció is megtanulta, használja, csak a díszletek modernebbek mára. Az ing, a karóra, a whisky, parfüm, hajszelé nem változik, csak a csajok életkora.

Benéztem ilyen helyekre anno, volt ennek is hangulata, de rendre rájöttem, hogy ez nem az én világom. Pedig kaland itt is akadt volna, de már az önmagában elég volt, ahogy a kuveros (jegyszedő, rendező, rendverő) nézett feszült arccal, és próbált kétszer akkorának tűnni, mint én, aki egy fejjel magasabb voltam nála.

Maradt a Fintor Klub. Itt is volt nekünk a Karesz meg a Zoli, de arany emberek voltak (máig azok), mindaddig, amíg jó arc voltál. Semmi feszengés. Mindenkire mosolyogtak. Beljebb lépve aztán megütött a tócsiszag, aztán balra el, s a borszag, majd még beljebb a tangó és szanzon hangjai. Vagy rock, funk (az is az alter fajta), zúzdába öltöztetett beat, a szerelmes dalok, mert csakis azok. Mi más? Na ebből a múltból lett a fránya feledés, majd a feltámadás a Terem falai között. Itt nincsenek erős emberek az ajtóban, csak a főnök asszony, de ő tud olyan hidegen nézni, hogy kedvem lenne csókolomot köszönni, ha nem nézne ki ezen a helyen ez igen hülyén. Na nem baj, majd Ujj Zsuzsinak köszönök csókolommal, gondoltam, de aztán gyorsan rájöttem, hogy ez sem illendő, hiszen nem vagyok pénztáros, sem óvodás.

Bár emlékeznek! Nem vagyok jó ebben. Legalább 10 éve, egyszer tudtam vele beszélgetni Káptalanfüreden, Szalai Sándornál, a Török-villában. Legalább annyira legendás hely volt az is, mint a Fintor egykor. Zsuzsi is legendás volt, pedig abban az alternatív szcénában nem voltam annyira bennfentes. A nővérét gyerekkorom óta ismertem, a szüleim kollégája volt. Tetszett, hogy nem volt rocksztár. Azóta elolvastam pár interjút, és tényleg soha nem volt rocksztár. Mintha világéletében civil lett volna, közben pedig írta ezeket a dalokat. Most is az az érzésem támad, mintha csak beesett volna egy kiállításmegnyit-

tóra, s ha már ott van, énekel egy kicsit nekünk. De a szövegek erősek. Mindben utálunk valakit. Mindben van egy fickó, akiért meghalunk, majd elherdálja a farkát valaki másra, s inkább megöljük, hogy ne nekünk kelljen meghalni. Átérezem én ezt, voltam én is rohadt férfi valaha. Melyik pasi nem volt... Csak életkor kérdése. Aztán rendszerint elmúlik ez a kor, de Zsuzsi dalai fenntartják szépen, hogy emlékezzünk. A Spenót zenéi meg harmonikusan körberajongják ezt a világot. Semmi sablon. Sem zenében, sem szövegben. Menjetelek, hallgassatok Csókolomot, és adjátok tovább a gyerekeiteknek! Így nézett ki a világ, amikor még hangszerrel és tollal írtak dalokat érzelmekről, tehetséges emberek.

Nyakas Krisztián

Tanuljunk alkalmazkodni

Jégkorszakban élünk – Környezet és történelem címmel tartott előadást Rácz Lajos, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, környezettörténész november 23-án a Művészetek Háza – Dubniczay-palotában.

Herth Viktória igazgatóhelyettes mint házigazda köszöntőjében elmondta, otthoni rádióhallgatás révén bukkant az előadóra, akinek sorozatait hallgatta végig. A *Csendnapok* ötletgazdája hoztatta, az érdekesítő és komolyságuk ellenére szellemes előadások folytán jutott arra a döntésre: Rácz Lajos meghívása beleilleszkehdhet a 2024-es eseménysorozat programjába. A tizenötödik megrendezett *Csendnapok* egyik jeles eseménye lett az összejövetel.

Rácz Lajos kezdetként közölte, falusi környezetben nőtt fel. Ez meghatározó jelentőségűvé vált élete során. Dél-alföldi faluban, Csökmön gyerekeskedett; ahogy az ország más tájain is, a régebbi korokban általános gyakorlat volt a sokgyerekes család. Nem volt ritka a tíz gyerek sem. Az ő nagynya is ilyen családban élt. A generációk közvetlenebb kapcsolatot tartottak akkoriban a családon belül, közelebb volt a faluközösség viszonyrendszere általában is. Természetes gyakorlat volt a kétgenerációs távolságban élők közvetlen viszonya is. A nagynya testvérének sűrű meglátogatása Rácz Lajos részéről magától értetődő és lelkesen követett szokás volt. Szabó keresztmama, az egyszerű falusi asszony *Anna Kareninát* olvasott, sok hasonlóságot talált a Tolsztoj megrajzolta nőalak sorsa és a sajátja között. A professzort lenyűgözte, hogy a két generációval idősebb néni élménybeszámolóit, életéből vett meséit folytán átélhette – hiteles forrásból – a 19. század elejét.

Ezt követően számára az egyetemi kollégiumi élet mint a falusi származáshoz

fogható markáns élmény tevődött hozzá. A legendás szegedi egyetemi kollégium 506-os szobájában töltötte el az 1985-ig tartó hallgatói időszakát. Diploma után először az állástalan humán értelmiségiek sorsára jutott. Azt előre elhatározza, politikával nem foglalkozik, amire úgy jutott, hogy rokonai első világháborúval kapcsolatos tapasztalataira hagyatkozott. A falusi világot ismerte, ezért ezzel kapcsolatos területet tudott volna elképzelni magának mint tudományos és munkakörbe hozható területet, azaz az ember és a környezet kölcsönhatása, egymáshoz való viszonyának vizsgálatát. Bihar megye ragadta meg figyelmét, amely az országon belül egy külön ország volt az első nagy világgégés előtt. Körbejárta, körbeutazta a régi megyét, Berettyóújfalutól a Romániába szakadt területekig, településekig. Akkor a határon túlra utazni rendkívül bonyodalmas és izgalmas kihívásnak számított. Bejárta és kutatta Belényes környékét. Az út nyomán egyértelművé lett, végleg ez az ő kutatási irányultsága, azaz a környezeti világ, az ökológiai egységek és ezek határai. Az előadó arra kívánta rádőbbiteni hallgatóságát, a természeti – például az éghajlati – hatások sokkal nagyobb befolyással bírnak, jelentékenyebb mozgatóerői a világnak általában és főként a társadalomban, mint gondolnánk. A történelem és földrajz összekapcsolhatóságának ötlete mentén dolgozott, kutatott, feltérképezni, a klíma és ennek változásai milyen erősen hatnak a történelemre.

Amikor 1989-ben a rendszerváltás folytán kinyitott az ország, változás állt be az ő életében is, ekként életének felét külföldön tölti kutatóként. Fontos határkö volt, amikor Christian Pfister-Heinz Wanner *Klíma és társadalom Európában – Az utolsó ezer év* (Osiris Kiadó) könyvét magyarrá fordította. A klíma és történelem témájában rendszeresen konferenciákra járt. Hamarosan bekerült a nemzetközi szakmába, ismertséget szerzett. Nagyon izgatja ma is jelentőségének megfelelően vizsgálni azt, amit a világ tud az éghajlati hatásokról, és utánamenni annak, ami másként van vagy végletesen átalakul. Ennek csak egyik következménye, hogy fordításai révén ismerheti a hazai szakmai és általános értelemben vett közönség e szakterületet és kihatásait.

Diabetése során tisztázta az éghajlat fogalmát, ez egy hely hosszú távra jellemző időjárási viszonyainak összességé, az időjárás egyes elemeinek hosszabb idejű ismétlődése. A harminc-ötven év a mértékegysége. A mostani korszak, amiben járunk, az 1990–2020. Ebben vizsgálhatóak az átlagértékek és a szélsőértékek, amelyek mindegyikéből következtéseket vonhatunk le. Vizsgálni kell az éghajlatváltozás területeit és az azokon megnyilatkozó okokat. A Nap sugárzó energiájának változásait tekintve ez a jelzett közelmúltban huszonöt százalékkal nőtt. Egy modell szerint a Nap változásával a Föld pályaelemei változnak meg. A Föld pályaelemeinek változásait vizsgálva, nyomára bukkanhatunk a jégkorszakoknak.

A bolygó hóhártartására, általában az életére a vulkánkitörések is befolyással bír-

nak. Az egyes fajok terjedésére, kihalására is hatással vannak. A nagy kataklizmáknak csak egyike az, ami 74 ezer éve Indonéziában történt; hatására Afrika népessége ötezer fő alá csökkent. A közelmúltban az izlandi kitörések befolyásolták jelentősen a nagy régió emberi tevékenységét.

A folytatásban a címadó tárgykörrel foglalkozott Rácz Lajos. A jégkorszak az, amikor a sarkokon jég borítja a földfelszínt, tudtuk meg. A jégkorszakok erőteljesebben, gyengébben visszatérő változásai a Föld történetének. Több ilyen azonosítottak a kutatások. Olyan jégkorszakok is ismertek, amikor a teljes földfelszínt jég borította. Léteznek nézetek, hogy voltaképp jelenkorunk egy intergraciális kor: a tudomány mai állása szerint azonban a holocén (napjaink) önálló klímakorszak. Ebben az érásban az ipari forradalom a hátréppont, amikor is az ember már valóban is tényezőnek számít a klíma alakulásában.

A magyar történelem, a Kárpát-medence utóbbi kétezer évére is kitért az előadó. Ebben öt klímaperiódus volt. A római jellemzően meleg időszak volt. Ekkor éppen a klíma mediterrán jellege miatt terjeszkedett a Római Birodalom Pannóniába, sőt Britanniába. Időszámítás szerint kétszázban a római villákban Britanniá- vagy Pannónia-szerte nincs fűtés, minthogy nem szükséges, ellenben 300-ban már fűtőrendszereket találunk az északra települt veteránok gazdasági központjaiban.

A népvándorláskor a csapadékos klíma okozza a törzsek felkerekedését, mert a széna a nedves körülmények között először véstesen veszít tápértékéből, majd rothadni kezd. Ezt azzal váltották ki az állattartásra berendezkedett sztyeppei népek, hogy legeltetéssel biztosították az állatállomány életben maradását, ehhez viszont vándorolni kellett.

Kis kitérő után az előadó folytatta a klíma okozta történelmi érdekességek ismertetését. A második világháborúban a Barbarossa-terv kudarcát is éghajlati körülmények okozták. Amennyiben nem következnek be egy markáns lehűlés azokban az években, másként alakulnak az események. A német felszerelés a korábbi évek kelet-európai síkságon tapasztalható enyhe időjárásához és a saját hazai viszonyokhoz igazodott, de Téli tábornok másként döntött. A Wehrmacht-alakulatok katonái

közül 140 ezer halálozott el harci körülmények között, de 111 ezer maradt a szovjet területeken, aki egyszerűen megfagyott.

Éghajlati körülmények folytán alakult ki a fekete halál, a pestis járványa is. A római kori pestis kiinduló góca Kelet-Afrika volt, míg a középkorinak Közép-Ázsia. Azon túl, hogy a patkányok cipelte fertőző bolhák terjesztették, kellett hozzá a megfelelő természeti, hőmérsékleti és földrajzi körülmények is. A Yersinia pestis terjedésének fő oka az volt, hogy nagy szárazság után sugárzottak szét a hordozó patkányok. Ezek háziállatnak minősültek a középkori társadalmakban. Nagyobb távolságokra a kereskedelmi utak révén jutottak el. A túlnépesedett térségből áradt szét a kórság is. A pestis legijesztőbb jellemzője, hogy nem válogat. Ugyanúgy esett neki áldozatul szegény és gazdag.

A pestis körüli időkben jellemzőek a korai házasságok. Már 14 évesen férjhez mennek a lányok. Az átlagéletkor alapján 40-42 éves korig fogamzóképesek a nők, ezért kétévenkénti gyermekáldással számolva egy házaspárnak 12 gyermeke született. A pestis nyomán számottevő változások következtek be az európai társadalmakban. Kialakult a központosított államhatalom, regionális vásárhálózat épül ki, általános gyakorlattá vált a mesterséges pénz, a váltó használata, amelynek nyomán Európa felívelő szakaszba léphetett. Tizenhét-szer annyi áru cserélt gazdát a mesterséges pénz forgalma révén, mint a hagyományos kereskedelmi ügyletek által. Ez utóbbi fejleményhez elengedhetetlen feltétel volt egy széles körű bizalom egymás iránt a termelők és kereskedők körében.

A magyar témakörhöz visszatérve ismertette Rácz Lajos, hogy a török háborúk idején Magyarország is a kis jégkorszak jellemzőit mutatja. Az esőzések átlagon felül alakultak, kiterjedtebbek lettek a víz borította területek. Évszázadokkal később a magasabb vízállások miatt kezdődött meg a később sok hátrányt is hozó víz- és folyamszabályozás. Utóbbiak hatására szűnt meg a mozaikos földhasználat, a vegyes termények, gyümölcs, konyhakert, változatos állattartási módok egészítették ki a szántók és kiterjedt legelő funkcióit a kis-települési gazdálkodásban. De minthogy a nagyüzemi/nagybirtokosi földművelés

szempontjai érvényesültek a mezőgazdasági prioritásokban a feudális-majorsági gazdálkodás korától a téveszesítés, az állami gazdaságokkal működtetett agrárium koráig, ez számos hátránnyal járt.

Előadónk kitért más fontos szakmai fogalmakra is. Ilyen az „átbillenési pont”. Egy bizonyos időtartamig tarthatók a korábbi viszonyok, a természet terhelése, majd túlsordul a pohár és a változás végzetesen bekövetkezik, megszűnnek a korábbi keretek, másik technikák válnak szükségessé. Az ilyen és ehhez hasonló törvényszerűségek arra figyelmeztetnek: észre kell venni a folyamatokat, az átbillenési pontok kockázatát, amiből a sémák elvetése következik. A tudomány kontrolláló felismeréseit követnie kell a politikának, a gazdaságnak. Tele vagyunk szorongással az új időjárási anomáliák miatt, de alkalmazkodni szükséges az új körülményekhez. Létkérdés a cselekvő részvétel, a megfigyelés, majd a változtatások érvényesítése a gyakorlatban a klimatikus kérdésekben is. Két témakört hozott fel példaként: a mai vízvisszatartás kérdése az áradások kapcsán a folyamszabályozás idejére vezet vissza. Az utóbbi gyakorlattá tétele következtében átfolyt az országon hárombalatonnyi vízkészlet, a korábbiakban pedig a folyamkanalizáció miatt tűntek el a vegyes gazdaságok és vált kizárólagossá a szántó és legelő típusú földhasználat.

A másik tévesen értékelt terület a köztudatban a hőenergia. Nem a falszige- telés jelent igazi megtakarítást a fűtésben, hanem a tető hővisszatartásának hatékonyabbá tétele. Ezt mindeddig nem ismer- ték fel a háztulajdonosok, lakóközösségek.

A rengeteg más témát érintő, érdekes előadás jelentős érdeklődés mellett zajlott le.

Az előadó igyekezett példáival általános és teljes hazai témakörökkel megismertetni a közönséget. Ez javarészt sikerült is. Előadása utolsó harmadában mégis a dél-alföldi tájegység klimatikus sajátosságainál időzött hosszabban. Némiképp enyhítette ezt a vitatható kitérőt, hogy a Balaton történelmi korokban jellemző magasabb (plusz két méter) vízszintjéről is szólt.

Kilián László

Az ismeretek expanziója 4.

Az Eötvös Károly Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének gyarapodása 2024-ben.

A gyűjtemény minden olyan kiadványt gyűjt, amely a megye történelmét, természeti viszonyait, társadalmi szerkezetét, gazdasági életét, kulturális és művészeti értékeit dolgozza fel, továbbá Veszprém megyéhez valamilyen módon kötődő szépirodalmi szerzők írásait.

Ács Bódog Sándor: *Ecetke és Tódika* / Ács Bódog Sándor; [Puha Gréta ill.]. – 2. válth. kiad. – Badacsonytördemic : Kortárs Magyar Irodalom Bt, 2024. – 182 p. : ill. ; 21 cm

Bozzai Judit: *Mancsok a tenyeremben* : 2. rész: az állatkerti történet folytatása a '80-as évekből / Bozzai Judit. – [Budapest] : Top Card, [2024]. – 279 p., [8] t. : ill. ; 24 cm (kölcsonözhető)

Burka Tibor: *A balatonfüredi labdarúgás története* : [1924–2024] / Burka Tibor ; [szerkesztette ... Steierlein István] ; [kiadó Balatonfüred Városért Közalapítvány]. – [Balatonfüred] : Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2024

(Veszprém : OOK Press). – 402 p. : ill., főként színes ; 31 cm (kölcsonözhető)

Búzás Huba: *Zrínyi Miklós háborúi : dráma hat felvonásban* / Búzás Huba. – Budapest : Cédrus Művészeti Alapítvány, 2024 (Veszprém : Prospektus Ny). – 237 p. ; 24 cm (kölcsonözhető)

Csaba Lilla: *Kihívás vagy ítélet?! : 8 „lépcsőfok” a sclerosis multiplex hatékony megéléséhez* / Csaba Lilla. – [Budapest] : Minerva, 2024. – 51 p. ; 16x16 cm + CD (kölcsonözhető)

Dobó Jenőné Szilágyi Matild: *Szakácskönyv Magduskának : 1918* / írta az Édesanyja ; [bev. Ágh Magdolna].

- Farkasgyepű ; Veszprém : Német Nemzetiségi Önkormányzat : Ágh Magdolna, 2024 (Veszprém : OOK-Press). – 152 p. : ill. ; 21 cm
- Földesi Ferenc: *Erős hit – erős akarat : Magyar Királyi Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző és Nevelőintézet, 1924–1944* / Földesi Ferenc. – 2., bőv., átdolg. kiad. – Veszprém : Veszprémi Szemle Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány, 2024 (Veszprém : OOK-Press). – 586 p. : ill. ; 24 cm. – (Veszprémi Szemle könyvek, ISSN 2060-6109 ; 15.) (kölcsonözhető)
- Géczi János: *Magánkép : kiállításkatalogus* / Géczi János ; [kurátor Grászli Bernadett]. – Veszprém : Művészetek Háza, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 187 p. : ill., részben színes ; 20 cm
- Géczi János: *Róma : kollázsok, dekollázsok : collages, décollages : 1993–2023* : [Magyar Műhely Galéria, Budapest, 2024. május 29. – június 21.] / [szöveg Kocziszky Éva et al.] ; [ford. Fejérvári Boldizsár] ; [fényképek Annus Gábor et al.] ; [kurátor Szombathy Bálint]. – Veszprém : OOK Press, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 267 p. : ill., részben színes ; 30 cm (kölcsonözhető)
- Huszár Pál (1941–2024): *Várpalota : egy szeretett város a Bakony lábánál* / [szöveg Huszár Pál, Sárvariné Rieder Zsuzsanna] ; [fotó Kavecz Edina et al.] ; [kiad. Várpalota Város Önkormányzata]. – Várpalota : Önkormányzat, 2024 (Veszprém : Prospektus Ny). – 96 p. : ill., színes ; 29 cm
- Illés Andrea: *Bakancslista : irány a Balaton! : kihagyhatatlan élmények minden évszakban* / szöveg: Illés Andrea. – Budapest : Scholar, 2024. – [144] p. : ill. ; 18 cm (kölcsonözhető)
- Kellei György: *Gyilkolni bolondulásig : regény* / Kellei György. – Budapest : Hungarovox, 2024. – 276 p. ; 20 cm (kölcsonözhető)
- Kis András: *Az 1000 éves Kenese* / Kis András. – 2. kiad. – [Balatonkenese] : [Önkormányzat], [2024], cop. 1990 ([Veszprém] : [OOK Press]). – 216, [2] p. : ill. ; 29 cm
- Korzenszky Richárd: *Hány éves a kicsi? : jegyzetek a Magyar Katolikus Rádió-nak* / Korzenszky Richárd ; [sajtó alá rendezte Présingné Baracska Erika] ; [kiadja a Tihanyi Bencés Apátság]. – [Tihany] : Tihanyi Bencés Apátság, 2024 (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny). – 87 p. : ill. ; 20 cm (kölcsonözhető)
- Ladányi István: *Időszaki kiállítás : Veszprém-írások* / Ladányi István. – Veszprém : OOK Press, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 128 p. : ill., színes ; 19 cm. – (Séd-könyvek, ISSN 2732-2505 ; 6.) (kölcsonözhető)
- Lipták Gábor: *Ezüsthíd : balatoni regék, mondák, történetek* / Lipták Gábor ; [felelős szerkesztő: Hunyadi Csaba Zsolt]. – Szeged : Lazi, cop. 2024. – 275, [2] p. ; 20 cm (kölcsonözhető)
- Rehák Géza: *Vörös riviéra : a Balaton a Kádár-korszakban* / Rehák Géza. – [Budapest] : Jaffa, 2024. – 223 p. ; 21 cm. – (Modern magyar történelem, ISSN 2559-9666) (kölcsonözhető)
- Sarusi Mihály: *Könyvek hava : Kurtucz-, Sarusi-, Kurta- : könyvről könyvre* / Sarusi Mihály. – Békéscsaba : Corvinka Kv., 2024 ([Veszprém] : Nyomdakész). – 120 p. ; 19 cm. – (Corvinka könyvek)
- Schleicher Vera: *Kultúrfürdő : kulturális kölcsönhatások a Balaton térségében 1822–1960 között* / Schleicher Vera. – 2. javított kiadás. – [Budapest] : L'Harmattan, cop. 2024. – 386 p. : ill. ; 23 cm (kölcsonözhető)
- Simon Zsolt: *Emlékkönyv V. : a Pápai Járásbírósg története, 1872–1990* / Simon Zsolt ; [megj. a Veszprémi Törvényszék kiadásában]. – Veszprém : Veszprémi Törvényszék, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 139 p. : ill. ; 25 cm (kölcsonözhető)
- Szatmári Jánosné: *A reptéri iskola : a tapolcai 4. Számú Általános Iskola története, 1965–1996* / Satmári Jánosné, Hangodi László ; [közread. a Tapolcai Várostartörténeti Egyesület]. – Tapolca : Tapolcai Várostartörténeti Egyesület, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 238 p. : ill. ; 25 cm (kölcsonözhető)
- Varga Árpád: *Pillanatversek* / Varga Árpád. – Badacsonytördemic : Kortárs Magyar Irodalom Bt, 2024. – 61 p. ; 6 cm (kölcsonözhető)
- Tintapiramisok* / Varga Árpád. – Badacsonytördemic : Kortárs Magyar Irodalom Bt, 2024. – 61 p. ; 6 cm (kölcsonözhető)
- Zákonyi Botond: *A halak mesélnek* / Zákonyi Botond ; [fotók Dizseri András és Zákonyi Botond]. – Budapest : Fekete Sas, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 273 p. : ill. ; 24 cm (kölcsonözhető)
- Zöldy Pál: *Civilben : (zsebre gyűrt glóriával) : versek és miniatúrák* / Zöldy Pál. – Budapest : Cédus Művészeti Alapítvány, 2024. – 68, [3] p ; 21 cm (kölcsonözhető)
- Tatay Sándor: *Ház a sziklák alatt : elbeszélések* / Tatay Sándor ; A leghosszabb film ; Aki házasodik. – 2. kiad. – Budapest : Nap, cop. 2010, 2024. – 91 p., [2] p. ; 20 cm. – (Különleges könyvek, ISSN 2060-5315) (kölcsonözhető)
- Aranyat érő emlékeink : 50 éves a Laczkó Dezső Pedagógus Nyugdíjasklub : 1974–2024* / [összeáll., szerk. Kálmán Györgyné, Sebő József]. – Veszprém : Laczkó Dezső Pedagógus Nyugdíjasklub, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 128 p. : ill. ; 21 cm (kölcsonözhető)
- Balaton tábortüzesek* / [..szerk. és előszó Glázer Szilvia]. – [Bag] : Magánkiadás, cop. 2024. – 120 p. : ill. ; 22x22 cm. – (Tó-retró könyvtár) (kölcsonözhető)
- Balaton természetkalauz* / szerk. Vörös Lajos ; [közread. a HUN-REN Balatoni Limnológiai Kutatóintézet]. – 2., bőv. kiad. – Tihany : HUN-REN Balatoni Limnológiai Kutatóintézet, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 182 p. : ill., színes ; 24 cm
- A Baltikumtól a Kárpát-medencéig : Badacsony, 2024.05.22–24. : összefoglalók* / [kiadja a Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék] ; [szerkesztette Maticsák Sándor, Pusztay János] = From the Baltic region to the Carpathian basin : abstracts. – Badacsony : Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, 2024 ([Veszprém] : [OOK Press]). – 53 p. ; 24 cm
- BKKB emlékkönyv 1991–2019 : [Balatoni Közbiztonsági Koordinációs Bizottság]* / [szerkesztette Jankovics Tímea] ; [grafika Belegrai Orsolya]. – Székesfehérvár ; [Budapest] : Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság : Modul Trend Kft., [2024]. – 51, [2] p. : ill., színes ; 22 cm
- Főtt béka : Szabó Eszter Aideen Barry : Művészetek Háza Veszprém Csikász Galéria 2023.11.23–2023.12.23* : [kiad. a Művészetek Háza] / [kurátor Sarah Seanson] ; [ford. Sörös Marian] ; [fotó Áfrány Gábor et al.] = Boiling Frog. – Veszprém : Művészetek Háza, [2024] (Veszprém : OOK Press). – [36] p. : ill., színes ; 21x21 cm
- Gyulafíratót SE : 70 év története képekben* / szerk. Fogl Sándor Róbert. – Veszprém : Szerző, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 359 p. : ill., főként színes ; 22 cm
- „Igazságosan, becsületesen és bátorsággal” : *Szeglethy György polgármester 1899–1910* / vál., összeáll., jegyz., szerk. Földesi Ferenc ; [kiad. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata]. – Veszprém : Veszprémi Szemle Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány, 2024 (Veszprém : OOK-Press). – 535 p. : ill. ; 24 cm (kölcsonözhető)
- Ige, Lélek és szabadság : Horizontok 2024* / [Szerk. Németh Tamás, Németh Tamásné Schédl Tímea]. – [Pápa] : Pápai Református Teológiai Akadémia, 2024. – 191, [2] p. : ill. ; 24 cm. – (Alma mater, ISSN 2677-1136 ; 8.)
- Az iskolateremtő Fidélt aya Boldog Avianói Márk szolgálatában* / [Erdősi Gyula szerk.]. – Budapest : Pontus, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 281 p. : ill. ; 22 cm
- Keresztek : az örökség továbbadása* / [összeáll., szerk. Kőváry György] ; [fotó Boross László et al.] ; [... kiad. a Zirci Országzászló Alapítvány]. – Zirc : Zirci Országzászló Alapítvány, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 69 p. : ill., színes ; 24 cm
- Könyvbe zárt üzenet : emlékkönyv 2024-ből.* – [Veszprém] : [s.n.], 2024 ([Veszprém] : [OOK Press]). – 117 p. : ill. ; 21 cm
- A mi Petőfink : Petrovics Sándor pápai diákköltő versei és írásai* / [vál., szerk. Mezei Zsolt] ; [kiad. a] Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei. – Pápa : Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 335 p. : ill. ; 21 cm
- Monumenta ecclesiae Vesprimiensis 1480–1503 : a Veszprémi Főegyházmegei*

- Levéltár középkori oklevelei / közreadja* Dreska Gábor ; [mutatókat kész., összefoglalót ford. Karlinszky Balázs]. – Veszprém : Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 315, [6] p. ; 25 cm. – (A Veszprémi egyházmegye múltjából, ISSN 0238-7190 ; 40.)
- Nyugat-dunántúli pálos kolostorok régészeti kutatása / szerkesztette* Simmer Livia. – Budapest : Szent István Társulat, 2024. – 178 p. : ill., főként színes, térk. ; 24 cm. – (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák, ISSN 1786-8785 ; 4/6.)
- Önazonosság, lelkiesség, lelkigondozás : a 2023-as év lelkésztovábbképzőin elhangzott előadások / [szerk. Németh Tamás, Németh Tamásné Schédl Tímea].* – Pápa : Pápai Református Teológiai Akadémia, 2024. – 194, [2] p. : ill. ; 24 cm. – (Alma Mater, ISSN 2677-1136 ; 7.)
- A Paloznaki Hímzőkör : 1993–2023 / [szerk. Mihalcsik Márta] ; [kiad. Paloznak Község Önkormányzata, Paloznak Jövőjéért Közalapítvány, Paloznaki Civil Egyesület].* – Paloznak : Önkormányzat : Paloznak Jövőjéért Közalapítvány : Paloznaki Civil Egyesület, 2024 (Várpalota : Valczer Z + J Kft.). – 14 p. : ill. színes ; 21 cm (kölcsonözhető)
- Pro philosophia évkönyv, 2022–2023 / [szerk. Garaczi Imre, Kiss Endre] ; [közread. a] Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány.* – [Veszprém] : Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 208 p. : ill. ; 24 cm
- Sarusi 80 : (Kurta) Misáról & (Kissarusi) Miskának.* – Békéscsaba : Corvinka Kv, 2024 ([Veszprém] : Nyomdakész). – 110 p. : ill. ; 19 cm
- Sümei ferences kalendárium 2024 / [kiad. a Sarlós Boldogasszony Ferences Rendház].* – Sümeg : [Sarlós Boldogasszony Ferences Rendház], 2024 (Veszprém : OOK Press). – 69 p. : ill. ; 24 cm
- Szeget szeggel : [Szent Margit-szeg, Szent Katalin-szeg, Szent Tamás-szeg, Sárszeg] : Ismerkedés a középkori város részeivel, szegeivel : Nagy sétakörút a vár körül a Séd völgyében / [közread. az Eötvös Károly Megyei Könyvtár].* – [Veszprém] : Eötvös Károly Megyei Könyvtár, [2024] ([Veszprém] : [OOK Press]). – 8, [4] p. : ill. részben színes ; 21 cm (kölcsonözhető)
- „Szent Mihály Veszprémi Egyháza” : a Veszprémi Püspökség (1993-tól Érsekség) története / [szerk. Gárdonyi Máté, Karlinszky Balázs, Varga Tibor László] ; [... kiad. a Veszprém Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár ...].* – Veszprém : Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 143 p. : ill., részben színes, részben térk. ; 27 cm
- Tiszta Balaton, tiszta művészet 2021–2023 : a művészet és fenntarthatóság találkozása a Bakony–Balaton régióban / [szerk. Hybrid Cycle Kft., Erdélyi Szabolcs [et al.] ; fotók Derzsi Mátyás [et al.].* – [Veszprém] : Bakony–Balaton Média Kft., [2024] (Veszprém : OOK Press). – 171 p. : ill., színes ; 21 cm
- A tóparttól a hegyekig : Hybridart line.* – [Budapest] : [Hybridart Management], [2024] (Veszprém : OOK Press). – 100 p. : ill., színes ; 21 cm
- A veszprémi püspökség „hosszú 19. százada” : a Veszprémi egyházmegye története 1777–1917 között : a Veszprémi Érseki Főiskolán 2022. május 4-én és*
- 2023. szeptember 28-án rendezett konferenciák előadásai / szerk. Karlinszky Balázs, Varga Tibor László.* – Veszprém : Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 427, [4] p., [2] t.fol., [4] t. : ill., színes ; 25 cm. – (A Veszprémi egyházmegye múltjából, ISSN 0238-7190 ; 41.)
- A veszprémi Báthory iskola története : 1978–2023 : negyvenöt éve a lakótelepen / szerk., [képek, ill.] Rybár Olivér ; [írták Bácskai Sándorné et al.].* – Veszprém : Veszprémi Báthory István Sportiskolai Általános Iskola, 2024 (Veszprém : OOK Press). – 243 p. : ill. ; 24 cm
- Veszprém felfedezésre vár : [Útitárs] : [Veszprém a királynék városa] / [fotók Toroczka Csaba et al.] ; [kiad. a Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft.].* – Veszprém : [Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft], [2024] (Veszprém : Prospektus Ny). – 53 p. : ill., színes ; 21 cm
- Veszprém waiting to be discovered : [Travel planner] : [Veszprém the city of queens] / [photos Csaba Toroczka et al.] ; [publ. by Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft.].* – Veszprém : [Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft], [2024] (Veszprém : Prospektus Ny). – 53 p. : ill., színes ; 21 cm
- Veszprém ist eine Entdeckungsreise wert : [Reisebegleiter] : [Veszprém die Stadt der Königinnen] / [fotos Csaba Toroczka et al.] ; [verl. Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft.].* – Veszprém : [Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft], [2024] (Veszprém : Prospektus Ny). – 53 p. : ill., színes ; 21 cm

Összeállította: Kerékgyártó Barbara és Palkóné Jádya Melitta

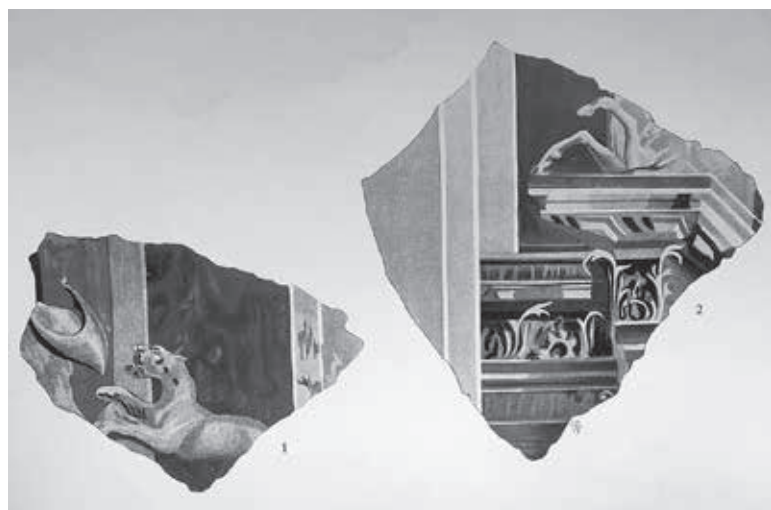
Visszatekintés

120 éve kerültek elő az első leletek Balácán

Aznap, amikor a vármegyeháza II. emeletén megnyílt a Veszprémvármegyei Múzeum első kiállítása, a vámosi jegyző levélben értesítette Laczkó Dezsőt, a múzeum igazgatóját, hogy a határban, káptalani területen, szántáskor boltozott folyosóra, s benne színes falfestménytöredékekre akadtak. 1904. november 6-át tekinthetjük ezért Baláca „születésnapjának”.

Baláca említésekor manapság senki sem a vámosi határba eső, mára már teljesen eltűnt, korábbi káptalani majorságra gondol, hanem sokkal inkább arra a római kori nagybirtokközpontra, villagazdaságra, amelynek feltárása az első leletek előkerülése után 1906-ban indult meg. Vámos (Nemesvámos) határa mindig is „gyanús” volt. Voltak adatok római korinak tartott, de inkább koholt, hamis feliratokról, s nyilván voltak földmunkák során előkerült, nem különösebben számontartott leletek is. De hogy hol is van a lelőhely, hol is vannak az esetleges épületek, mekkora a település kiterjedése, ismeretlen volt. A megtalálás körülményeit Cholnoky Jenő már regényesebben írta le (†Laczkó Dezső. *Turisták Lapja* XLV. 1. 1933. jan.): a vámosi gazda, miután nem akart a kavicsos úton kerülni, szekereztől beleesett egy gödörbe. „A gazda megijedt, de aztán, mivel a lovaknak nem történt semmi bajuk, a szekeret szétszedte, kihordta, újra összeállította, s a kiugrott lovakat újra befogta”, majd az itt talált falfestménytöredékek értékét felismerve, azonnal értesítette Laczkó Dezsőt. Az ásatások pontosan két év múlva, 1906. november 6-án kezdődtek meg. Vezetőjük Rhé Gyula autodidakta régész volt. Az általa vezetett első feltárási szakasz megszakításokkal 1926-ig tartott. Báró Hornig Károly veszprémi püspök, a veszprémi káptalan és államsegély biztosította az ásatások fedezetét. Az első ásatási szakaszban, 1906 és 1926

között feltárással összesen öt alkalommal került sor. Az évenkénti munkálatok így is csak pár hetes kutatásokat jelentettek. Az első évben, 1906-ban kerültek elő a legszebb leletek, például egy bronz kecskeszobor, az őzikés fibula, egy arcos cserépmécses, falfestménytöredékek, érmek. A múzeum régiségtára összesen 176 darabban gyarapodott. Az ásatási munkások szivar- és dohányjutalomban is részesültek. Az 1907. évi balácai ásatás 230 darabban növelte a múzeum gyűjteményét. 1909-ben, miután sikerült megegyezni a villagazdaság egy részét birtokló veszprémfajsi tulajdonosokkal, kiszabadult a főépület negyedik mozaikja is, s lehetővé vált több épületet, többnyire részleteiben, meghatározni. A mozaikokon és falfestménytöredékeken kívül ekkor kerültek elő azok a vaseszközök, amelyek egy önellátásra, mezőgazdasági tevékenységre berendezkedő gazdaságban nélkülözhetetlenek voltak. Rhé Gyula életében még két alkalommal, 1912-ben és 1926-ban folyt az ásatások Balácán. Báró Hornig Károly veszprémi püspök nagylelkű támogatásának köszönhetően 1912-ben jelent meg az addigi kutatások első nagyobb összefoglalása a *Balácza* című könyvben, amelyhez néhány kérdés tisztázására még szükség volt. Az 1912 és 1926 közötti időszak nehézségei, a világháború, a gazdasági válság, a parcellázások miatt szó sem lehetett a kutatások folytatásáról. A múzeum próbálkozásai csak 1926-ban jártak sikerrel. Ebben az évben a főépület déli előterében húzódó két épület és tőlük távolabb a földbirtokközpontot határoló körítőfal egy szakaszának és folyosójának feltárását tűzték ki célul. Laczkó Dezső és Rhé Gyula az ásatások közötti időben sem tétlenkedtek. 1910-ben és 1911-ben szállították el Balácáról a kisebbik apszisos, valamint a legkisebb mozaikos helyiség enyves vászonnal feltépt mozaikfelületeit, amelyeket a korszak gyakorlatának megfelelően betonba ágyaztak. Elhelyezésük, miként a többi balácai lelet tárolása is, nehézségekbe ütközött. A mozaikablak egy része így került a püspöki palota „lépcsősarnokába”, a veszprémi színház egyik különálló s elzárható szobahelyiségébe, illetve a még álló kaszinó négy padlózott, fűthető szobájába. 1925-ben a Magyar Nemzeti Múzeum segítségével sikerült a még eredeti helyén fekvő két mozaikot is kiemelni. Ennek azonban ára volt. A segítség fejében Budapestre került a főépület legnagyobb mozaikja, míg a kisebbik, fekete-fehér kövekből összeállított padló Veszprémben maradt, illetve a raktározási gondok miatt eléggé kalandos utat járt be, amíg Baláca történetének második fázisában visszakerült eredeti helyére.

1. ábra. Az első falfestménytöredékek. (Rhé Gy.: *A balácai ásatások eredményei*. In *Balácza*. Veszprém, 1912. IV. t. 1–2.)

2. ábra. Az a bizonyos boltozott folyosó 1976-ban (Fotó: Palágyi Sylvania)

3. ábra. A főépület feletti bozótos terület 1976-ban (Fotó: Palágyi Sylvania)

4. ábra. A folyosóban talált éremlelet
(Fotó: Palágyi Sylvia)

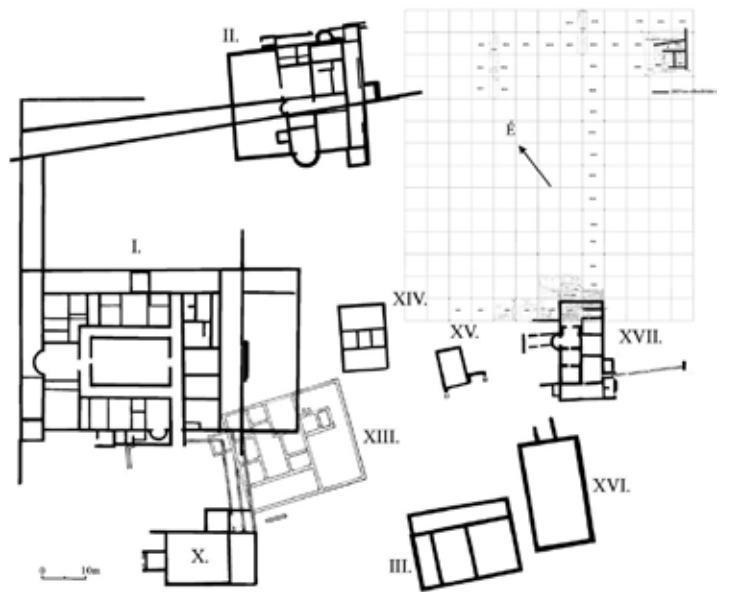
5. ábra. Az 1984-ben megnyitott főépület
(Fotó: Palágyi Sylvia)

1926-ban tehát lezárult a balácai feltárások első fázisa. Ismertté vált a földbirtokcentrum fallal körülvevett kb. 9-10 hektáros területén belül összesen 12 épület, köztük a központi helyzetű főépület, egy fürdőnek is használt, illetve egy bazilikának vélt épület, gazdasági épületek, folyosók és a körítőfal viszonylag hosszú szakasza. Miután Rhé Gyula „30-40 nagyobb főépületet, ezekhez tartozó kerek 100 melléképületet” tételezett fel, már kezdetekben számolni lehetett a Nemesvámos és Veszprémfajszt határában elnyúló, a fallal körülvevett birtokközpontnál nagyobb kiterjedésű leőhellyel.

A leletanyag nagy mennyisége, a vármegyeháza kiállítóterének és raktározási lehetőségeinek szűkössége világossá tette, hogy szükség van egy állandó „múzeumpalota” építésére, ahol a mozaikfelületek, a rekonstruált falképek is kiállíthatók lennének. Így lett meghatározó szerepe Balácának az önálló veszprémi múzeumépület megépítésében. A végül Medgyaszay István tervei nyomán 1925-ben átadott múzeumépület azonban már megnyitásának pillanatában is szűknek bizonyult, s a múzeum raktározási gondjai továbbra sem, s ma sem enyhültek.

Baláca történetének második szakasza 50 év múlva, 1976-ban kezdődött meg, s 2007 őszéig, a program- és ásatásvezető, azaz a cikk szerzőjének nyugdíjazásáig tartott. E hosszú időszak feltárásai évente több hónapon át tartottak, miközben folytak a feldolgozásra, bemutatásra való törekvések, amelynek eredményeképpen 1984. május 18-án, a Múzeumi Világnapon megnyílt a lefedett főépület és a romkert a nagyközönség előtt. Kiállítás keretében mutattuk be az újabban feltárt leletanyag egy részét, a három, eredeti helyére visszahelyezett, Pannoniában kiemelkedő minőségű mozaikot és falfestményrészleteket. Legnagyobb attrakcióként megtekinthették a látogatók az udvar kb. 17 méter hosszú, kertet ábrázoló falfestményét, amelynek egyik olajfájára még két színes tollazatú gyurgyalagot is megfestettek. A sok befektetett munka eredményeképpen sikerült megteremteni a fallal körülvevett birtokcentrum feltárásának anyagi és személyi feltételeit úgy, hogy az semmiképpen nem érintette hátrányosan a múzeum egészét. 1988-tól kezdve azután lehetőségeink leszűkültek. A viszonylag önálló balácai program személyi állománya és a hozzátartozó keretek teljesen beolvadtak a múzeum összetevékenységébe és költségvetésébe. A munka azonban kisebb intenzitással, de azért folytatódott Balácán, az eredetileg meghatározott célkitűzéseink szerint, azaz: feltárás, bemutatás, tudományos feldolgozás, közzététel, közművelődési hasznosítás, s az álom, egy római kori gazdasági központ rekultivációja, élővé tétele. Ennek jegyében alakítottuk ki fűszerkertünket, készítettünk pompeji példát követő napórát, s igyekeztünk a mi éghajlati viszonyaink között is megélni, a Földközi-tenger környékén honos növényeket betelepíteni, mint pl. a jenesztert.

Szakmailag elsősorban az első ásatási fázis feltárási eredményeinek hitelesítését tűztük ki célul. Rhé Gyula, korának ásatási technikájához híven, elsősorban csak alaprajzi meghatározásokra törekedett. Hiányoztak a rétegmegfigyelések, sőt a legtöbb esetben a leletek pontos helyének megjelölése is. Az első időszakban minden év meglepetéssel szolgált. Megtaláltuk például a főépületben az addig ismeretlen, teljes felszerelésével együtt összedől pincét, a kiegészítéshez fontos újabb mozaikrészletet, a fűtőcsa-

6. ábra. A fallal körülvevett földbirtokközpont 1976–2007 között hitelesített és feltárt épületei a főépület (I.) közelében
(Rajz: Palágyi Sylvia – Trexlerné Szlezák Judit)

tornában elrejtett éremleletet és a belső udvar hosszú falfestményét. Ez is Rhé Gyula hagyatéka, még ha ő nem is így gondolta. 2007-ig befejeződött a főépület (I.), a részben fürdőnek tartott II. épület, az addig csak részleteiben ismert XIII. épület feltárása. A X. épületet még egy helyiséggel, a III. épületet másfél helyiséggel és egy folyosóval egészítettük ki. Meghatároztuk az I. és II. épület közötti udvart és annak folyosórendszerét. Ez utóbbi lefedésével létrehozott kőtárban helyeztük el Veszprém vármegye római kori kőfaragványait, feliratait. Egy horreum (XVI. – magtár), egy fürdő (XVII.), egy istálló? (XIV) és még egy alapincézett? (XV.) épület az újabban felfedezések közé tartozott. A 2007-es ásatási szezonban megtalált, addig ismeretlen épület már a XXII. számot kapta. A telefonkábel-, víz- és csatornaárkokban pedig további falak, körítőfal melletti építmények jelentkeztek. Tíz újabb épülettel gyarapodott tehát 1976 és 2007 között a körítőfalon belül megismert épületek száma. A nemesvámosi Nagykúthoz tartó fal pedig egy vízvezetéknek volt az alépítménye. A birtokközponttól észak felé, kb. 600 m-re feltárt Likas-domb, a villa 10-12 méter magas földhalommal borított monumentális temetkezőhelye részleges rekonstrukcióban Nemesvámos szélső házainak közelében szabadon látogatható. A Rhé Gyula által meghatározott épületek mindegyikét azonban nem sikerült hitelesíteni, és még hátravan az újabban jelentkezett épületek teljes feltárása is. S hogy minél teljesebb képet kapjunk egy földbirtokközpont egészéről, azaz a balácai nagybirtokközpontról, az ásatások folytatására feltétlenül szükség van, legalábbis a fallal körülvevett területen belül.

A lefedett főépületen és a kőtárfolyosón kívül időközben befejeződött az egykori gazdasági épület (III.) falainak felhúzója és helyiségeinek lefedése. Itt kapott helyet a romkert pénztára, mú-

7. kép
A lefedett főépület a 10. helyiség mozaikjának részletével
(Fotó: Oszkó Zsuzsa)

zeumi boltja, előadóhelyisége, szociális helyiségei és egy raktár. A romkert megnyitásától kezdve egyre gyarapodtak programjaink. A Múzeumi Világnapon minden évben történelmi játékokat adtak elő a környező települések diákjai (volt, hogy még latinul is!). Hagyományörző dobótriatlonon, majd az esélyegyenlőség jegyében paratriatlonon is vetélkedhettek a jelentkezők. A rekonstruált kemencében kenyérlángos sült. Harsonák jelezték az ünnepség kezdetét, a fuvola pedig szépen szólt a főépület belső udvarán. Számos alkalommal léptek fel Veszprém város kórusai, a Mendelssohn Kamarazenekar, s Operaházunk jeles szólistái. Tudományos tanácskozások színterül eleinte a belső udvar, később a III. épület előadóterme szolgált. A tanácskozások és a kiállításnyitások után nem maradhatott el az „Ab ovo ad mala” lakoma sem. A lefedett főépület terei alkalmasak voltak arra is, hogy évente, meghatározott tematika szerint, katalógusokkal kísért kiállításokat rendezzünk a veszprémi múzeum római kori anyagából és a hely szelleméhez igazodó, antikvitást idéző képzőművészeti alkotásokból. A teljesség igénye nélkül például Borsos Miklós, Finta József, Szántó Piroska és Triznya Máttyás műveiből.

Rendezvényeinknek, az időközben megindított *Balácai Közlemények* sorozat köteteinek, valamint a hazai és külföldi konferenciáknak köszönhetően egyre ismertebbé vált Baláca. A freiburgi egyetem képviselői, mielőtt saját villaprogramukat elindították volna, a helyszínen tanulmányozták eredményeinket, és kíváncsiak voltak elképzeléseinkre.

E rövid visszatekintés természetesen nem ölelheti fel valamennyi eredményünket, nem foglalkozhat azzal a sok-sok apró akcióval, amelyek eredményeképpen a pénzsűkét felajánlásokkal, társadalmi munkával sikerült kevésbé fájóvá tenni, vagy az annak idején nem vagy nehezen engedélyezett légi fényképezés vagy akár a geofizikai mérések megszervezésével támogatni munkánkat.

A kutatások második fázisának (1976–2007) eredményeként könyvelhetjük el a szántott és bozótos területen a balácai stáb segítségével létrehozott kiállítóhelyet és romkertet. Eredeti helyükre visszahozhattuk a három mozaikpadlót, s bemutattunk falfestmény-rekonstrukciókat, valamint a helyben összedőlt pince teljes leletanyagát is kiállíthattuk. A lefedett épületek, a konzervált falmaradványok, a különböző programok mind-mind segítségével vannak a látogatóknak a látottakat befogadni, az egykor itt folyó életet megélni. Célkitűzéseinkhez hűen folytattuk a feltárásokat, a falak konzerválásával, néhány épület lefedésével pedig folyamatosan teljesítettük bemutatási feladatainkat. Tudományos feldolgozó és közművelődési törekvéseinket számos publikáció, előadás és helyszíni program igazolta. Azt is tudjuk azonban és reméljük, hogy ennek a komplex programnak nem lehet ezzel vége. Szükség van legalább a villagazdaság központjának teljes feltárására, az épületek bemutatására, szükség van a hatalmas anyagmennyiség tudományos feldolgozására és természetesen arra is, hogy erre (!) épüljenek szakszerű közművelődési programok. Ki kellene használni, hogy a teljes feltárára javasolt területet az évek során sikerült az állam javára kisajátítani. Megvalósulhatna tehát az álom: rekultiválni egy teljes római kori nagybirtokközpontot, élni benne és vele! S ez azért Veszprém közelében nem lenne megvetendő!

Palágyi Sylvia

Irodalom:

- K. Palágyi Sylvia: A balácai kutatások története (1904–1976). *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 17. 1984. 27–51. pp.
 Palágyi Sylvia: Baláca, a római kori nagybirtokközpont Veszprém és a Balaton között. *Ex Symposion* 96. 2017. 3–11. pp.
 Palágyi Sylvia: *A teljesség szimbóluma*. Séd-könyvek 4. Veszprém, 2022. 29–33., 39–41., 42–45., 55–62., 71–75., 94–100. pp.

Villa Romana Baláca

– egy fényes jövő ígérete

A római kori kiállítóhely története 2007–2015.

2007–2011 között a villagazdaság továbbra is a megyei önkormányzat fenntartásában működött. 2012-ben, a megyei múzeumi szervezet átalakulása következtében a fenntartói feladatok átkerültek a Veszprém Megyei Intézményfenntartó Központhoz, mint a múzeum fenntartójához. A 2012 decemberében hozott kormányhatározat értelmében a villagazdaság a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM – 2024-től MNM KK) kezelésébe került. Az üzemeltetési feladatok ellátására a MNM 2012–2015 között évente megújítandó üzemeltetési megállapodást kötött az akkor már Veszprém város fenntartásába került Laczkó Dezső Múzeummal.

A változások idején a Laczkó Dezső Múzeum minden feltételnek igyekezett eleget tenni a római kori régészeti park szakmai feladatainak igényes és szakszerű elvégzésére, annak ellenére, hogy 2008-ban radikálisan csökkentették, majd 2009-ben leépítették az összes balácai teremőr státuszt. 2010–2013-ban csak közcélú munkaerő igénybevételével lehetett a látogatók előtt megnyitni a római kori villagazdaság kapuit. 2014-től a MNM már egész sze-

zonra szóló, azaz hét hónapos megbízási szerződéssel alkalmazta a teremőröket. A közművelődési munkát a Laczkó Dezső Múzeum általános múzeumpedagógusa szervezte, muzeológus és restaurátor szakemberek közreműködésével.

2016-ban a Magyar Nemzeti Múzeum új fenntartói és üzemeltetési stratégiát fogalmazott meg és száz százalékban saját kézbe vette a kiállítóhely működtetését. A Laczkó Dezső Múzeum ezt követően mint a kiállításokban szereplő műtárgyak kölcsönzője kapott csak szerepet. 2022-től, a felújításokat követő újraindítás után ez a kapcsolat is megszűnt.

2010-ig a korábban is népszerű, hagyományteremtő rendezvényeinken vártuk a látogatókat, ebben az évben viszont a szervezeti változások rákényszerítettek a rendezvénystratégia átalakítására is. 2010–2012 között a programok 90 százalékban pályázatból megvalósult múzeumpedagógiai témanapokból, táborokból és egy új fejlesztésű, kilenc, majd tizenhárom megyei iskolát mozgató sportrendezvényből álltak össze. Ez utóbbi népszerűségét igazolja, hogy a programban együttműködő tanintézmények mellett több iskola is jelezte részvételi szándékát a fenntartási forma lezárulása utáni időszakra. A meglévő kiállítások egy másik uniós forrásból látogatóbarát fejlesztésekkel, interaktív helyiségek kialakításával és egy nagyobb szabású multimédiás, 3D-s technikát is felhasználó szoftver-hardver fejlesztéssel egészültek ki, frissültek fel. Az identitásváltást jeleztük a romkert elnevezésének megvál-

tozásával is: Villa Romana Baláca. 2013 után a programkínálatnak még mindig meghatározó részei maradtak a fenntartási szakaszban lévő uniós pályázatokból adódó kötelező elemek. Ugyanakkor a Magyar Nemzeti Múzeummal kötött üzemeltetési szerződés értelmében, illeszkedve a fenntartásban lévő turisztikai pályázat előírásaihoz, a mindenkori jegyárbevétel terhére újabb programokat is szervezhetett a Laczkó Dezső Múzeum. Ezek közül az egyik nagyobb, nagy sikerű, majd 2015 után eltűnt programsorozat a *Balácai Éjszakák* volt. Ily módon június, július és augusztus folyamán egy-egy nagyobb szabású éjszakai rendezvény szórakoztatta a látogatókat, változó tartalommal.

Az olyan országos rendezvényeken, mint a Múzeumok Őszi Fesztiválja vagy az Ars Sacra, a villagazdaság alkalmanként, a Laczkó Dezső Múzeum programjaiba kapcsolódva tudott csak részt venni.

Az infrastrukturális fejlesztési tervek között szerepelt egy 89 m² alapterületű, akadálymentesített, virtuális ponttal kombinált komplex oktatóter kialakítása TIOP pályázat segítségével. A fejlesztés révén szigeteléssel, világítás-korszerűsítéssel és a fűtési rendszer kiépítésével tudtuk volna az addig nem létező késő őszi/kora tavaszi és téli múzeumpedagógiai használatot is biztosítani.

A további tervek között szerepelt egy időszakos kiállító- és interaktív közösségi térként, kamarateremként (színházi és zenei műsorok számára) szolgáló épület kialakítása a fogadóház melletti római gazdasági építmény felhasználásával. Az elavult kiszolgálóegységek elbontásával párhuzamosan a parkoló melletti területen egy új, korszerű, a 21. századi igényeknek megfelelő fogadóépületet terveztünk.

A pályázat másik hangsúlyos eleme – a meglévő hagyományos, a főépületen belül élő audioguide bővítése/frissítése mellett – a multimédiás fejlesztés volt. Ennek részeként elkészült volna

a honlap öt idegen nyelvű változata; mobil közösségi játékokra és interaktív mobilguide-ra épülő virtuális túraprogram a villagazdaság épületei között; virtuális terepasztal, amelyen nyomon követhető a villagazdaság tájképi és épített környezetének változása az őskortól a modern kori feltáráson át a jelenlegi állapotokig.

2009–2012 között a Laczkó Dezső Múzeum igen intenzív pályázati tevékenységet folytatott a villagazdaság lendületbe hozása érdekében. Ez idő alatt öt EU-s pályázat lett benyújtva, amelyek közül négy támogatásban részesült, egy pedig szakmailag elfogadva, a támogatási keret kiürülése okán, városlistára került. A pályázatok közül három a múzeumpedagógiai tevékenység elősegítését tűzte ki célul infrastrukturális, illetve programfejlesztés révén, nagy értékű eszközbeszerzéssel.

Ezek közül kettő jutott el a megvalósulás fázisába, a Laczkó Dezső Múzeum gondozásában, mindösszesen 128 millió forint értékkel erősítve a kiállítóhely turisztikai és iskolán kívüli oktatói pozícióját. A fennmaradó három pályázat közül kettő esetében az új fenntartó visszalépett a szerződéskötéstől, illetve a megvalósítástól. A városlistára került pályázat, sajnos, a pályázati időszak lezárulásáig nem tudott forrást találni.

A fentiekben annak az öt évnek az összefoglalását írtam meg dióhéjban, amelyet a villagazdaság szakmai vezetőjeként éltem meg. Szép és nagyon intenzív időszak volt, sokat köszönhetek Palágyi Sylviának, aki mentorom volt és aki mellett sokat tanultam szakmailag és emberileg egyaránt.

Nem utolsósorban kiemelem annak a kis balácai csapatnak, mindazon munkatársamnak az odaadását, kreativitását, akik ebben az öt évben velem voltak és akikkel együtt mertünk álmodni egy fényes jövőt Balácának.

Csirke Orsolya

A római kori városok, város környéki települések és a vidéki földbirtokközpontok lakóépületeinek egyik fontos részét képezték a tulajdonos és családjának gazdagságát szimbolizáló, pihenésre, szórakozásra, eszmece-rekre, időjárástól függően étkezésekre is szolgáló belső kertjei (*hortus, viridarium*) vagy díszes belső udvarai. A római kori díszkerteket az írott forrásokból, képi ábrázolásokból és a régészeti leleteken keresztül ismerjük, például Róma vagy Vezúv környéki települések épületeihez tartozó kertek, azok festett változatai és pollenanalízisek stb. által.

Római kori kertek, kertfestmények eredete, kialakulása, fejlődése

Történeti visszatekintés

A díszkertek kialakulása a Közel-Keletre vezethető vissza. Az írott források (például *Gilgames-eposz* stb.) és képi ábrázolások alapján Mezopotámiában az egymást váltó (sumér, akkád, babiloni, asszír, perzsa) kultúrákban általánosan jelen vannak a palotakertek, isteneknek szánt szent ligetek, a köznép számára létesített parkok és a növényekkel beültetett udvarok. A közel-keleti kertek kialakulásában fontos szerepet játszott a meleg klíma elviselhetővé tétele, amely egyben legfőbb funkciójuk is volt. A fallal övezett kerten belül a növényzetet mértani formákba rendezték, amelyek közt megbújt a kerti pavilon, kút vagy csatorna is. (1. kép) Az egyik legközismertebb közel-keleti kert az ókori világ egyik csodájának is tartott ún. Szemiramisz függőkertje és általánosságban a babiloni függőkertek.

Sztrabón leírása alapján „a kert négyzet alakú, és mindkét oldala négy *plethra* (kb. oldalanként 30 méter) méretű. Az egymás fölé emelt boltíves teraszok kocka alakú pillérekre nyugszanak. A teraszok üregek és földdel vannak feltöltve, hogy a legnagyobb méretű fákat lehessen rájuk ültetni. A pillérek, a boltívek és a teraszok égetett téglából és aszfaltból épültek. A legmagasabb szintre lépcsőn lehetett feljutni, a mellettük futó víz-hajtóművek segítségével folyamatosan, kifejezetten erre a célra kijelölt személyek foglalkoztatásával vizet emeltek az Eufráteszből a kertbe.”

Más Kr. u. 1. századi írott forrás szerint: „A terhet tartó oszlopokat kőből faragták. Az oszlopokra négyszögű kőlapokat he-

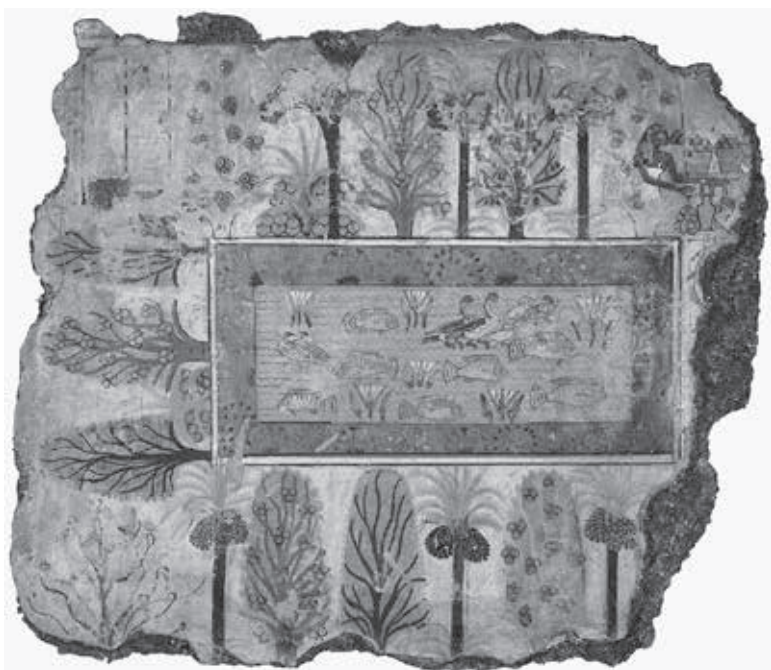

1. kép: Asszír kertábrázolás, Assur-ban-apli Északi palotájának egyik domborművén, Ninivéből (Kr. e. 668–631) és annak színezett változata

lyeztek, amelyek a magasra tetézt földréteg és a földet öntöző nedvesség súlyát hordozták. Az építmény akkora faóriásokat is elbírt, amelyeknek a törzse elérte a nyolc könyök vastagságot és ötven láb magasba nyúlt. Gyümölcs is terem a fákon, mintha csak a termőtalajból nőnének... Húsz láb széles, egymástól tizenegy láb távolságra álló falak tartják, úgyhogy (a kertet) a távoli szemlélő hegyoldalból kinőtt erdőnek látja.”

A díszkert vagy díszpark létesítésének divatja a közel-keleti térségből terjedt el nyugat felé, elsősorban a gazdagságot jelképező palotakertek formájában.

Kezdetben a nagyobb birodalmakban, mint például Perzsia vagy Egyiptom (2. kép), az uralkodó réteg kiváltsága volt a díszkertépítés (*parádeisos* = a perzsa körülzárt kert görög elnevezése). A görög világban nem léteztek nagyobb gondozott kertek, sokkal

2. kép: Kertfestmény Nebamun Thébában előkerült sírjából, Egyiptom, Kr. e. 1350 körül (egy tó körül szikomorfa, lótusz, pálmafa, mandragóra és datolyapálma ismerhető fel)

inkább városon kívüli szent ligetekről és filozófusok kertjeiről tudósítanak a források. A hellenizmus folyamán is – keleti mintára – a gazdagabb réteg kiváltságai közé tartozott a díszkertek létesítése. Az időszak festett kertábrázolásai sokkal inkább idillikus képet közvetítettek, jellemzőik az önmagukban álló faábrázolások és a szimbolikus elíziumi mezők megjelenítése, amelyre példákat az alexandriai sírok festményein találunk.

Az épületen belüli, festéssel utánozott kertábrázolások Itáliában a Pompeji II. stílus végén (Kr. e. 80k – Kr. e. 1. század vége) jelentek meg, keskeny, oszlopokkal tagolt képmezőkben, kétdimenziós síkábrázolásként, háttér nélkül, további, kisebb mezőkben ácsorgó madarakkal és girlandokkal. Ugyanezen időszak egyik legszebb kertfestménye Livia császárné Róma környékén fekvő, Prima Porta-i villájának egyik, feltehetően a nyári lakomatermőt díszítette. (3. kép) A Pompeji III. stílus (Kr. u. 1. századtól – Kr. u. 50k) falfestményein még, mintegy a pavilont szorosan

3. kép: Livia Prima Porta-i villájának kertábrázolása (Kr. e. 20 körül)

körülölelő formában, kék vagy fekete háttéren, egyiptizáló elemekkel kiegészítve ábrázolják a növényzetet, de a perspektíva és a távlatok kezdeményei már megfigyelhetők. Általánosságban jellemző a korszakra, hogy a díszítőelemek mozgalmasabbak, a kertek közt futó ösvényt kerítéssel sugallták, amely visszatükrözte az aktuális kertkultúrát is (a kert tagolását), de a fal felosztását még szigorúan megtartották. (4. kép) A kertábrázolások száma a Pompeji IV. stílusban (Kr. u. 60–79k) növekedett meg jelentősen. Ebben az időszakban már törekedtek a tér optikai növelésére és a luxus bemutatására. Az előtérbe gyakran festett szobrokat, hőseket, pávákat és medencéket helyeztek el, valamint néhány növényt kiemelten ábrázoltak. A háttérben lévő fal zártsága megmaradt, a kert pedig csak kitekintésként jelent meg. (5–6. kép)

A Kr. u. 2–3. századból viszonylag kevés kertfestményt ismerünk. Kertábrázoláshoz sorolják az oldalfalak lábazatain megfestett bokrokat, amelyek esetenként edényekkel váltakoztak. Például lábazaton a Kr. u. 2. századból Rómából, Augsburgból, de a fő mező díszítésében Ephesusból, Galliából, például Narbonne-ból

ismerünk példákat. A Kr. u. 2–3. század fordulójából és a 3. századból virágos rétek ábrázolásával is találkozunk nagyobb számban például Marsalában és Rómában. A kertábrázolások a Kr. u. 4. század folyamán szaporodtak meg újra, amelyeken gyakran ismétlődő motívum a kerítések hermafajekkel díszítése. Emel-

4. kép: Az ún. Gyümölcsöskert háza Pompejiben (Kr. u. 40–50 körül)

5. kép: Részlet Venus házának kertábrázolásáról Pompejiből (Kr. u. 60–79)

6. kép: Valós, oszlopokkal övezett kert rekonstrukciója Pompejiben, a Festő házában

lett visszatértek a kertek luxuselemei, mint például a szökőkutak medencékkal, és új elemként különféle állatok jelentek meg a kerítések előtt. A korszakra jellemző a növényzet áthatolhatatlan tömegének ábrázolása, amelyben ritka az egyéni kiemelés. Végül a kert értelmezése fokozatosan átmegy a keresztény vonatkozású édenkert-ábrázolásba. (7. kép)

A római kor folyamán kezdetben a gazdag előljárók engedhették meg maguknak a luxust tükröző valódi kerteket (például Lucullus kertjei). Később a mintaként elől járó császári kertekkel és az azokat kisebb-nagyobb mértékben utánozó magánkertekkel és az épületen belüli, ideális kerteket ábrázoló falfestményekkel díszített helyiségekkel találkozunk (például Livia Prima Porta-i kert-

7. kép: Az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében előkerült ökeresztény festett sírkamra, kerítésábrázolással (Kr. u. 4. század)

festménye). Az időszak kertjeiről kaphatunk még információkat Varro (Kr. e. 116–27) *casinumi* madárházának (*aviarium*) leírásából is. A császári mintára másolt, fényűző díszkertek a provinciákban is megjelentek. Habár szintén a gazdagság szimbólumai voltak, de már nemcsak az előkelő, tehető réteg kiváltsága volt a belső kert vagy festett változatának létesítése, hanem az egyszerűbb városi lakóházaknak, város közeli és vidéki villáknak is kötelező kellékeivé váltak. A díszkertek mintakönyvek alapján készült festett változatai, feltehetően olcsóbb megoldásként, mindenki – még a kevésbé tehető, romanizált lakosság – számára is elérhetővé váltak. A kertek festéssel történő ábrázolásával új divatot teremtettek, és mediterrán hangulatot varázsoltak velük a zord időjárású provinciák szűkösen egymásra épült házakból álló városi közegében is.

A belső kerteket többnyire felfelé nyitott, ún. *peristylumok*ban (oszlopokkal övezett udvar) létesítették, ezért a festett változataik is ezt a helyiséget utánozták a legtöbbször, Pannoniában is. Ábrázolásaikon jelképes kerítésekkel határolt, rendezett, tervszerint beültetett vagy a fal teljes felületén buja, áthatolhatatlan növényzettel teleszőtt mintát jelenítettek meg, előtérbe kiemelt bokrokkal, fákkal, és a magasban, a fák lombkoronáinak szintjén pedig repülő madarakkal. Ezek a kertfestmények leggyakrabban beérett gyümölcsösöket és virágzó növényekkel beültetett ideális képet ábrázoltak, amelynél gyakran csak a kerítés utalt az emberi jelenletre. Más esetekben a növényzet közt megbújó forrás, márvány szökőkút, hermák és esetleg egyéb szobrok, táblaképek is helyet kaphattak, amelyeket gyakran a festett változatokon is megjelentettek.

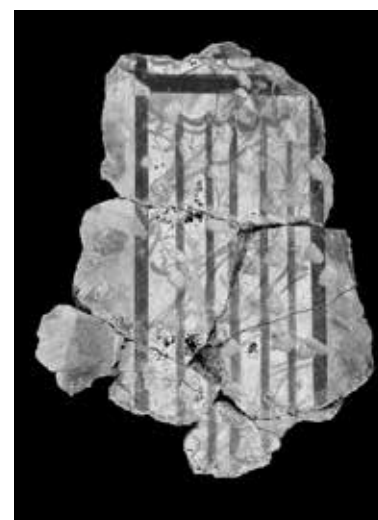
Kertábrázolások Aquincumból és Balácáról

A zárt, fallal övezett városokon belül az utcákkal határolt *insulák* (háztömbök) sűrű beépítettsége miatti korlátok határozták meg az egyes házak építészeti kereteit. A tulajdonos vagyoni helyzete és családtagjainak igényei pedig a lakótér belső elrendezésére és a dekorációk minőségére gyakorolt hatást.

Aquincumban a Kr. u. 3. század elejének népességnövekedésével összefüggő Severus-kori urbanizációs folyamatok, a kívülről fallal övezett városi lakóházak, az épületbővítésekkel kialakult túlszűfolt beépítettség, az utak és közterek kővel burkolása miatt szűkültek a városokban a nyitott terek. Ezek a tényezők együttesen nem kedveztek a városon belüli parkok létrehozásának sem. Ezzel összefüggésben a zárt, falakkal övezett házakon belül, a hellenisztikus előképek és a császári kertek mintájára, kicsinyített formában lehetőség nyílt magánkertek létesítésére és a házon belüli luxus megteremtésére. A dísznövényekkel, nagyobb formára vágott bokrokkal, ritkábban gyümölcsfákkal szabályosan beültetett ágyásokból képzett belső kerteknek általában a felfelé nyitott, oszlopokkal övezett udvarok (*peristylumok*) vagy az utcafrontra nyíló lakott részek mögötti csendes kiskertek adtak teret. A tehetőbb réteg dúsabb dísznövényzettel, szobrokkal, szökőkúttal és medencével rendezte be privát kertjét. Egy jellemző példája a belső *peristylum*nak a polgárváros XIV-es számú, ún. Nagy Lakóházának oszlopokkal övezett kertje, amelynek szökőkútját *Satyr*t ábrázoló márványfigura díszítette.

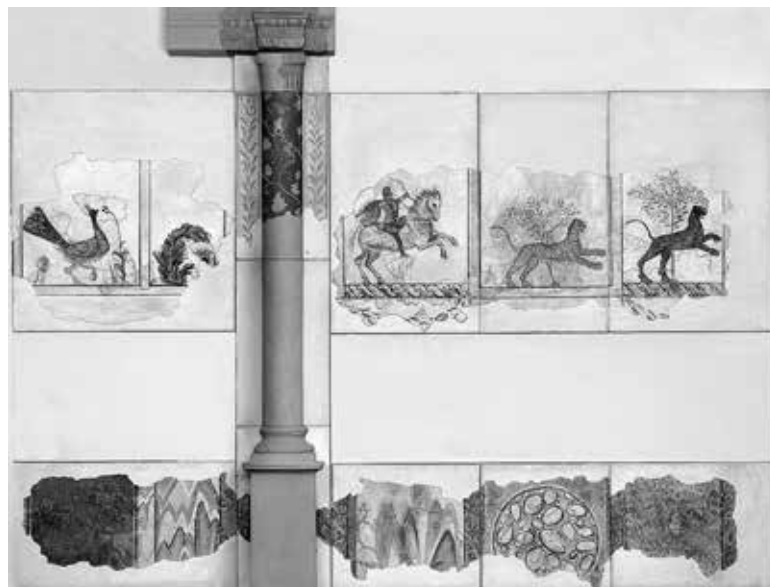

10. kép: Aquincum legiotáborából származó kertábrázolás (Kr. u. 2. század)

11. kép: Szőlőkert utcai birtokközpont kertábrázolásának részlete (Kr. u. 3. század eleje)

A szerényebb körülmények közt élőknek vagy a gazdaságosabb megoldások híveinek lakóházaiban a belső kertek falfestéssel is készülhettek, amelyeknél gyakran az oszlopok és kerítések is leginkább festéssel, esetleg stukkómunkával készültek. A balácai villa I. főépületének esetében a központi udvar beépítésekor az ablakokkal és stukkó féloszlopokkal tagolt zárt oldalfalra (*porticus fenestrata*) festettek kerítéssel övezett, fákkal, rózsákkal és madarakkal díszített kertet. (9. kép) Katonai környezetben, az aquincumi legiotáboron belül is találkozunk hasonló belső kert mintázó falfestmény-ábrázolással a Kr. u. 2. századból (10. kép), valamint a legiotáborot övező katonaváros Hunor utcai épületének oldalfalán ábrázolt kerítés is hasonló kertábrázolásnak vagy legalábbis egyfajta belső térből kerítésen át történő „kitekintésnek” tartható. Ugyanehhez a csoporthoz sorolhatók az aquincumi polgárváros és katonaváros közti területen, a Budapest, III. ker. Szőlőkert utcában feltárt római villa Kr. u. 2–3. század fordulóján, 3. század

12. kép: Féloszlopokkal tagolt, festett kertábrázolás kertben sétálgató pávával és gazdagon termő bokorral, valamint vadászatjelenettel Aquincum katonavárosából (Kr. u. 3. század)

elejére tehető falfestményének kannelúrázott márványt utánozó oszlopai és annak két oldala mentén zöldellő kert illúzióját keltő növényábrázolásai. (11. kép) Szintén az aquincumi kertábrázolások sorát gyarapítja a Táborvárosi Múzeum stukkó féloszlopokkal tagolt falfestménye, amelynek egyik oldalán mozgalmas, talán erdőben folyó üldözéses jelenetet láthatunk, míg a másik képmezőben egy nyugodt, belső kertben zajló esemény középpontjában sétálgató, csipegető páva lépdel, mellette termésétől roskadozó bokor és egy kerti díszedény részlete vehető ki. (12. kép) Hasonló kertábrázolásokat ismerünk még más római kori provinciákból, például Carnuntumból és Virunumból, Augstból és Gallia területéről is.

A kertek a római korban mindenki számára elérhető és szinte kötelező helyiségei lesznek a magánházaknak, talán egy-egy *collegium* épületének is. A belső kerteket többnyire nyitott *peristyli-*

9. kép: A balácai villa udvarának fennmaradt falfestménye kert-, kerítés- és madárábrázolással (Kr. u. 2–3. század fordulóján, 3. század eleje)

umokban létesítették, ezért a festett változataik is ezt a helyiséget utánozták a legtöbbször. A korai időszak kertfestményeinek nagy, egységes, áthatolhatatlan felületeivel, magas levegőéggel kialakított ábrázolásaival (pl: Livia Prima Porta-i háza és a pompeji előzményekkel) szemben az aquincumi és baláciai kertfestményeken az áthatolhatatlan, sűrű növényvilág általánosságban a kerítések mögé szorul. A kertfestményeket inkább a különböző kerítések rácsai közt aprólékosan megfestett virágok és növényzet jellemzi, felette egyedileg ültetett fákat levegős elhelyezéssel ábrázoltak például Balácán is. Az állatvilágot csekély számú, levegőéggben repülő kisebb madár képviseli. A lakóépületek, korra jellemző, belső dekorációinak kivitelezésére és a minták kiválasztására feltehetően az aktuális császári irányzatokat közvetítő mintakönyvek álltak rendelkezésre, amelyekből a vándor mesterek (festők) vagy a városokból hívott egy mester köré csoportosult műhelyek is dolgoztak.

Kirchhof Anita

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- Quintus Curtius Rufus: *Historiarum Alexandri Magni decem*
Diodoros Siculus: *Bibliotheca historica*
Josephus Flavius: *Antiquitates Iudaicae*
Philo, Byzantius: *De septem mundi miraculis. Libellus de septem orbis spectaculis*
Caius Plinius Secundus (Maior): *Naturalis historia*
Lucius Mestrius Plutarchus: *Vitae Parallelae, Lucullus*
Strabo: *Geographika hüpomnémata*
Publius Cornelius Tacitus: *Annales (Ab excessu divi Augusti)*

- Theophrastus: *Historia Plantarum – De causis plantarum*
Marcus Terentius Varro: *De re Rustica*
Marcus Vitruvius Pollio: *De architectura libri decem*
Xenophón: *Anabasis*

VÁLOGATOTT IRODALOMJEGYZÉK

- FARRAR, L. (1998): *Ancient Roman Gardens*. Sutton Publ. Ltd. Gloucestershire, UK
GABRIEL, M. M. (1955): *Livia's Garden Room at Prima Porta*. New York.
GALAMBOS I. (2008): A balácapusztai római villagazdaság mozaikjának és festett udvarfalának növény- és állatábrázolásai. *Baláciai Közlemények* 10. 176-178.
HOFFMANN Zs. – T. HORVÁTH Á. (2018): *Ókori kertek*. Szeged.
JASHEMSKI, W. F. – GLEASON, L. K. – HARTSWICK, J. K. – MALEK, A-A. (ed.) (2018): *Gardens of the Roman Empire*. Cambridge University Press.
KIRCHHOF, A. (2024): Decorations of Inner Courtyards and Gardens Based on an Example from Aquincum. In: „*afelé kell hajolnod, amerre tehetséged ereje vonz*”. Tanulmánykötet Palágyi Sylvia 80. születésnapja alkalmából – „You must lean towards where the power of your Talent draws you”. Studies for Sylvia Palágyi on her 80th Birthday (szerk. O. Csirke) 373-423.
PALÁGYI, K. S. (2008): A baláciai római kori villagazdaság főépületének (I.) peristyliuma 1. *Baláciai Közlemények* 10. 112-175.
ZSIDI, P. (2004): Wall-paintings from the villa rustica in Szőlőkert Street. In: *Plafonds et voûtes à l'époque antique*. Actes du VII-
Le Colloque international de l'Association Internationale pour la Peinture Murale Antique (AIPMA) 15-19 mai 2001. (éd. L. Borhy) Budapest–Veszprém. 288-289.

Jubileumi konferencia a Laczkó Dezső Múzeumban

Palágyi Sylviát köszöntő konferencia. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. október 31.

Vitalitása, kutatói figyelme épp olyan, mint amikor megismertem. Ez nemcsak a mindennapokban megnyilvánuló tartására érvényes, szakmai munkáját épp akkora lendülettel és tűzzel végzi ma is, mint amikor keresztelte a sors utunkat, 22 évvel ezelőtt.

A 80 éves Palágyi Sylviát ünnepelni gyűltek össze október 31-én ismerősök, tisztelők és barátok. A konferenciát megnyitó köszöntőt Sótonyi Mónika, Veszprém város alpolgármestere tartotta, aki méltatta Sylvia több évtizedes tudományos munkáját és példamutatását, amely a város számára is kiemelt jelentőséggel és nagyrabecsüléssel jár.

A köszöntéshez csatlakozott Péterváry-Szanyi Brigitta múzeumigazgató, kiemelve az ünnepelt mély szakmai alázatát, amely munkáját mindig is jellemezte, valamint jómagam, aki évekig Sylvia jobbkezéként dolgoztam a baláciai romkertben, és a későbbiekben is sokban formálta, támogatta szakmai életutamat.

A konferenciát megelőzte egy közel egyéves alkotómunka – sub rosa egy ünnepi kötet készült el, amelyben 20 szerző tanulmánya szerepel. A szerzők között nemcsak kollégák, egykori évfolyamtársak találhatók, hanem tanítványok és olyan, a fiatalabb korosztályhoz tartozó kutatók, akiket Sylvia szakmai munkája inspirált, vagy pusztán tiszteletüket fejezték ki az ünnepelt életpályája iránt. A kötet átadását követően 12 szerző személyesen mutatta be tanulmányát a hallgatóság előtt.

A délelőtti szekcióban, kezdésként az antik régészet elismert, nagy doyenjei szólaltak meg.

Gabler Dénes, a császárkori luxustermék, a terra sigillata kutatásának legnagyobb hazai szakértője egy etruskiai műhelyt mutatott be és a termékek dunai provinciákban való megjelenését járta körbe. L. Gellius a Tiberius- és Claudius-korban Noricum és Dalmácia mellett Pannóniába szállított árut. A műhely hosszú működése és az export szélesedése azt mutatja, hogy sikerült a piac változó igényeit felismernie és arra jó válaszokat adnia. A Gellius-féle kerámia a korai évtizedek, a legkorábbi katonai táborok egyik fontos „időbélyege”.

Visy Zsolt professzor a dunai limes hazai feltérképezése és UNESCO világörökségi helyszíneként történő bemutatása kapcsán hozott egy témát. A 2000-es évek elején született meg a Duna menti országok összefogása révén az a terv, miszerint a Római Birodalom teljes dunai határának közel 600 km-ét lefedő védelmi vonalat egységes világörökségi helyszínné kellene tenni. A helyszínek között nemcsak legiotáborok szerepeltek, hanem a hozzájuk kapcsolódó települések, utak és ideiglenes táborok. 2021-ben Magyarország végül visszalépett a jelöléstől – az előadás Dacia Superior egykori határerődje kapcsán mutatta be az énlakai castellum megőrzésének és bemutatásának lehetőségeit.

Müller Róbert, a Keszthelyi Múzeum nyugalmazott igazgatója, a keszthely-fenekpusztai feltárások elindítója és vezetője egy, a kora császárkori időkben használt, fémkeresős kutatás során előkerült karos vagy gyorsmérleg korabeli használatának a körülményeit járta körbe. A Visy Zsolt által kidolgozott módszerrel meg tudták határozni a mérleg skálázását és mérési tartományát.

Ilon Gábor, aki a pápai múzeumi éve alatt – régészként, igazgatóként – ismerte meg Sylviát, időben és térben távol eső, érdekes tárgyat mutatott be a hallgatóságnak. A vaskori pecsételő svasztika mintázata évezredek óta ismert szimbólum, amely vélhetően a Napot idézi meg. Habár a szóban forgó darab hiteles kontextusát nem ismerni, a régészetileg hiteles környezetből előkerülő hasonló példányok mellett festékanyagot és festék tárolására szolgáló tegeleket is ismerünk, így funkciója bizonyított és a szkíta-vekerzugui kultúra, azaz eurázsiai nomádok világát idézi meg.

Kirchhof Anita, az Aquincumi Múzeum régésze 2002-ig, három évig dolgozott Sylviával együtt a baláciai projektben, Sylvia indította el a római falfestészet kutatásának irányába. Az ünnepelt előtti tisztelgésül egy aquincumi példa alapján a késő római, belső udvaros lakóházak és kertek dekorációiról beszélt. A Kr. u. 3.

A kezdetek

Az udvari falfestmény beszállítása az épületbe

századtól érzékelhető változás, hogy a városok sűrű beépítettsége nem tette lehetővé minden önálló épületben valódi *peristylum* (körfolyosós) kert vagy *viridarium* (belső kert) létrehozását. Gyakoribbá vált a belső oszlopos díszkertek festéssel – vagy vegyesen festéssel és stukkódíszítéssel – történő utánzása, esetlegesen – az éghajlati tényezők miatt – kedvezőbb, kertfestménnyel díszített zárt terek (*porticus fenestrata* – ablakokkal tagolt oszlopsor) kialakítása, mint például Baláca I. főépületének kertábrázolása.

Merczi Mónika, a Balassa Bálint Múzeum régész-antropológusa több projekten is dolgozott Sylviával. Az egyik ezek közül a veszprémi múzeum gyűjteményében található ruhakapcsoló tűknek (*fibula*) az értékelése, feldolgozása volt. Az előadó ebből a feldolgozásból hozott egy kevésbé kutatott csoportot, a Kr. u. 2. századra keltezhető támlapos, erős profilú fibulákat és azok variációit.

Az érdekes és izgalmas nap sikerét az is mutatja, hogy a délidőben tartott kávészünetet követően a hallgatóság létszáma nem csökkent a délutáni szekcióban.

Mráv Zsolt, a MNM Régészeti Tárának helyettes vezetője Sylvia szívéhez közel álló témát hozott. Az Almásfüzitőn, a timföldgyár építése közben előkerült lósír emlékművét értékelte és az együttes kapcsán foglalkozott a temetkezésekben *pars pro toto* (egy rész utal az egészre) szerepet betöltő lósírszám mellékletekkel. A hamvasztásos temetkezésből megidézett hátsó kantárhoz nemcsak a funkcionális szerelvények tartoztak, hanem a szíjzást díszítő veretek és egy áttört zablafeszítő is.

Dévai Kata, a pannóniai üvegek Kovrig Ilona-díjas kutatója egy jelentéktelennek tűnő, ám mégis sok információt szolgáltató tárgytypusról, a római kori üvegsetonok Intercisából előkerült példányairól tartott átfogó és érdekes bemutatót. A római kori táblajátékok közül eltérő színű bábukészletre volt szükség olyan stratégiai társasjátékokhoz, mint a *ludus a latrunculorum* és a *ludus duodecim scriptorium*. Pannónia területén is gyakori leletnek számítanak ezek az üvegtárgyak. Szerencsére vannak esetek, amikor az elhunyt mellé helyezték játékkészletét, ezek a sírok segítenek meghatározni, hogy a kis, kerek üvegsetonok közül melyek tartozhattak valóban táblajátékokhoz és melyeknek lehetett más a funkciójuk.

Kovács Péter, a PPKE oktatója egy Szentbékálláról már Rómer Flóris által is jegyzett római sírkő és nemrég felfedezett töredékrészletének a történetét elevenítette meg. Az eset hasonlít a Laczkó Dezső Múzeum által 2020-ban indított *A bor régészete* projekt apropójához: egy újkori prészáz építéséhez felhasznált római sírkő előkerülése és másik részének előbukkanása. A mi esetünkben a keszthelyi Balatoni Múzeum őrzi a sírkő alsó felét, amit még Rómer Flóris fedezett fel 150 évvel korábban egy kékkúti templom küszöbébe építve.

Beszédes József, a PPKE tanszékvezető docense a kelet-pannóniai halmok (*tumulusok*) azonosításának problémájához és kronológiai kérdéseikhez hozott újabb adalékot, értelmezési javaslatot. Pannónia kora és középső római császárkori temetőiben gyakran vannak olyan árkok, amelyek egy kisebb kör vagy négyszög alakú területet kereteznek. Az előadás új adatokkal szolgált, amelyek alátámasztják, hogy mind a kör-, mind a négyszögletű árkok halmos temetkezésekhez és nem körítőárkokhoz tartoztak.

Sáro Csilla, a HUN-REN Interdiszciplináris Régészeti Kutatócsoport tagjának előadása ismét a római kori fibulák témájához kanyarodott vissza. Brigetio Pannónia négy legiobázisának egyike és a tartomány egyik legfontosabb települése volt, ahol több műhely működött, pl. üveg-, csont-, kerámia-, tégl- és fémgyártás igazolható. A bronzművesség gyakori jele a fibulagyártás. Az előadás fő célja jelenlegi ismereteink kiegészítése és két különböző változatú, félkész térdfibula bemutatása volt.

Végül, de nem utolsósorban Kiss Alexandra, a SZIKM régésze egy késő római sírt mutatott be, amely Bodajkon került elő. A sírban egy gazdag melléklettel eltemetett gyermek nyugodott. A temetkezés különlegességét a viseleti helyzetben megtalált eredeti katonai övgarnitúra (*cingulum militare*) és a veretekkel díszített késtok adja. A díszöv tulajdonosa feltehetően az elhunyt édesapja lehetett, aki a római hadseregben magasabb katonai tisztséget tölthetett be. Az éremmelléklet alapján a 8-9 év körüli gyermek eltemetésére a Kr. u. 4. század közepén kerülhetett sor. Az embercsontok antropológiai elemzését Libor Csilla, a HUN-REN Interdiszciplináris Régészeti Kutatócsoport tagja végezte el.

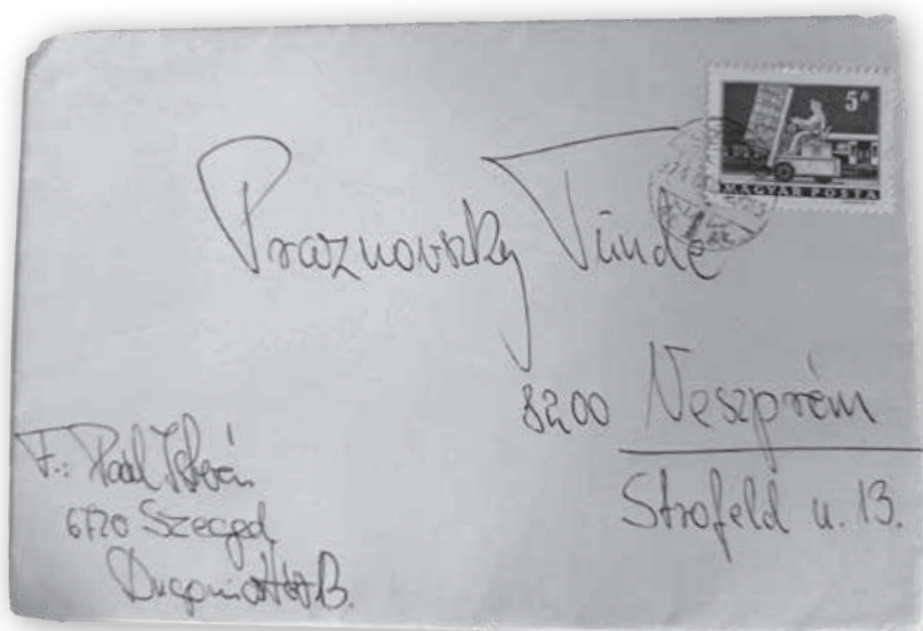
Drága Annykám!

Szép ünnepet kívánok
Neked és azt, hogy gondjaid
rövid — legalább néha —
szünettel.

Hogy miért? Látszik... csak.
Hogy — mert én is így gondol-
lak rád.

S.T.R.22.

István

Paál István levele Praznovszky Tündének
Szeged, 1974. december 22.